

IRODALOM- TÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
==== HAVI FOLYÓIRATA. ====

SZERKESZTI :

PINTÉR JENŐ.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
==== BUDAPEST. 1914. ====

Értesítés.

Április első szombatja közvetlenül virágvasárnap elé esvén, az akkor már megkezdődő husvétii szüenidőre való tekintettel **felolvasó ülést áprilisban nem tartunk**. Legközelebbi felolvasó ülésünk e szerint május 2-án lesz.

TARTALOM.

	Lap
Szász Károly : Elnöki megnyitó beszéd.....	225
Horváth János : Titkári jelentés.....	234
Pintér Jenő : Idősb Szinnyi József emlékezete.....	238

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Eckhardt Sándor : Balassi két verséhez.....	248
Simai Ödön : A Zrinyiász neve.....	252
Fehérváry Dezső : A kuruc balladák szövegkritikájához.....	253
Trócsányi Zoltán : Bidpai és Lokman magyar fordítója.....	255
Marót Károly : Madách egyik gondolatának származásához.....	255

IRODALOM.

Mikszáth Kálmán munkái.

Ism. **Gesztesi Gyula**..... 259

Mindszenty Gedeon költeményei.

Ism. **Sík Sándor**..... 260

Scrittori Ungheresi. I.

Ism. **Király György**..... 261

Baldensperger: La littérature.

Ism. **Kastner Jenő**..... 262

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE..... 264

FIGYELŐ..... 276

Az Irodalomtörténet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megbízásából jelenik meg. Iskolák és könyvtárak számára az évi előfizetés 15 korona. A Társaság tagjai évi 10 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, ha belépését *Dr. Horváth János* titkárnál bejelenti. (Budapest, I. ker., Ménesi-út 11.)

A tagsági díjak, előfizetési összegek, reklamációk, régibb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések *Dr. Ágner Lajos* pénztárhoz intézendők. (Budapest, I. ker., Bors-utca 10.)

A kéziratok és ismertetésre szánt művek *Dr. Pintér Jenő* szerkesztő címére küldendők. (Budapest, I. ker., Krisztina-körút 91.)

ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉD.

Felolvastatott a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1914. évi március hó 7-én tartott II. rendes közgyűlésén.

Tisztelt Közgyűlés!

Nagy íróink születésének százéves fordulói — melyek napjainkban igazán egymást érik — mintegy önként kínálkoznak irodalmi jeleseink emlékének felújítására. Régi fénynél új szövétnekek gyúlnak, melyek rávilágítanak szellemi életünk egy-egy régen sírba tért kiváló képviselőjének bölcséjére, s a pályára, mely e bölcsőtől a földi élet határán túl a halhatatlanságba vezet.

De vajjon eleget teszünk-e nagyjaink iránt tartozó kötelességünknek azzal, hogy munkánk hétköznapijain közben egy-egy ünnepet rendezünk, melyen a nagyok nevét dicsőítjük, pályájukat vázoljuk, munkásságukat méltatjuk? A közönség, melyhez ilyen alkalommal szólunk, általában véve eléggé érdeklődik az irodalmi ünnepélyek iránt, s azokon átadva magát a kegyeletes érzés felindulásának, szívesen áldoz futólag egy-egy könnyel s egy-egy babérlevéllel nagy íróink emlékének, de még e tekintetben is lehet panaszra okunk, mert például a Kisfaludy-Társaság multkori Kemény Zsigmond-ünnepélyén méltán borulhatott el ünneplő lelkünk a nagy részben üres terem láttára, amelyben még bátran elférhettek volna százai annak az ifjúságnak, melynek bizonyosan lelkesen és teljes joggal igyekeznek tanáraik bizonyítani, hogy Kemény legnagyobb regényírónk és publicistánk volt, nemcsak elődeit, hanem korát is messze meghaladó tehetséggel.

Am ha felújítjuk is egy-egy alkalommal emléket régi jeleseinknek, kik egykor a nemzeti közművelődés elevenen ható tényezői voltak, de aztán hatásuk — új, friss erők előnyomulása folytán — elhalványul, a százéves emlékünnepek lezajlása után e nagyok legtöbbszőr kezdenek ismét feledésbe merülni, legalább is háttérbe szorulnak, gyakran még olyanok mögött is, kiknél sokkal előbbre valók — észre, erőre és szent akaratra nézve egyaránt.

Az irodalmi élet valódi nagyjai — igaz — hatnak, szinte észre* KFG

vétlenül, szelleműjök egy-egy vonásával az utódok munkáiban, akkor is, mikor «a lázas álom, a szent hevülés» — mely őket egykor munkára ösztönözte — rég «egy maréknyi por»-ba omlott össze, de nekünk, kik e társaságba szervezkedtünk, s mindazon tényezőknek, akik és amelyek velünk együtt felelősséget kell hogy érezzenek az elmúlt nagy szellemek emlékének és hagyományainak állandó, beható ápolása tekintetében — kötelességünk közrehatni abban az irányban, hogy azok a kincsek, miket elhunyt nagy írónk szent örökségül hagytak műveikben nemzetükre, ne elzárt ereklyékként őriztessenek, melyeknek csodálására csak egy-egy ünnepnapon zárandokol a közönség, hanem állandó forgalomban legyenek, mint a szellemi élet piacának nemes aranyai.

Ha azokat a mulasztásokat említem, melyek a felelős köröket elhunyt irodalmi jeleseink emlékének állandó ápolása, hatásuk tényezőinek lehető fenntartása tekintetében terhelik, nem szabad általános szólamokban merülnöm ki, viszont időm sokkal kimértebb, hogy sem egy-két példánál többre lehessen ezúttal némi részletezéssel rámutatnom.

Gondoljunk Szigligetire, kinek éppen holnap lesz születése százados fordulója.

Szigligeti pályája mintegy folytatása a Kisfaludy Károlynak, s ez Szigligetinek nem kisebbitése, hanem örök dicsősége. Mert Szigligeti a Kisfaludy hagyományainak szellemében dolgozott, ha nem is a mester genialitásával, de mindenesetre szintén erős tehetséggel, valódi hivatottsággal; s tagadhatatlan, hogy működésével fejlesztette is a magyar drámát, úgy a szomorújáték, mint a vígjáték terén, úgy történelmi, mint korabeli tárgyú darabjaival, egy irányban pedig különösen gazdagította drámairodalmunkat: a népszínmű terén. Mert bár a népies elem már Kisfaludynál s még néhány elődnél is mutatkozik, az igazi népszínmű megteremtője mégis csak Szigligeti, ki már első e nemű munkáival: *A szökött katoná-val* és a *Két pisztoly-lyal*, a népnemzeti irányú költészet aranykorának hajnalán, érthető mámorba ejtette fogékony közönségét, hogy azután sikere — irodalmi szempontból — legszebb népszínműveiben, a *Csikós-ban* és a *Cigány-ban*, majd kiváló népdramájában, a *Lelenc-ben*, tetőződjék.

A drámai lelemény és az írói termékenység, a korszerűség megérzése és a nemzeti érzés, melyek Kisfaludy működését is jellemzik, tulajdonai voltak Szigligetinek is, kinek hosszabb életet és kedvezőbb viszonyokat juttatva a sors — mely utóbbiak közül legyen elég a legfontosabbra, az állandó színházra mutatnom rá — a darabok száma tekintetében messze felülmulta nagy elődjét. Száznál több darabot írt, a Nemzeti Színház megalapításától kezdve negyven éven

keresztül az ő darabjai voltak az eredeti műsor legerősebb támasztékai, kerek szerkezetükkel, halványabb jellemrajzuk mellett is érdekes cselekvényükkel, sok jóízű alakjukkal, tiszta erkölcsi felfogásukkal, nemzeti szellemükkel, költői lendület és erősebb dikció híján bár, de jól folyó magyaros nyelvükkel egy messze kimagasodó drámaírói pálya sikeres tényezőivé válva.

Emellett Szigligeti mint rendező, dramaturg és igazgató is óriás munkásságot fejtett ki, s bizonyára joggal mondta Gyulai, a Kisfaludy-Társaságban tartott emlékbeszédben, hogy Szigligeti «nemcsak a drámái költészet, hanem a nemzeti szellem fejlődésére is hatott», s «összes munkásságának nyoma élni fog fejlődésünkben, s halhatatlan emlék marad irodalomtörténetünk évlapjain.»

Valóban, ha Szigligeti munkásságában sok mindent lehet is kifogásolni, ha egyes darabjai nagyon is kártyaváraknak bizonyultak a kritika forgó szelével szemben, s általában, ha írói képességének nem csekély fogyatékoságai vannak is, de az kétségtelen, hogy ez a néha a szárazságig józan, jó megfigyelő, de nem fényes képzetű, gördülékenyen mesélő, de nem nagy lendületű, erkölcsi érzéseiben szinte a naivságig tiszta, ízlésében nem mindig emelkedett, de soha sem ízléstelen, magyarságában meg nem alkuvó író — tipikus képviselője annak a magyar szellemnek, amely ezen a földön ezer esztendeje él és munkál, szokásainkban és erkölcsainkben, intézményeinkben és politikánkban, művészetünkben és irodalmunkban, igazi fia annak a magyar népnek, mely fogékony ugyan az idegen hatások iránt, de különleges nemzeti jellegét féltve őrzi, s nem akarja, nem is tudja levetkőzni, és bár a haladás törvényszerűsége alól nem vonhatja ki magát, de változatos multjának gyásza és dicsősége, hagyományai és tanulságai annyira lefoglalják érzéseit és gondolatait, hogy a jelen munkásságával a jövőt a multtól nem elszakítani, hanem a multat a jövővel minél szorosabban összefűzni kívánja.

S pályájának ilyen jellege és ilyen jelentősége mellett mit látunk ma, harminchat esztendővel Szigligeti halála után? Irodalomtörténeti kiadványaink sorában meg van-e már a munka, amely az ő életrajzát, pályája küzdelmeit és hatását, munkássága eredményeit és sikereit méltó részletességgel, kellő súllyal s elfogulatlan igazsággal tárgyalná és ismertetné? Össze vannak-e gyűjtve munkái, s közrebocsátva megfelelő kiadásban, hogy mint szellemi életünk könnyen hozzáférhető közkinccseire mutathassunk rájuk? Darabjait adja-e legalább az a színház, melyet erre fogantatása és hivatása, multja és hagyományai, nemzeti jellege és állami támogatása nyomatékosan köteleznek, s adja-e ez a színház e darabokat olyan mérvben és olyan megbecsüléssel, mely Szigligeti irodalomtörténeti jelentőségéhez, de e darabok

egy részének még a mai, mindenesetre változott viszonyok közt is megállapítható esztétikai becséhez méltó?

Szigligeti emlékének megőrzésére, irodalmi hagyományainak ápolására alakult ugyan a vidéken egy nevét viselő társaság, de nem vet-e felettébb szomorú világot irodalmi viszonyainkra, hogy e társaság is csak a közel multban, fennállásának huszadik évében jutott el legelső feladata teljesítésében odáig, hogy Szigligeti életrajzának megírására megbízást adjon. Adja Isten, hogy most már ne kelljen sokáig várunk e műre, s hogy az méltó legyen Szigligeti nevéhez, s ahhoz a méreteiben és jelentőségében kiváló pályához, amit rajzolni hivatta van.

De ha fontos, hogy e nagy munkásság irodalomtörténeti és esztétikai képe a maga teljességében és a maga valóságában kialakuljon egy Szigligeti életével és működésével foglalkozó könyvben, talán még fontosabb lenne munkáinak lehető összegyűjtése s egyöntetű kiadása. Hiszen darabjainak egy jelentékeny része egyáltalában sohse került kiadásra, kéziratban porlik, a maguk idejében kiadott darabok már alig kaphatók, az újabban a Magyar Remekírók két kötetébe foglalt nyolc darab pedig igazán csak mutatványszámba mehet, s még azokkal a darabokkal együtt sem adhat teljes képet Szigligetiről, melyek egyes irodalmi vállalatok füzeteiben megjelentek. A Kisfaludy-Társaság nagy Nemzeti Könyvtár-a — korunk egyik legrandiózusabb irodalmi vállalkozása — bizonyára a maga feladatához és arányaihoz képest kellő helyet fog biztosítani Szigligetinek, de kétségkívül lehetetlen s bizonyára felesleges is lenne *abba* Szigligeti minden munkáját felvenni, míg könyvtárak, iskolák, egyesületek és érdeklődők szempontjából külön, olcsó, lehetőleg teljes kiadást rendezni még mindig olyan kötelesség lenne, melyből sem irodalmi egyesületeink, sem a társadalom, sem az állam nem vonhatják ki magukat. Milyen jó lenne, ha a szinte évről-évre meddőbbé váló akadémiai dráma-pályázatok díjait ilyen feladatok megoldására lehetne fordítani!

De egy drámaíróval szemben a legnagyobb mulasztás, a legkeserűbb igazságtalanság, ha darabjait nem adják, — s különösen a budapesti Nemzeti Színház — ez az elsőrangú állami közművelődési intézet — semmivel sem mentegetheti abbeli mulasztását, hogy elhanyagolja Szigligetit, egykori erős oszlopát, méltó büszkeségét. Most, a centennium alkalmából — igaz — három, jól összeválogatott, jeles darabjából álló, s méltónak ígérkező ünnepi játékkal bevezetendő rövid ciklusra készül. Ez helyes, elismerést érdemel, de ne gondolja a Nemzeti Színház, hogy ennek a nagyon is szigorúan becsületbeli tartozásnak lerovásával hosszú időre eleget tett Szigligeti iránti kötelezettségének. Mikor a dráma-irodalmat túlnyomó számmal s a köl-

csönös reklám mindenén túlharsogó hangjával azok látszanak képviselni Magyarországon, akik — a kozmopolita költészet ellen oly keserűen és oly tüzesen kifakadó Arany Jánossal szemben — szégyellennék is, bánnák is, ha «irományaik» túl nem járnának hazájuk földjén, — akik azzal a könnyen észrevehető, de nem is igen titkolt célzattal gondolják el s írják meg exportdarabjaikat, hogy azok híre még a «kontinensen» is túlterjedjen, akiknek felfogásában, érzés- és gondolatvilágukban s erkölceikben annyi az idegen szín, idegen hang és idegen cafrang, de igazi magyarosság még magyar nyelvükben is oly kevés, — akkor valóban, nem száz esztendőben egyszer, hanem minden héten fel kellene támasztani emlékéét annak a Szigligetinek, aki nem akart «világköltő» lenni, de aki szíve minden dobbanásával, író-tolla minden percenésével áldani látszott azt a bölcsőt, mely magyarrá ringatta!

Tartózkodni kívánok a túlzásoktól; ismerem és részben el is ismerem azokat a körülményeket, tényezőket, melyek Szigligetit háttérbe szorították; természetes, hogy az ő darabjai ma még csak távolról sem igényelhetnek annyi helyet a Nemzeti Színházban, mint hatvan vagy negyven évvel ezelőtt; de vallom és hirdetem, hogy Szigligetinek mintegy tizenöt darabja, kellő váltakozással, állandó műsordarabjai kellene hogy legyenek a Nemzeti Színháznak. Természetes, hogy ezt a kívánságot nem pénztári szempontból kell tekinteni. De végre is, ennek az állami jellegű kulturális intézetnek irányítója a maga munkásságában épp oly kevéssé lehet az üzleti szempont, mint ahogy nem vezetheti az általában közművelődési politikánkat.

De hát — fájdalom — a Nemzeti Színház ma távol áll attól, hogy mindenben méltó legyen ahhoz a szellemhez, mely létre hozta! Messze siklott és sodródott attól a feladatától, hogy legszentebb hagyományaink ápolásában, nyelvi és irodalomtörténeti s általában nemzeti közművelődési tekintetben vezető szerepet játszon. Éppen a legutóbbi napokban mutatott rá egy előkelő nyelvtudományi folyóirat hasábjain Társaságunk egyik kiváló tagja arra az igazán borzasztó nyelvrontásra, amely a Nemzeti Színház színpadán folyik, a napi sajtó néhány kritikusa által a mostani idény legnagyobb sikerének hirdetett, alig néhány hónap alatt harmincnél többször adott eredeti darabban. E cikkecske¹ — melynél erősebb szóval, de egyben erősebb igazsággal alig lehetne kifakadni a nyilvánosság előtt — igen helyesen nem a darab «nyálkás stílusú»-nak nevezett szerzőjét fogja vád alá, hanem «a Nemzeti Színházat, az állam pénzén fenntartott, a nemzeti műveltség, a nem-

¹ «Szomorýznmusok a Nemzeti színpadján». *Horváth János*-tól. (Magyar Nyelv. 1914. 2. sz. 88. l.)

zeti hagyomány, a nemzeti nyelv ápolására kötelezett Nemzeti Színház», — és pedig vádolja «arúlással, melyet tudatlanságból vagy lelkiismeretlenségből követ el nyelvünk épsége ellen, mikor nagy múltú színpadján szóhoz engedi jutni a nyelvbéli magyarság esküdt ellenségét».

S ha a Nemzeti Színház mulasztásairól és hibáiról beszélünk az Irodalomtörténeti Társaságban, — szó nélkül hagyható-e az a szinte hihetetlenül hangzó mulasztás, amit a Nemzeti Színház Katona Józsefet illetőleg elkövet. Van egy *Bánk bán*-unk, mindeztideig legjobb és legnemzetibb tragédiánk, mely viharos történeti multunk egy megrendítő epizódjának rajzában a magyar szív minden fájalmának, a magyar lélek sajátos felfogásának oly megdöbbentő s oly igaz képét tárja elénk és ad néki hangot, — s általában olyan mű, melyet koncepciója, tragikai felfogása, a drámái jellemek fejlődésén sarkalló cselekvénye s találó korrajza nyomán méltán sorolhatunk a világirodalom e nemű remekei közé, — és e darab évek hosszú sora óta egyáltalában nem került színre a budapesti Nemzeti Színházban. Az irodalomtörténetet tanuló fővárosi középiskolai és egyetemi ifjúságnak hány évjárata hagyta már el az iskola padjait, hol Katona életrajzát s *Bánk bán* méltatását tanulta, anélkül, hogy csak egyszer is módja és alkalmá lett volna érvényesülésének és hatásának igazi helyén: a színpadon látni *Bánk bánt*, azon a színpadon, melyről pedig ugyancsak az irodalomtörténeti órákon azt kellett tanulnia, hogy ez az intézet «a magyar erő egy része» kell hogy legyen — mint ahogy azt Beöthy Zsolt oly nemes hévvel és meggyőződéssel mondja, s mint ahogy azt bizonyára Széchenyi is megálmodta és akarta.

És — hogy másokról most ne szóljak — vajjon Kisfaludy Károly, a magyar vígjáték atyja, kinek darabjaiban — sok minden egyében kívül — mulattató szellemesség, sziporkázó ötletesség is annyi van, hogy a fejlettebb színpadi technikához szokott mai közönség is bizvást elmulathatna rajtuk néha-néha, — és Vörösmarty Mihály, kinek annyi tragikus elemmel bíró *Marót bán*-ja s bájos *Csongor és Tündé*-je — mit Beöthy méltán nevez «a magyar költői nyelv legszébb diadalá»-nak — szóhoz jutnak-e évről-évre — mint ahogy kellene — nemzeti színpadunkon, ahol igazán illenék hívebben őrzeni «a nemzet birtoká»-t?! Most már kegyeleti esték sincsenek — mint ahogy azelőtt legalább ezek voltak — februárius 6-án és december 1-én, Kisfaludy és Vörösmarty születése napján. Mintha tetszelegne magának a színház vezetősége, annak őszinte beismerésében, hogy nem töltheti az időt elavult lim-lomok előadásával, neki a pénztárt kell megtöltetnie. Irodalomtörténeti szempont? Költői nyelvünk fejlesztése? Szent hagyományok? Nemzeti célok? Mintha mindezek régi

phantomok volnának csupán, melyek nem méltók egy modern műintézethez, pedig a Nemzeti Színház úgy érzi, hogy neki is illik, vagy talán éppen kell is — modernnek lennie, modern értelemben!

Szomorú dolgok ezek, tisztelt Társaság, de nemcsak azért, mert megtörténnek, hanem mert a közönség, a sajtó, az illetékes tényezők szinte szó nélkül tűrik őket. Bánk bánt éveken át nem adja a Nemzeti Színház, s a sajtó, amely gyakran oly buzgalommal kutat hibák és tévedések után, s oly kiméretlen, ha talál egyet: alig emeli fel korholó szavát, nem hallatja lesújtó ítéletét. A közönség — amely pedig nincs irodalmi fogékonyság híján, s melynek ízlését, hagyománytisztelőtét, irodalomtörténeti és esztétikai érzékét lehetne is, kellene is fejleszteni — nem békétlenkedik, részben nem is sejtve tán, hogy mit veszít?! A magasabb intéző körök pedig — melyek még a közművelődési intézetek finánciális ellenőrzése tekintetében is oly dícséretes lelkiismeretességgel járnak el, nem rájuk tartozó ügykörnek tekintik a Nemzeti Színház műsorának kérdéseit — bár azok a közönség művelésének, az ifjabb nemzedék irodalmi nevelésének és nemzeti érzése fejlesztésének kérdéseit jelentik, — hanem e tekintetben teljesen szabad kezet hagynak e fontos órállomás parancsnokainak, akik pedig még az irodalomtörténet kutatóinak munkáját is megnehezítik, néha lehetetlenné teszik, aminek kirívó példája az, amire szintén Társaságunk egy jeles munkása mutatott rá a közelmúltban, éppen Tudományos Akadémiánk kiadásában megjelent érdekes drámatörténeti monografiájában, keserűen felpanaszolva annak előszavában, hogy a Nemzeti Színház «barbár kegyeletlenséggel selejtezte ki a történetére vonatkozó okmányokat, kéziratot becses sűgópéldányokkal együtt.»¹

Ime, tisztelt Társaság, irodalmi és közművelődési viszonyainknak csak egy részletkérdésére mutattam rá, de elszomorító a kép, sajtó a seb, melyet feltártam. Felindulásomhoz képest nagyon enyhítettem a modort, melyben felszólaltam, tartozván ezzel e hely méltóságának; de őszinteségemből nem engedhettem, mert azzal nemcsak magamnak, hanem fontosaknak ítélt irodalmi és nemzeti érdekeknek tartoztam. A mulasztások, amelyekre utaltam, oly természetűek, hogy nem mindig s nem minden tekintetben hozhatók helyre, — és ha az irodalomtörténet kutatói, munkásai, műkedvelői, érdeklődői szükségét érezték a szervezkedésnek, a társaságba tömörülésnek, a vállvetett, céltudatos munkálkodásnak — minden esetben és alkalommal fel kell emelnünk szavunkat, ahol irodalomtörténeti jelentőségű mulasztásokról van

¹ *Vétesy Jenő*: «A magyar romantikus dráma». Budapest. A M. T. Akadémia kiadása. 1913. (Előszó.)

szó. Nem emelhető az a kifogás, hogy azok, amiket említettem, részben nem is a mi dolgaink. Igaz, — de talán nem túlzok, ha azt állítom, hogy mind a nemzeti becsület kérdései azok, melyeket megbolygattam. Irodalmunk nagy hagyományainak a következő nemzedékre átörökítéséről, nyelvünk védelméről, a nemzeti érzés erősítéséről, s mindezek nyomán kulturális fejlődésünkről van szó, tisztelt Társaság, — s e kérdések mindenkit érdekelnek és mindenkit köteleznek.

A mi tudományunk a legnemzetibb jellegű valamennyi között. Mert az irodalom a nemzeti szellem igazi tükörképe, mely e szellem eredetét, kibontakozását és fejlődését, kiváló tulajdonságait és hibáit, sajátosságait, hanyatlását és diadalait mutatja. Nyelvében él a nemzet, de nyelve irodalmában él, — abban fejlődik és virágozik, vagy vele romlik és pusztul el. E nyelvnek és irodalomnak egymásba fonódó története tehát nemzeti szempontból a legjelentősebb tanulmány. És a mi feladatunk nem merülhet ki a magunk különleges munkájának végzésében; nekünk meg kell mozgatnunk minden kérdést, ami a közélet bármely terén, irodalomtörténeti vonatkozással bír. A nemzeti élet a lehető legszövevényesebb organizmus, számtalan tényező egymásra hatásából alakul, szövődik, s a kulturális közületek és azok keretében az egyének is — habár a részletmunka tökéletességének lehető biztosítása érdekében alakulnak és tömörülnek is — feladatainknak csak úgy felelhetnek meg igazán, ha a legmagasabb eszmények szolgálatában egy közös végcélra törnek.

És a magyar nemzeti közművelődés nagy céljára törő közös munkáról szólván, hadd kapcsoljam bele igénytelen fejtegetéseimbe annak a férfúnak munkásságát, kinek emlékét kívánja Társaságunk e mai közgyűlésen ünnepelni.

Szinnyei József az irodalomtörténeti adatgyűjtők szerény, de fontos szerepére vállalkozott, s egy élet minden erejét és minden idealizmusát szentelte az összes magyar írók életrajzát és működését tárgyzó lexikális nagy műve megalkotására. E vállalkozását nem szabad, nem lehet lekicsinyelni. Aki ma bármely vonatkozásban áll is a magyar irodalom történetével — legyen kutatója, írója, filozófusa, barátja, műkedvelője e nemzeti tudománynak — egy napig sem lehet el a jellemző rövid fogalmi meghatározással *Szinnyei*-nek nevezett mű nélkül. Igaz, hogy ez a munka nem irodalomtörténet, mert hisz a történetnek se lelke, se szervezete nincs benne; nem is az irodalomtörténet anyaga, mert hisz az — az irodalom maga, a nyelv formáiban jelentkező nemzeti szellem, mit az irodalomtörténész kutat, boncol, magyaráz; de jószemű útmutató, megbízható vezető ez a nagy mű, a magyar irodalom rengetegében, hol — a szálfák gazdag sorában, a fiatal cserjésben, a törpe fenyők közt és a gubancos csalitban

ugyan ki tudna manapság biztosan és könnyen eligazodni a *Magyar Irodák* tizennégy kötetes nagy lexikonja nélkül ?!

Szinnyei Józsefet — ki ötvenhárom esztendőn át gyűjtötte, rendezte, rostálgatta és közölte adatait — szürkének látszó mindennapos pepecselő munkájában az a cél vezette és hevítette, ami a szorgalmas hangyát: hogy dolgozzék, szerezzen — a köznek. E feladat szolgáltatába állította ő a maga egyszerű, de kedves és tiszteletreméltó egyéniségét, készségét, adatgyűjtő munkásságát, s így igazi példányképül áll és világít előttünk az ő immár megdicsőült alakja, szellemjobb-jával mutatva a kötelességteljesítés ama szerény ösvényére, amelyen ő haladt. Ilyen ösvény sok van, — egyik porosabb, a másik virágosabb, de mind összetalálkoznak, a nagy közös célnál. Kövessük a nemes példát s csengjenek fülünkben Gyulai szavai: «Nagynak lenni kevésnek adatott, de nemes és nagy célokért küzdeni mindnyájunknak.»¹

Szinnyei Józsefnek, Társaságunk volt tiszteleti tagjának fáradhatatlan munkássága előtt meghajtva lobogónkat, — az ő emlékének szentelt emez ünnepélyünket, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság II. rendes közgyűlését megnyitottnak nyilvánítom.

SZÁSZ KÁROLY.

¹ Elnöki megnyitó beszéd a Kisfaludy-Társaság XLI. közülésén. (*Gyulai, Emlékbeszéd.* II. 266. l.)

TITKÁRI JELENTÉS.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság II. rendes közgyűlésén.

Tisztelt Közgyűlés!

Társaságunk a mult esztendőben újabb örvendetes haladást tett az anyagi megerősödés útján. Tagjaink száma 100-zal szaporodott, úgy hogy egész létszámunk december végére 1107-re emelkedett. Azóta is, ha nem is rohamosan, de állandóan tart az emelkedés, és rajta is leszünk, hogy meg ne állapodjék egyhamar. Különösen tekintélyes gyarapodást mutat alapító tagjaink névsora: a tavalyi 15-tel szemben most 22 alapító tagunk van. Újonnan beléptek: Rada István, pápai prelátus, örkanonok (Veszprém); Hajdu Tibor, pannonhalmi főapát; Óvári Ferenc, orsz. gy. képviselő; B. Hatvany Lajos, nagybirtokos; Lichtenegger Győző, áll. főrealisk. tanár; Riedl Frigyes, egyetemi ny. r. tanár; B. Hornig Károly, bibornok, veszprémi r. kath. püspök. Mind nekik, mind pedig — évi segélyünk megújításáért — a Nm. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úrnak, itt a közgyűlés színe előtt is hálás köszönetet mondok.

Felolvasó üléseink mindig szép számú közönség részvételével folytak le a mult esztendőben is. A felolvasások sorát elnökünk, Beöthy Zsolt Ő-Méltósága nyitotta meg a Zrinyiászról tavalyi közgyűlésünkön tartott, emlékezetes előadásával. Ugyanakkor Négyesy László alelnök úr mondott Társaságunk elé feladatokat s irányelveket kitűző elnöki beszédet. Felolvasóink egyébként majdnem kivétel nélkül helybeli tagtársaink sorából kerültek ki. Ápr. 5-én Gragger Róbert és Vargha Damján (A két szomszédvár; a Lázár-kódex); május 3-án Riedl Frigyes (A kuruc balladákról); okt. 4-én Hegedűs István és Kelecsényi János (A legrégebb magyar tárgyú hazai latin költeményről; Komjáthy Jenő); s nov. 8-án Rubinyi Mózes (Mikszáth hátrahagyott kéziratairól) tartott előadást. Vidéki tagtársaink közül csak Kara Ferenc jelent meg felolvasó asztalunknál (nov. 8. Kőlesey viszonya a francia irodalomhoz). Igaz, hogy rájuk nézve a terminushoz kötött felutazás nehézségekbe ütközik s áldozatokkal is jár, mi azonban sze-

retnők, ha sűrűbben üdvözölhetnők őket körünkben s a személyes megismerkedéssel is erősítenők a hozzájuk fűző kapcsolatot.

Az irodalmi korok és tárgyak igen nagy területét és sokféleségét ölelik föl e felolvasások, a kódexirodalomtól kezdve egész Mikszáth Kálmánig. Valamennyi közül azonban, nemcsak tudós körökben, hanem a napi sajtóban is, Riedl Frigyes felolvasása keltett legnagyobb visszhangot, mely még mostanig sem ült el egészen. Szinte szünet nélkül foly azóta is a vita egynéhány kuruc ballada hitelessége körül. Választmányunk is küldött ki egy bizottságot a kérdés alapos megvizsgálására, s jelentésüket annak idején folyóiratunk is közzé fogja tenni. Azonban épen ebből az alkalomból tűnik fel tudományos munkásságunknak egy nevezetes hiánya. A gyűjtésnek és közlévésnek az a lelkes munkája, amelyet Thaly Kálmán egy kiválasztott korszakra szorítkozva oly nagy arányokban kezdett, sokáig mintha végkép megszünt volna, s most is csak igen csekély mértékben folytatódni látszik. XVI—XVII. századi költeményeket tartalmazó nagyszámú énekeskönyveink féltve őrzött kéziratos kódexekben hevernek s alig ismeri őket valaki. Ezeket válogatás nélkül ki kellene adni, mert nemcsak irodalmunk, hanem népköltészetünk történetét is rendkívül érdeklik, különösen pedig népköltészetünknek a korábbi műköltésből való részesezésére vetnének élénkebb világot. Ezek teljes ismerete nélkül nemcsak hogy irodalomtörténetünk csonka és hézagos, de magát a Riedl Frigyestől felvetett kérdést is aligha lehet megnyugtatóan tisztázni. A Vásárhelyi s több más daloskönyv kitűnő kiadását még vagy harminc hasonló kiadványnak kellene követnie, hogy XVI., de főleg XVII. századi költészetünk képe megközelítő teljességben álljon szemünk előtt.

Folyóiratunkat 1300 példányban nyomatjuk s ha egyelőre marad is némi felesleg, az újabb belépések s visszamenőleges megrendelések azt igen hamar fel fogják emészteni. Nagyobb cikkeket, sajnos, még most sem tudunk közölni, de annál hasznosabbak igyekszünk lenni a szaktudomány javára abban a nemben, melyet a rendelkezésünkre álló terjedelem nemcsak hogy megszab, de teljes elevenséggel és mozgékonyossággal lehetővé is tesz: az ismertetések, bírálatok, folyóirat-szemlék terén. 84 munkatársa volt tavalyi évfolyamunknak: vagyis tagjaink összes számának mintegy 11—12%-je vett részt a folyóirat ellátásában. Adtunk 39 nagyobb bírálatot, 58 kisebb ismertetést, s ezenfelül 81 magyarnyelvű, 26 idegennyelvű, összesen 107 folyóirat és hirtlap minket érdeklő tartalmáról tájékoztattuk olvasóinkat állandóan. E számok szolgáljanak mértékül az anyag nagyságához, melyet folyóiratunk mindnyájunk részére könnyű szerrel hozzáférhetővé tett.

Irodalomtörténetünk nagy ünnepet ült az elmúlt esztendőben. Tavaly volt B. Eötvös József születésének századik évfordulója. Dec.

6-iki ülésünket mi is az ő emlékének szenteltük. Négyesy László ünnepi emelkedettségű emlékbeszédében idézte fel a nagy «ethikus és gyakorlati filozófusnak» és költőnek nemes emlékét s Husztiné Révhegyi Rózsi fejtegette Eötvös esztétikai elveit. Amit ők, s amit nemcsak az országos ünnepek szónokai és előadói, hanem Eötvös mindenkori komoly méltatói legfőbb jellemvonásként határozhattak meg e rendkívüli férfiú egyéniségében: az erkölcsi nagyság, nemcsak őt, hanem irodalmunknak azt az egész nagy korát is a legtisztább fényvel jellemzi, melynek előkészítői s megérlelői között Eötvös csak egyike a legnagyobbaknak. Egymást fogják most érni az ünnepi évfordulók, a költői és államférfiúi lángelmék ünnepei, melyek egyúttal az erkölcsi rendkívüliség, az emberi nagyság ünnepei is. Mintha feltámadni készülnének az elmúlt bő esztendőök, hogy újból ölünkbe hullassák gyümölcsökeiket. Vajha méltók tudnánk lenni hozzájuk s igaz értéke szerint tudnók becsülni azt a műveltségi kincset, melyet reánk hagytak. Irodalmunk mult századi fejlődése oly gazdag és rohamos volt, hogy szinte rá sem értünk kellőképen magunkévá tenni, s vérünkbe föl szívni annak minden áldását. Nálunk a század legelejétől kezdve egészen 1867-ig, tehát az irodalmi haladásnak három egész nagy korszakán át, hiányzott a feldolgozó megállapodás nyugalma, mely más régibb műveltségű nemzeteknél a fejlődés minden hatalmas új lépésére bekövetkezik. Az egykorú nemzedékek egésze aligha bírta követni a lángelmék azon nagyszerű versenyfutását, mely örök büszkesége marad mult századi történetünknek. Nekünk mindent el kell követnünk, hogy pótoljuk, amit annak idején megtagadott irodalmunk közönségétől az idők gyorsasága. A fát kell utánoznunk, mely hirtelen magasra suhanván, most gyökereit igyekszik mind mélyebbre eresztetni, hogy megállhasson s el tudja bírni tulajdon terhét. Nem szabad megállanunk a haladás útján, de a gyökérverés is ép oly létszükségletünk. Minden lehető módon arra kell iparkodnunk, hogy kiirthatatlanul meggyökeresztessük az egész magyarságban azt a szellemi gazdagságot, melyet műveltségünk gyors növésű fája a mult század folyamán oly pazar termékenységgel ontott. S ha a közelgő évek százados ünnepeit erre a célra használjuk fel: akkor méltón ünnepelünk. Társaságunk igyekezni fog, hogy tehetsége szerint részt vegyen ebben a munkában.

Az emlékezet szava, tisztelt közgyűlés, egyébként is helyén van e mai alkalommal. Veszteségek érték Társaságunkat a mult év folyamán. Meghalt Teleky József aradi főrealiskolai tanár tagtársunk, meghalt egyik legelső alapító tagunk: özv. Tisza Kálmánné is, és meghalt Társaságunk dísz, tiszteleti tagunk, id. Szinnyei József. Emléküket kegyelettel fogjuk megőrizni. De mult évi október 4-iki

választmányi ülésünk határozata folytán mai, II. rendes közgyűlésünket id. Szinnyei József emlékének szenteljük, s nincs tagja Társaságunknak, ki egész szívvel ne osztoznék a kegyelet azon meleg érzésében, mely választmányunkat e határozat meghozatalára bírta. Id. Szinnyei József tiszteleti taggá választása volt Társaságunk életének első hivatalos megnyilatkozása s büszkék vagyunk rá, hogy történetünk legelső lapja e tiszteletadás följegyzésével kezdődik. Aki oly sokat mentett meg a feledékenységtől, feledhetetlenné vált immár maga is. Sehol sem méltányolhatják teljesebben az ő nagy munkáját, mint itt e Társaságban, melynek tagjai mindennapi tevékenységükben állandóan érzik jótékony segítségét. Az ő élete eredménye: az emlékező kegyeletnek egy hatalmas monumentuma, s aki azt fellelte, mindenkor méltó tárgya lesz maga is ugyanazon nemes kegyeletnek.

Kérem jelentésem szíves tudomásulvételét.

HORVÁTH JÁNOS.

IDŐSB SZINNYEI JÓZSEF EMLÉKEZETE.

I. Életrajzi adatok. — Született Komáromban, 1830 március 18-án, jómódú polgárcsaládból. Atyja : Ferber Alajos ; anyja : Hikker Juliánna. Öt éves korában atyját, hat éves korában anyját is elvesztette. Egyik nagynénje nevelte. A gimnázium I. osztályát Komáromban végezte, a II. és III. osztályt Nyitrán, a IV—VI. osztályt Komáromban. (1839—1845.) A filozófiai tanfolyam I. évét Pesten hallgatta, II. évét Győrben, s ugyanitt végezte a jogi tanfolyam I. évét. (1845—1848.) Családi nevét 1848 július 29-én változtatta Szinnyeire. Ugyanezen év őszén beállt közhonvédek a 37. honvédszászlóaljhoz, részt vett Komárom védelmében, őrmester lett, majd hadnagy, végül főhadnagy. 1849 októberétől 1853 augusztusáig sógora, Beöthy Zsigmond ügyvéd irodájában dolgozott. 1853 augusztus 28-án megnősült s nejével, Gancs Klementinával a pozsonymegyei Gancsházára költözött. 1854-ben Pozsonyban telepedett meg. 1855-től 1864-ig Samarjay Károly ügyvédi irodájában dolgozott. 1864 nyarán hivatalt vállalt a pozsonyi Hungária biztosító banknál s mikor ez megbukott, a pesti Nemzeti biztosító társaság tisztviselője lett. 1869 május 1-én Pestre költözött. A Nemzeti biztosító társaság bukása után, 1872 december 23-án kinevezték másod-könyvtártisztnek a budapesti egyetemi könyvtárhoz. 1875-ben első könyvtárőr lett. 1888-ban őri minőségben átnent a Magyar Nemzeti Múzeum hirlapkönyvtárához. 1897-ben királyi tanácsos. 1899-ben akadémiai levelező tag. 1901-ben múzeumi könyvtári igazgatóőr. 1908-ban a Petőfi-Társaság tiszteleti tagja. 1910-ben múzeumi könyvtári osztályigazgató. 1911-ben a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tiszteleti tagja. 1913 augusztus 9-én halt meg Budapesten. (Életrajzi adatait s az idevonatkozó források címeinek egybeállítását I. Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. XIII. köt. Budapest, 1909. 961—968. l.)

II. Munkáinak címjegyzéke. — Fordításai, naplójegyzetei, történeti, irodalomtörténeti és könyvészeti vonatkozású dolgozatai, melyekből számos különnyomat készült, a következő hirlapokban, folyóiratokban és irodalmi vállalatokban jelentek meg : Budapesti Visszhang (1862: fordítás franciából és angolból), Hölgyfutár (1853—1854: fordítás franciából és angolból), Vasárnapi Ujság (1862—1894: hirlaptörténeti és hirlapkönyvészeti közlések s néhány művelődéstörténeti cikk); továbbá, az 1870-es évektől kezdve : A Hon, Reform, Nemzet, Pesti Napló, Budapesti Hirlap, Komárom, Komáromi Lapok, Magyar Polgár, Magyarország És A Nagy-

világ, Fővárosi Lapok, Magyar Szalon, Szerda, Urambátyám, Történeti Lapok, Történelmi Tár, Hazánk, Figyelő, Természettudományi Közlöny, Egyetemes Philologiai Közlöny, Századok, Magyar Könyvszemle, A Magyar Nemzeti Múzeum Multja És Jelene, Beöthy Képes Irodalomtörténete, Budapesti Hirlapírók Almanachja, Pallas Nagy Lexikona (A cikkek közelebbi megjelölése a Magyar Írók id. lapjain, továbbá az Akadémiai Almanach és a Magyar Könyvszemle köteteiben.) — Önállóan megjelent munkái közül nevezetesebbek: 1. Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertoriuma. Első osztály. Történelem és segédtudományai. I. köt. Budapest, 1874. II. köt. Budapest, 1885. Második osztály. Természettudomány és matematika. I. köt. Budapest, 1876. (Kiadta a M. Tud. Akadémia.) — 2. Magyarország természettudományi és matematikai könyvszemle 1472—1875. Budapest, 1878. (Kiadta a Természettudományi Társaság.) — 3. Az első magyar bibliographus. Budapest, 1901. (Kiadta a M. T. Akadémia.) — 4. Magyar írók élete és munkái. I—XIV. köt. Budapest, 1890—1914. (A M. T. Akadémia támogatásával.) — Ezenkívül számos különlenyomat. (Mindezekről pontos egybeállítást találhatók Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. XIII. köt. Budapest, 1909. 964—968. l., mely 1909 május 27-ig felöleli az összes ide vonatkozó adatokat. E kimutatáshoz pótlások a Magyar Könyvszemle 1910—1913. évf.-ban, a múzeumi tisztviselők munkásságáról szóló jelentésekben.)

III. Az életére és munkáira vonatkozó irodalom. — Jegyzéke megtalálható az imént id. helyen. (Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. XIII. köt. Budapest, 1909. 967—968. l.) — Ehhez pótlandók a következő nekrológok: Bonedek Marcell: Idősb Szinnyei József. (Irodalomtörténet. 1913. évf. 8. sz.) — cs.: Id. Szinnyei József. (Egy. Phil. Közlöny. 1913. évf. 8. sz.) — d'Isoz Kálmán: Id. Szinnyei József. (Vasárnapi Ujság. 1913. évf. 33. sz.) — Gulyás Pál: Id. Szinnyei József. (Magyar Könyvszemle. 1913. évf. 3. sz.) — Hegedűs István: Beszéd id. Szinnyei József ravatalánál 1913 augusztus 11-én. (Akadémiai Értesítő. 1913. évf. 8—9. sz.) — Kéki Lajos: Id. Szinnyei József. (Budapesti Szemle. 1913. évf. 9. sz.) — Lukinich Imre: Id. Szinnyei József. (Történeti Szemle. 1913. évf. 4. sz.) — Schöpflin Aladár: Szinnyei bácsi halálára. (Nyugat. 1913. évf. 16. sz.) — Sikabonyi Antal: Idősb Szinnyei József. (Magyar Figyelő. 1913. évf. 18. sz.) — Vértesy Jenő: Id. Szinnyei József. (Századok. 1913. évf. 7. sz.) — Szinnyei bácsi. (Élet. 1913. évf. 33. sz.)

IV. Gyászjelentése. — *Szinnyei József egyetemi tanár és neje, szül. Rosentahl Hilma, gyermekeikkel Szinnyei József dr.-ral és Szinnyei Margittal; Szinnyei Ferenc áll. felső-ipariskolai tanár és neje, szül. Pap Gizella; néhai Szinnyei Ottmár leánya, Száváné Szinnyei Berta gyermekeivel, Ilonával és Tiborral a maguk és a rokonság nevében mélyen megzomorodva jelentik, hogy szeretett atyjuk, illetőleg apósuk, öregatyjuk, dédatyjuk legidősb Szinnyei József kir. tanácsos, a Magyar Nemzeti Múzeum osztályigazgatója, nyugalmazott 1848—49-iki honvédfőhadnagy, az 1848—49-iki honvédegyletek igazgató-választmányi tagja, a Magyar Tudományos Akadémia lev. tagja, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának tagja,

a Petőfi-Társaság, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság és a komáromi Jókai-Egyesület tiszt. tagja, a Magyar Történelmi Társulat alapító és választmányi tagja, a Kisfaludy-Társaság alapító tagja, a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmányi tagja, a Komárom-vármegyei és városi Múzeum-Egyesület tiszt. tagja, Komárom sz. kir. város díszpolgára munkás életének 84-ik évében, folyó hó 9-én elhunyt. A megboldogultnak hült tetemei folyó hó 11-én délután 4 órakor fognak a kerepesi-út melletti temető halottasházában a róm. kath. egyház szertartásai szerint beszenteltetni és ugyanazon temetőben örök nyugalomra tétetni. Az engesztelő szent miseáldozat az elhunyt lelki üdvéért folyó hó 12-én délelőtt kilenc órakor fog a józsefvárosi plébániatemplomban az Egek Urának bemutattni. Budapest, 1913. évi augusztus hó 9-én.»

Életének 43-ik esztendejében járt már idősb Szinnyei József, mikor a sors véletlen kedvezése valóra váltotta ifjúsága legszebb álmát: 1872 december 23-án helyet kapott egy fővárosi könyvtár dolgozótermében. Az állás nélkül szorongó banktisztviselőt Toldy Ferenc kinevezte a budapesti egyetemi könyvtár másodkönyvtár-tisztjévé.

Komárom és Pozsony volt Szinnyei életének eddigi két főállomása. Komáromban született, ott végezte iskolái java részét és ott állt be honvédeknek 1848-ban. Komáromban a szabadságharc bukása után még évekig dolgozott egyik rokonának ügyvédi irodájában s csak mikor megnősült, akkor szakadt el szülővárosától. Pozsonyba költözve, tíz évig volt segéd egy jónevű fiskális irodájában, míg végre sikerült bejutnia egy ottani pénzüntézethez hivatalnoknak. De a pénzüntézet megbukott, — és tönkrement az a másik biztosító-intézet is, melynek szolgálatában, 1869 tavaszán, Pozsonyból Pestre költözött. Képzeltetni, mekkora volt a bizonytalan helyzetben vergődő könyvbuvár öröme, mikor megkapta kinevezését a budapesti egyetemi könyvtárhoz.

Mindezideig, tehát az 1870-es évek elejéig, kevés dolgozata jelent meg nyomtatásban. A Budapesti Visszhang és a Hölgyfutár közölt tőle néhány jelentéktelen novella-fordítást, a Vasárnapi Ujság pedig egy-két eredeti cikkének adott helyet. A Vasárnapi Ujságban jelent meg 1862-ben első eredeti dolgozata, melyben a XVIII. századi hazai hirlapirodalom fejlődését ismertette s ezt követte ugyanott a XIX. század magyar hirlapirodalmának ismertetése. A Vasárnapi Ujságba később is szívesen dolgozott s 1870-től kezdve huszonnégy éven át itt közölte a magyar hirlapirodalom évi kimutatását, mely ma is nélkülözhetetlen kalauzolója a magyar időszakos sajtó fejlődését kutató irodalomtörténetíróknak.

Szinnyei igazi munkaereje akkor lett szembetűnővé, mikor 1872-ben elfoglalta egyetemi könyvtártisztai állását. Nyugalmas hivatala

rendkívül kedvezően hatott munkakedvére. Ekkor fogamzott meg lelkében egy országos hirlapkönyvtár felállításának eszméje s e nagyjelentőségű eszme megvalósítása érdekében lankadatlan buzgalommal fáradozott. Szenvedélyes hirlapkutató lett, de szorgalmas nyomozásai közben nem szorítkozott pusztán az országban szerteszt lappangó időszakos sajtótermékek összegyűjtésére s nem elégedett meg a hazai hirlapirodalom történetének nyomozásával, hanem ismételten a nyilvánosság elé lépett a központi hirlapkönyvtár alapításának tervével is. 1884-ben megérte kedves eszméje megtestesülését. Megválva az Egyetemi Könyvtár kötelékéből, ő lett legfőbb rendezője és gondozója a Magyar Nemzeti Múzeum hirlapkönyvtárának s itt is maradt, negyedszázadon keresztül, egészen haláláig.

Hirlapkutatásaival összefüggésben láttak napvilágot becses könyvészeti munkái. Jól tudta, hogy az irodalomtörténet alapja a bibliografia. Az irodalom történetét nagyon bajos megírni teljes könyvészet nélkül s hogy kritikai irodalomtörténetet adhassunk, előbb el kell készíteni az illető irodalom teljes leltárát. A könyvészet meg kell, hogy előzze az irodalomtörténetírást, mint ahogy a történelmi adatgyűjtés is megelőzi a pragmatikus történetet. Mint egyetemi könyvtártiszt a M. T. Akadémia költségén 1874-ben bocsátotta ki a *Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertoriumá*-nak I. kötetét, melyben a történelmi vonatkozású folyóiratcikkek címjegyzékét adta s utóbb ugyanilyen feldolgozásban tette közzé a hirlapi cikkek gyűjteményét, valamint a természettudományi és matematikai értekezések repertoriumát. E kötetek nélkül régi folyóirat- és hirlapirodalmunk holt anyag lenne, papírretek és betümilliók használhatatlan tömege. Szinnyei három repertoriumos kötete 84720 címet foglalt magában. Ezenkívül a többi tudományszakra is összegyűjtött körülbelül 100,000 cédulát, de a tervbe vett többi kötetet nem nyomathatta ki, mert a M. T. Akadémia sokallta a költséget s így a vállalat folytatása abban maradt.

Szorosan csatlakozik a repertoriumokhoz *Magyarország természettudományi és matematikai könyvészete 1472—1875* című kötete, melynek kidolgozásában fia, dr. Szinnyei József volt a munkatársa. E kötet megjelenését a Természettudományi Társulat áldozatkészsége tette lehetővé. A Természettudományi Társulat, hogy előkészítse a magyar természettudományi és matematikai irodalom történetének megírását, 1876-ban Toldy Ferenc emlékére százaranyas pályadíjat tűzött ki egy olyan bibliografiai mű benyújtására, melyben 1875 végéig lehető teljességgel egybe legyen állítva e tudományágak hazai könyvészete. A két szerző megnyerte a jutalmat, méltán, mert a kérdést helyesen oldották meg. Munkájuk teljessége érdekében rendkívül

széleskörű kutatásokat végeztek. Egész sereg nagy könyvtárat és számos katalogust kutattak át, feldolgozták a szakfolyóiratokat, felhasználták az összes addig megjelent szakkönyvészeteket s élő íróktól levél útján kértek adatokat. Ilyen nagy előmunkálatok után sikerült nekik 4978 írói nevet felsorolni és 8912 könyvcímet egybegyűjteni. A feldolgozás könyvészeti szempontból mintaszerű. Megtalálhatjuk a kötetben a természettan, vegytan, természettudományok, földtan, orvostudományok, gyógyszerészet, gazdaságtan, vadászat, halászat, bányászat, matematika, geometria, asztronómia, műszaki és hadi tudományok négy századra terjedő bibliografiáját. A nagy anyaggyűjtemény feldolgozása az írók betűrendjében történt. Ennek alapján azután már könnyű volt elkészíteni az egyes tudományágaknak — mondjuk, például az orvostudománynak vagy a vegytannak — szakcsoportokba osztott könyvészetét.

Szinnyei tevékenysége nem merült ki nagyarányú hirlapkutató és könyvészeti munkásságában. Jutott ideje arra is, hogy számos történeti és irodalomtörténeti vonatkozású cikket helyezzen el az egykorú újságokban és folyóiratokban. Apróbb írásműveinek adalékszerű jellegük van és sűrű egymásutánban közölt naplójegyzetei is inkább csak történeti nyers anyagot nyújtanak. Az *első magyar bibliographus*-ról, Sándor Istvánról írt értekezése azonban mind tárgyi fontosságánál, mind kidolgozásánál fogva a többi fölé emelkedik. Nem kis érdeme, hogy az úttörő magyar bibliografus pályafutását részleteiben is pontosan megvilágítja. Ez az értekezés akadémiai székfoglalója volt. Mint ő, olyan későn kevesen jutottak be az Akadémiába. Hatvankilenc éves volt, mikor beválasztották és hetvenegy éves korában foglalta el székét, mint levelező tag.

Általában jellemző életére, hogy mindenhez későn jutott. Későn jött meg számára a fővárosba való felköltözés lehetősége, későn a könyvtári tisztviselet, a tűrhetőbb anyagi helyzet és a tudományos elismerés. Élete főmunkájának, monumentális írói lexikonának, a *Magyar írók élete és munkái*-nak sajtó alá rendezését is későn érte meg: élete alkonyán.

E nagyszabású vállalat eszméjével már 1861-ben foglalkozott. Az eszmét az adta neki, hogy Arany János születésnapját sehol sem találta följegyezve, még Toldy Ferenc műveiben sem. Kutatni kezdte az írók életadatait, szorgalommal gyűjtötte az anyagot, cédulázott szakadatlanul. Már 1877-ben folyamodványt intézett a M. T. Akadémiához, kérve a Magyar Írók kiadását. Miután elutasították, 1885-ben ismét megpróbálkozott kérésével. Ügye akkor is kedvezőtlenül dőlt el, de ő nem csüggedt s nem mondott le kedves tervéről. Kért, magyarázott, esengett, pártfogókat hajszolt föl, tekintélyes embereket nyert meg ügyének, s 1886-ban megismételte folyamodását, sőt ezúttal már minta-

ívet is csatolt kérvényéhez. Újból elutasították. Az Akadémia egyik előkelő tagja megjegyezte, hogy egy könyvkereskedőnek, Abafi-Aigner Lajosnak nevével nem lehet magyar írói lexikont kezdeni. Szinnyei tehát keresett egy elfogadhatóbb író-talált is Aachs Mihály személyében, aki XVII. századi evangélikus prédikátor volt és a vallásos irodalom terén működött. Sőt talált még többet is a betürend élére Abafi Lajos elé, így ifjabb Aachs Mihályt, Ááron Péter Pált, Ááron Tivadart, egy másik Ááron Tivadart s egyebeket. Így nyújtotta be újból, 1889-ben folyamodását. Ezúttal szerencséje volt. Az Akadémia elhatározta, hogy segíyezni fogja a vállalatot, 'de a kiadás költségeiről a szerző maga gondoskodik. «Most láttam csak — sóhajt fel egyik megemlékezésében az öreg tudós — hogy könnyebb egy 12—14 kötetből álló munkát megírni, mint kiadására vállalkozót találni.» Ingyen kínálta kéziratát, de senkinek sem kellett. Végre egyik barátja, Knoll Károly, a Hornyánszky-nyomda igazgatója, rábírt a Hornyánszky-céget a munka kinyomatására.

1890 január 12-én jelent meg a Magyar Írók első füzete. Hatvan éves volt ekkor Szinnyei s húsz évre tervezte a nagy vállalat befejezését. A munkát ezer példányban nyomták s évenként hat füzet került ki a sajtó alól harminc ívnyi terjedelemben. Mivel egy-egy ötíves füzet nyomtatásának költsége átlag hatszáz koronába került, a szerző eleinte nagyon gazdálkodott a térrel, s például az A betű írói közé csak 527 író-t vett föl, pedig 1112 íróról volt jegyzete. De a füzetek jól keltek s ennek arányában egyre kevesebb író szorult ki a lexikonból.

Szinnyei meg volt áldva azokkal a természetes előnyökkel, melyek a tudományos pályán nélkülözhetetlenek. Szervezete szinte a mérték-telen szellemi munkára volt berendezve. Mohó tanulásvágygal és vasszorgalommal dolgozott. Gyors felfogása, világos észjárása, értelmes stílusa elősegítették a kitűzött cél pontos elérésében. S bár azok közé tartozott, akiknek minden jó szót, minden bátorító kézszo-ritást, minden kis anyagi és erkölcsi előnyt úgyszólván ki kellett verekedniök, végeredményben mégis kedvezett neki a sors. Voltaképen megérte műve teljes fölépítését is, s azzal a megnyugtató tudat-tal szállhatott sírba, hogy befejezett egésznet adott s nem kellett csonkán hagynia élete monumentális alkotását. Mert hogy néhány száz életrajza egyelőre kéziratban maradt s a végső ívek sajtó alá rendezése másra hárult, ez olyan esetlegesség, mely nem foszthatja őt meg e nagyszabású mű befejezésének dicsőségétől.

Sikereinek egyik titka az volt, hogy jól ismerte tehetsége határait. Csak olyan munkára vállalkozott, melynek meg tudott felelni. Bibliogra-
 grafus lett s neve így került tudományosságunk történetében a legérté-

kesebbek közé. Ez annál nagyobb eredmény, mert nálunk, sajnos, nem szokás megbecsülni az irodalomtörténeti segédtudományok munkásait, holott nélkülük tulajdonképen nem is képzelhető rendszeres, megbízható, komoly tudományos munka.

A Magyar Írók tizennégy kötetében Szinnyei közel harmincezer magyar író életrajzi és könyvészeti adatait gyűjtötte össze. Életrajzai kidolgozását világosság és egyöntetűség jellemzi. Minden életrajzában közli az illető író életadatait, felsorolja folyóiratbeli és hirlapi cikkeit, időrendben összeállítja önállóan megjelent munkáinak címjegyzékét, végül beszámol forrásairól. Mindezeket a lehető biográfiai és bibliográfiai pontossággal. Ahol kevés a forrása vagy ahol jelentéktelen íróval van dolga, ott az életadatok során csak a legszükségesebbeket adja; de ha bő forrásai vannak, vagy ha nevesebb íróról van szó, az életrajzi részt is lehetőleg terjedelmesen dolgozza ki. Életrajzai és könyvcímei igen gyakran valóban első kézből vett s mások előtt ismeretlen vagy nehezen hozzáférhető adatokon alapulnak: önéletrajzok, gyászjelentések, bölcsészeti jegyzőkönyvek, múzeumi eldugott könyvpéldányok. Máshol névkönyvekből, sematizmusokból, hirlapokból és folyóiratokból szedi ki adatait. Elődeinek írói lexikonait és könyvészeti munkáit — Czvittinger Dávidtól kezdve a legújabbakig — egész terjedelmükben kiaknázza. Nagyobb íróknál a legjobb és legbővebb életrajzokat kivonatolja. Munkája értékét rendkívül emeli, hogy forrásairól mindenütt beszámol s ezzel igen megkönnyíti a további eligazodást és ellenőrzést.

Hogy ilyen nagyarányú munkában hiányok és tévedések is vannak — hogy például egy író kétszer is előfordul két különböző név alatt s hogy egyes évszámok és könyvcímek hibásak — ez természetes. Csodálatos, mennyire kifogásolja egyik-másik tudósunk Szinnyei tárgyi tévedéseit s jellemző, hogy milyen rideg bírálatok láttak napvilágot annak idején a Magyar Írók régebbi köteteiről. Talán nem is annyira az emberi irigységnek és tudományos nagyképűségnek kell tulajdonítani ezeket a hiba-horgászásokat, mint inkább a kritikus tapasztalatlanságnak. A legsikerültebb életrajzban is — olyan munkában, melyen a szerző hosszú ideig dolgozott — találhatni hibákat; nem is szólva arról, hogy ugyanazon szerző több munkájából — legyen bár e szerző a filológiai akribia mestere — a tévedések egész sorát lehet összegyűjteni. De itt nem tíz életrajzról van szó, nem is százról, nem is ezerről, hanem harmincezerről. Csakis a tapasztalatlan kritikus, a könyvtár polcain soha túl nem pillantó, szűk látókörű tudós ütközhetik meg azokon a tévedéseken, melyek nélkül egy ilyen hatalmas alkotás el sem képzelhető. Tévedéseket böngészgetni e kötetekből, tollhibákat írni ki, és sajtóhibákat vetni a szerző szemére, s ezzel

a tömeg előtt mintegy lenyomni megbízhatósága színvonalát: legalább is méltánytalanság. A tömeg lélektana nagyjából mindenütt egyforma, akár egyszerű emberekből, akár műveltebbekből álljon. Valaki kiadja a jelszót, s a közvélemény meghódol a hangadónak. Akik ismerik az irodalmi és tudományos élet szövevényeit, jól tudják, hogyan lehet akarva és akaratlanul, elemezhetetlen ellenszenvből vagy az ítélőképesség megsusztamlásából tönkretenni munkákat és embereket. Ha apró értekezés forog kérdésben, a szerző könnyen kiheverheti az igazságtalan elbánást, de ha ilyen nagy munkáról van szó, melynek megírása egy egész életbe került, a kicsinylés és kicsinyesség fölötté kártékony lehet.

S kivel szemben hangzott fel s hangzik fel itt-ott még ma is ez a tapasztalatlan kéregkritika? Nem tudom megállni, hogy ne idézzem azokat a költői röptű sorokat, melyek az agg tudós ravatalánál hangzottak el. «Midőn Odysseus az alvilágba leszállott, áldozott a földalatti isteneknek. Az áldozati vért gödrökbe ereszté. Tömérdek árny szállt föl az alvilágból. Mind akart inni a vérből, hogy újra életre keljen, hogy erőt merítsen arra, hogy elsírja élete történetét. Az öreg Szinnyei a mult mélységébe szállott alá. Névtelen árnyak röpködtek körülé, mintha életet kérnének vagy erőt, hogy elsírják azt, amit adtak lelkük javából a szeretett hazának, amit áldoztak e nemzet szellemének. Odysseus karddal riasztgatá el az árnyakat. Szinnyei szent buzgalommal igyekezett őket az emlékezetben föltámasztani. Minden igyekezete oda irányult, hogy el ne vesszen egy név, mely ért valamit, el ne vesszen egy munka, melyet ők végeztek... Aki a Magyar Írók Élete És Munkái-nak 14 kötetre tervezett nagy munkájába betekint, lehetetlen, hogy a szorgalomnak e hősiés önfeláldozását meg ne becsülje. Az a szerény hang, mely megnyilatkozik e nagy vállalat 1891-ben kiadott első kötetének előszavában, egy bámulatos nagy munkaerő egész életfeladatát oly egyszerűen, oly minden dicsekvés nélkül magyarázza meg, mely maga a legszebb cselekedet.»

De: emberileg hogyan volt képes ekkora munkát alkotni *egy* ember? S élénk tűnnek a XVIII. század nagy magyar történetíróinak, Bél Mátyásnak, Pray Györgynek, Katona Istvánnak és pályatársaiknak alakjai. Tudósok, akik a nap huszonnégy órájából csak hat órát pihentek, s tizennyolc órán keresztül lankadatlanul dolgoztak kézírataikon. Ennek a páratlan szorgalmú tudós-iskolának volt utolsó tanítványa Szinnyei. Napról-napra, évről-évre, évtizedről-évtizedre egyforma serénységgel és azonos munkabeosztással dolgozott. Minden órájának, sőt minden félórájának megvolt a maga teendője. Reggel fél hétkor már íróasztalánál ült és este tíz óráig jegyzett vagy olvasott. Minden délelőtt és

minden délután megírt bizonyos számú ívdalt. Munkaközben kétórán-kint némi pihenőt tartott, napjában több ízben megkerülte a Múzeum épületét, délutánonkint rövid időre ellátogatott egy közeli kávéházba, hogy azután ismét kedves könyvei és jegyzetei közé siessen. Csakis ilyen pontos munkabeosztással s ilyen gépies életrenddel sikerült megvalósítania tudományos terveit. Csakis így érthető meg munkásságának terjedelme. Meg kell gondolnunk, hogy nemcsak a Magyar Írók tizennégy kötetét készítette el, hanem — hivatalos teendőinek pontos elvégzése mellett — számos más, kisebb-nagyobb munkát írt, hatalmas repertoriumokat rendezett sajtó alá, sőt folyóiratainkban hosszú ideig ő volt egyedüli bibliografiai összegezője a történeti és irodalomtörténeti tudományok haladásának. Nyomatásban megjelent munkáin kívül olyan tömeg kéziratot hagyott hátra, mely már mennyiségével is csodálatra készlet. Múzeumi lakásában ládászámra álltak kézíratai. 1910-ben, mikor születésének nyolcvanadik évfordulóját ünnepelte, naplója hatvankét kötetet töltött meg és sajtókező másolatában, kronologikusan elrendezett leveleinek száma tizezerhatszázharminckilenc volt. Lemásolta tizezernél több levelét s féltő gondnal őrizte a tizezret meghaladó választ. Tíz kötetben gyűjtötte össze Komárom történetére vonatkozó följegyzéseit és ötven kötetben egyéb jegyzeteit. Ugyanekkor már ezerkétszáz nyomtatott ív jelent meg a neve alatt, még pedig sűrű szedésű, apróbetűs, lexikális ív. «Az! hiszem — mondogatta — ilyesmi sehol a világon nem fordult elő».

Igy élt, így dolgozott a legnagyobb magyar bibliografus. Élete önfeláldozás volt, igazi heroikus élet, a legnemesebb értelemben vett hősi pályafutás. Künn zúgott a tömegek árja, ezer öröm ígéretésével küldte üzeneteit az élet, s a tudomány szolgája, az igénytelen tudós beérte könyvei társaságával. Elsárgult nyomtatványok porával gyötörte magát, mikor a nagy természet kitérta minden szépségét. Néha kipillantott a múzeumi kert fái közé, ahol vidám gyermekcseregek kergetőztek a tavaszi napsugárban, azután ismét beletemetkezett jegyzetei halmazába. Milyen élet, milyen eszményiség, milyen mártírság! És milyen tetterő! Minő nagy cél és mekkora önfeláldozás! Megfosztva az emberi élet annyi gyönyörétől, elrejtözve egy könyvtárszoba komor falai mögé — bizonyára nem sokan élnek így, mint ez a maga életét örlő nemes öreg. Élni, hogy ne éljünk, dolgozni pusztán azért, hogy másoknak használhassunk s a feledékeny utódokat a feledett írók ezreinek megbecsülésére oktassuk! Mily szép, de milyen ritka példa. És bizonyára neki volt igaza és helyesen cselekedett volna még akkor is, ha kevesebb maradandót adott volna. Hiszen «az idő, melyet Isten számunkra enged, olyan, mint valami drága szövet, melyet mindegyikünk a maga módja szerint hímez ki».

Szinnyei József emléke még elevenen él köztünk. Százan és százan vagyunk, akik ma is ott látjuk őt a Nemzeti Múzeum hírlap-osztályában, amint céduláit rendezgeti, adatait gyarapítja, könyveit helyesbíti. A Múzeum kopott lépcsőin is mintha minduntalan fel-felbukkanna alakja. Sokára lesz, míg alakja egészen ködbe vész. De eljön ez az idő is, mikor a boldog öreg ifjabb kortársai szintén nyugalomra térnek. És a kortársak elköltözésével elmosódnak a nagy bibliografus emberi vonásai és egyre jobban eltűnnek főművének, a Magyar Iróknak rejtett értékei. S az utódok bámulva állnak meg majd a gigászi méretű munka előtt s irigyelni és dicsőíteni fogják a hajdankort, mely ilyen halhatatlan szorgalmú embernek és ilyen mérhetetlen arányú munkának tudott életet adni.

PINTÉR JENŐ.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Balassi két verséhez.

A Szilády-féle Balassi-kiadás XXV. darabja Gajári Lajos kifejezése szerint a Balassi-magyarázók «érisalmája». ¹ A zavart főleg az utolsó versszak okozza:

Az ki most ezeket öszveszedegette
Szeretője után kesereg szívébe':
Kit más szűz kezére
— Mint tudatlan ember — ok nélkül ereszte.

Károlyi Árpád e költeményt a Losonczy Annához írt dalok utolsó-jának tartja (Századok 1882.), Kardos Albert szerint «... Losonczy Anna nem volt, *nem lehetett az a szűz*, akit a költő más kezére, mint tudatlan ember ok nélkül ereszte», hanem Losonczy Anna lánya: Anna Mária (Századok 1884.). Gajári Lajos elfogadja Kardos nézetét, míg Illési János, az Anna-vita eldöntője csak annyit mond, hogy a XXV. egyike azon költeményeknek, melyeknek versfejcibe Balassi belefoglalta Losonczy Anna nevét.

Mind e magyarázók Kardost kivéve egyszerűen átsiklottak a legnagyobb nehézségen: a *szűz* szó magyarázatán. Hogy lehet az, hogy Balassi «más szűz kezére ereszti» Losonczy Annát? Kardos úgy segített e nehézségen, hogy egyszerűen megváltoztatta az eredeti szöveg értelmét és a *szűz* szót a *szeretőre* (Losonczy Annára) vonatkoztatta, anélkül, hogy erre figyelmeztetne. Széchy Károly Balassi kiadásában (9. o.) már a másoló vagy a szöveg-közlő hibás olvasásáról beszél, mert szerinte «a szűz szónak itt helye és értelme nincs. Nyilván más *hűv*, azaz más szerelmes kezére kellene állnia. A sor ekkép igazítandó meg.»

Tényleg, ha Balassinak tulajdonítjuk a költeményt, s a Szilády-féle szöveget elfogadjuk, azt kellene feltennünk, hogy Balassi a «szűz» szót, amelyet következetesen «leány» helyett használ (a «leány» szó ismeretlen Balassi szótárában) itt «legény», sőt «szerető» értelmében alkalmazza, ami nyelvtörténetileg is lehetetlen.

Ennyiben tehát egyetérthetünk Széchy Károllyal. Hanem a szövegjavítás önkényes mindaddig, míg más, természetes magyarázatot is lelhe-

¹ Egy. Phil. K. 1886, 295.

tünk. Széchy szövegolvasása nem is szüntet meg minden nehézséget. Ő ugyanis kénytelen feltenni, hogy Balassi a költeményben Losonczi Anna házasságára céloz (1567), melynek idejében Balassi még csak 16 éves volt. De minthogy Széchy se tartotta lehetségesnek, hogy Balassi ilyen fiatalon írta volna a XXV. költeményt, feltette, hogy Balassi «csak később, szerelme új fellobogásakor, bánkodik szerencséjének elszalasztása, Anna elvesztése miatt.» És mintegy érezve e magyarázat nehézkességét, hozzáteszi, hogy «*legalább* keserő énekének e befejező két sorát máskép értelmezni nem lehet. Anna 1567-ben férjhez mehet anélkül, hogy akár magában, akár a növedékeny ifjában mélyebb csalódás ébredhetett volna».

Aki azonban a XXV. költeményt végigolvassa, meggyőződhet arról, hogy itt kései visszaemlékezésről szó sem eshet. Mindjárt az első versszak egészen közeli eseményre utal:

Lelkemet szállotta meg nagy keserűség,
Csak nagy bánat léssen életemben már vég:
Oh én szívem mint ég!
Hogy szerelem miatt örök kínba esék.

És jelen idővel folytatja:

*Oly nehéz lelkemnek attul elválása,
Ki szerelmét hozzám igazán mutatta stb.*

S alább is:

Mire *hadsz* el engem
Ha nálad nélkül is elfogy én életem?
... Azért én kegyetlenségemnek jutalmát,
Most veszem háládatlanságomnak hasznát:
Fejem árvaságát
Méltán *vallom* immár gyámoltalanságát.

Ha tehát a költeményt Balassinak akarjuk tulajdonítani, egyrészt a Radvánszky-kódex szövegén kell önkényesen változtatnunk, másrészt még e változtatás árán se tudjuk összeegyeztetni Balassi életének adataival.

De ha nem Balassi a költemény szerzője, ki lehet más mint az, akinek neve a versfőkbé van foglalva: *maga Losonczi Anna? Losonczi Anna más szűz, azaz más leány, más nő kezére eresztette szeretőjét.* Ez a magyarázat minden akadályt elhárít: a *szűz* szó okozta kétségek, a keltezés ideje körül támadt nehézségek mind eltűnnek és ha ilyen feltevés-sel próbáljuk clolvasni a költeményt, a helyzet rögtön valóságosabbá lesz:

Igazán tertínt ez is méltán én rajtam
Mert ok nekül magam búcsút neki adtam
Szegényt háborgattam
Hozzám nagy szerelmét semminek tartottam.

Azért én kegyetlenségemnek jutalmát
Most veszem háládatlanságomnak hasznát:
Fejem árvaságát
Méltán *vallom* immár gyámoltalanságát.

Nem volt kettős szíve, ki miatt énnekem
 Kellott volna félnem vagy idegenednem:
Tudom mit írt nekem
Erős esküvéssel mint bizlalt meg engem.

Hihető-e, hogy Balassi adott ok nélkül búcsút Losonczi Annának, hogy Balassi hivatkozzék arra, amit Anna írt neki: erős esküjére, holott tudjuk, hogy Balassi volt az, aki verseit el-elküldte imádotjtainak? S így van ez az egész költeményben: olvassuk el először Balassi, másodsor Losonczi Anna szerzőségét feltéve, és míg az első esetben lépten-nyomon nehézségekbe ütközünk, az utóbbi feltevés minden csomót megold.¹

Bár általában a Radvánszky-kódex sorrendje a keltezésekre nézve nem lehet mérvadó, a gyűjtemény e részében mégis eléggé pontosan haladó dátumokat találunk: a XXIII. Krusith Ilonához írt udvarló versezet 1577-re, a XXIV. a költemény adatai szerint 1578. tavaszára vagy nyarára esik (rózsáról és violáról van benne szó), a XXV. a szóbanforgó költemény, a XXVI. ismeretlen keltű, a XXVII. 1578. végén kelt. Némi valószínűséggel tehát 1578 nyarára vagy őszére tehetjük a XXV. költemény keletkezésének idejét.

1578-ban írhatta Losonczi Anna e költeményt, melybe valami össze-zördülés után támadt hirtelen bánatát öntötte belé. Ok nélkül búcsút adott neki, holott nem volt kettős szíve, biznia kellett volna levélbeli erős esküjében. S most elvette méltó büntetését: Balassi más szűznek teszi a szépet, vagy legalább is Anna azt hiszi.

Tetszetős feltevés volna a XXV. költeményt a IV. visszhangjának tekinteni. E költemény akrostichona: BALASSI BALINTHE ANNA. Ebben Balassi búcsút vesz Annától:

Hiszem ha esméri idővel énbennem,
 Hogy nem csalárd szívvel személt szeretem,
 Talám megszány engem
 S nem leszen kegyetlen örökké ellenem.

Engem noha mostan előle elődze;
 Búcsúmat úgy adá mint számkivetésre,
 De talám még végre
 Jutok önécie valaha eszibe.

Mintha erre célozna a XXV. 29—32. sora:

Igazán tertint ez is méltán én rajtam
 Mert ok nekül magam bucsút neki adtam,
 Szegényt háborgattam
 Hozzám nagy szerelmét semminek tartottam.

Vagy vessük össze

IV. 65—68.

Nem úgy mégyek el hogy lennők nálad nekül
 Mert miként hogy test nem élhet lélek nekül,

¹ Az utolsó sor «tudatlan ember»-ében ilyesformán *ember = homo* és nem *vir*.

Igy te szerelmedtül
Soha nem válhatom meg halálom nekül.

XXV. 5—12.

Oly nehéz lelkenek attul elválása,
Ki szerelmét hozzám igazán mutatta,
Mint testnek halálba
Vagyon az lélektől nehéz távozása.

Szinte mint hogy a test mikor az lélektül
Fáj hogy eltávozik mint szeretőtül;
Igy árva fejemtül
A vált el ki engem szeretett hű szívbul.

Versformájuk is ugyanaz. De ha a IV. költemény nem is a XXV.-ben említett összezördülésre céloz, mindenesetre ilyenféle jelenetre kell gondolnunk mind a két esetben.

S ha elfogadjuk, hogy a XXV. költemény 1578-ban keletkezett, az a félreértés nem tartott soká és Losonczi Anna alaptalanul féltékenykedett. Legalább Balassi ezt erősítgeti a XXVII. költeményben, melyből kitünik, hogy a szerelmesek közti egyetértés úgy ahogy helyre állott.

A XXV. költeményt eszerint Losonczi Anna írta s Balassival kötött viszonyának egy igen érdekes mozzanatát őrizte meg. Kitünik az is, hogy Losonczi Anna is megénekelte néha érzelmeit s verses formában írt kedvesének, akárcsak az neki.

*

Szilády kiadásában a 162. oldalon közölt s a Celia-dalok számai alá sorolt (XIII.) költeményt, melyet Amade László versei közt találtak, Imre Lajos fejtegetése óta (Figyelő IV. 47.) Balassi Bálint versei közé számítják. Imre Lajos főérve az, hogy az akrostichon a *Balassa* nevet tartalmazza. De ha a költeményt figyelmesen elolvassuk, e feltevéssel ellenkező adatokat találunk. Írhatja-e egy férfi, s különösen a mindenkinek udvarló Balassi Bálint a következő versszakot?

Akkor mint *esküdtél*, én tudom s te tudod,
Miként *késértgettél*, tudom, nem tagadod:
Igy fizeted bérem?
Ez bizony szemérem!¹
Meg is kell vallanod.

Szivednek nem hittem — tudod — sok ideig,
De utánam jártál tovább esztendeig:
Hittel még istent is
Csalhatsz, mért nem embert is:
Meg is vér holtodig.

Szenvedj te is értem, hogyha én szenvedtem,
Verjen meg az isten méltán is érettem,

¹ Szemérem = szégyen.

Ne csalhass több szívet,
Itten érjen véget
Álnokságod értem.

Nagyon valószínű, hogy nő ír itt egy olyan férfinak, aki több mint egy évig járt utána, csábította, hitegette és aztán megcsalta, otthagya. A költeményt tehát nem egy Balassa írta, hanem egy Balassához írták. Nem lehetetlen, hogy I. Balassi Bálint a hűtlen csábító, bár ő többnyire *i*-vel írja nevét, de az sincs kizárva, hogy más, talán valamely XVII. századi Balassához írták e mély szenvedélyből fakadó költeményt, amely Amade verseire oly nagy hatással volt, hogy lépten-nyomon találkozzunk bennük egy-egy sorával.

Balassi költeményei közül eszerint ki kell vennünk a XXV. és a Cael. XIII. számú verseket. Mindkettőt nő írta, az elsőt Losonczi Anna, a másodikat valamelyik Balassának egy hűtlenül elhagyott kedvese.

Másik tanulságunk az, hogy egyrészt óvakodjunk a Radvánszky-kódexen kívül eső verseket egykönnyen Balassinak tulajdonítani, másrészt hogy magával a Radvánszky-kódex tartalmával szemben is ajánlatos némi körültekintés.

ECKHARDT SÁNDOR.

A Zrinyiász neve.

Ki akarom egészíteni és meg akarom erősíteni e pár sorban Tolnai Vilmosnak a februári számban közölt azon véleményét, hogy a Zrinyiász-elnevezés Kazinczytól ered. Ezt a nevet ugyanis Kazinczy munkáiban már jóval 1817 előtt is megtaláljuk. Tudvalevő, hogy a Szigeti Veszedelem kiadásához Kazinczy rögtön kiszabadulása után hozzálátott, sőt 1803-ban meg is írja Kis Jánosnak, hogy a könyvet visszakarta a censortól, aki csupán három versszakot törölt. (A törölt szakok a 29., 30., 31-ik vsz., melyekben a német segítség megbízhatatlanságáról van szó.) E három versszakot közli is levelében ezen felírással: «*Q' Zriniás. Hatodik ének*» (Lev. 3: 135.) Alkalmassint ő utána él ezen elnevezéssel Csokonai is 1804-ben K.-hoz írt egyik levelében. (Lev. 3: 201.) Itt arról értesíti barátját, hogy régi célja neki is Zrinyi kiadása, egyidős az Árpád felől való gondolatával. Sőt a «Szigeti Parochiale Temploznak . . . haemisphaerica kuppoláján lévő pompás festést, mely a' *Zriniás* foglalattját adja elő» le is akarta rajzoltatni címképül a kiadás mellé.

Már nyomtatásban is olvasható a *Zriniás* elnevezés 1807-ben. Az Annalen der Lit. u. Kunst Intelligenzblatt ezidei folyamának 32—36. l. jelent meg ugyanis K.-nak Von verschiedenen Gattungen der ung. Versification c. értekezése, melyet K. magyarul küldött el a szerkesztő Rumynak, itt-ott németül is közbeszúrva az értelmet, hogy a fordító munkáját megkönnyítse. Az eredeti magyar értekezés a Lev. 4: 545—548. olvasható és utolsó bekezdésében e sorok: «Az első rendbeli versnem ugyan régen ismeretes vala már a' *Zriniás* Írója ideje előtt.»

Ez az ímént említett magyar szöveg a K.-nál szokásos simításokkal, csinosgatással nyomtatásban is megjelent az Erdélyi Múzeum II. füzeté-

ben. (1815: 122—128.) Erről a kiadásról, jobban mondva az Annalenbeli értekezés magyar nyelvű változatáról Váczy János nem tesz említést: Kazinczy Ferenc eredeti műveinek felsorolása közben az Ak. Ért. 217: 54. lapján. A Múzeumbeli szövegben a fönti idézet így hangzik: «Az első rendbeli verselés ugyan régen ismeretes vala már a' *Zrinyiász* (!) előtt.» Az eposznak ma szokásos elnevezése tehát mai alakjában is K.-tól származik és A' magyar verselésnek négy nemeiről c. értekezésében olvasható először. Véleményem szerint a Zriniás egyenesen a *Henriás*, *Hunniás* hatása alatt keletkezett, s az *Iliász* hatására vette fel görögösebb hangzású alakját. K. szerzősége mellett bizonyít az is, hogy nála *Keményiászt* is olvashatunk, Gyöngyösi István Kemény Jánosának görögös elnevezése-képen.

Ugyancsak Kazinczytól ered a *Zrinyi-nemű vers* elnevezés is. Föntebb idézett verstani értekezését e sorokkal fejezi be: «Versificatióknak e' négy nemét a' *Zrinyi-Sylvester-Ráday- és Leoninus* nevekről lehetne és illene elneveznünk». Mit értett az enemű versek alatt, azt legrövidebben a Himfy recensiójában mondja meg: (Erd. Múz. I: 72—89. Érdekes, hogy Váczy J. ennek a recensiónak is csak német szövegű kiadását említi az id. helyen, holott e magyar bírálat hosszabb, szubjektívebb.) «*Zrinyi nemű* a' csak rímelt sor, *Ráday nemű* az, a'melly nemcsak rímeli a' sorokat, hanem a' syllabákat méri is, de szabadabban mint a' görög mértékű sorokban». (79. l.) Különben Döbrentei G. is tanuskodik arról, hogy ezen elnevezés K.-tól származik. Ugyancsak az Erd. Múz. I: 27. l.-ján mondja jegyzetben: «*Zrinyinemű* versnek jó léssen hívnunk a' megkülömböztetés végett Kazinczy Ferenc után, a' mi minden mérték nélkül írott verseinket». Batsányi, akinek példányát használom — a Múzeum-könyvtár jóvoltából — aláhúzta az utolsó szavakat, kétszer is megkérdőjelezte és a lap szélére alája veti: «*igenis! a' ti verseiteket.*»

SIMAI ÖDÖN.

A kuruc balladák szövegkritikájához.

Riedl Frigyes tanulmánya (Irod. tört. II. 417.) a kuruc balladákról érthető érdeklődést keltett és több részével erős ellenvéleményeket zúdított magára. Főleg a Sárospataki Református Lapok (1913. évf. 41—46. sz.) fröcsoportja igyekezett meggyengíteni a tanulmány módszeres érvelését, de sikertelenül. Alább két adalékot csatolok a kuruc balladák szövegkritikájának anyagához; mindkét adat Riedl fejtegetésének eredményeit igazolja más-más oldalról.

1. A *megbődül* (Eszt. megv.) ígéről azt mondja: «Feltűnő, ritka szó. Tán Thaly költői különlegessége.» Thalynak néhány más verséből is idéz Riedl: *megbődül*, *bődül*, *rábődül*. Ezek után megjegyzi, hogy Thaly versein és az Esztergom megvételén kívül «tán nem is fordul elő máshol, más költeményben». — A NySz. ismeri ezt az ígét, részben eltérő jelentéssel, 1668-ból Matkó István Bányászcsákányából. Mégis e szót, mint több más, azt hiszem, Arany Jánostól tanulta Thaly. Arany költészete egyébként is

feltűnő hatást tett Thalyéra, mint Riedl is kimutatta. Arany: *Losonczi István* 63. versszakában :

«Érkezik sok porral a natóli basa,
Elbődül az álgyu, fájván szülő hasa.»

Meg kell figyelni, hogy a bődül ige Aranynál ágyura vonatkoztatva fordul elő és Thaly ugyanezen igét négyszeri használata közül háromszor ágyúra vonatkoztatja. Megemlítem, hogy Petőfinél is (kinek költészete szintén hatott Thalyra) előfordul a szóban levő ige :

«Egy-egy bozontos, bús tinó el-elbődül,
Jobb szeretne inni kinn a tó vízből.»

(A puszta télen.)

2. A kuruc balladák *befejezésének módjáról* valamit. Az Ocskai Lászlóról való ének utolsó szaka :

«Ezt szörzék Ujvárbán, ezerhétszáz tízben...
Szegény magyarokat segítse az Isten.»

A Bezerédi nótájának végső szaka :

«Kél a szél, a fíkat vígan legyinti :
Kurucokat a jó Isten segíti, —
Országunkat még egyszer megépíti,
Német ebtül valahára megmenti.»

E befejezésekben az a különös, hogy a dalmok az esemény elmondása után minden átmenet nélkül *általánosan* beszél a magyarságról s ez a befejezésnek sajátos mélabút ad. A részleges, speciális eseményről az egész hazát aposztrofáló sóhajba való átlendülés megvan Aranynál, sőt a Zách Klárában :

«Rosz időket érünk,
Rosz csillagok járnak :
Isten ója nagy csapástól
Mi magyar hazánkat!»

Még különösebbé teszi az egyezést, hogy a részleges eseményből fakadó hazaféltés mind a három idézett költeményben az Istenhez való fohászban nyilvánul. Költői szempontból igen értékes ez a sajátos, megható remegés a hazáért és lehetetlen, hogy Thalyra, kinek lelkivilága ily irányban diszponálva volt, ne tett volna mélyebb eszthetikai hatást a Zách Klára befejezése, melyet azután ő maga is érvényesített.

Tekintetbe kell még azt is venni, hogy Zách Klára álarcos vers, egy XIV. századi hegedős szájába adva. Thaly is az Ocskay Lászlóról való ének és a Bezerédi nótájának meg- vagy újjáalkotásakor egy korabeli énekes helyzetébe képzelte magát és úgy fejezte be a költeményeket, ahogyan az álarcos vers befejezését mesterétől, Arany Jánostól tanulta.

FEHÉRVÁRY DEZSŐ.

Bidpai és Lokman magyar fordítója.

1783-ban jelent meg «Bidpai és Lokman indiai históriái és költött beszédei», mely Galland: Contes et Fables de Bidpai et Lockmann c. fordítása alapján készült. Bevezetésében el van mondva, hogy e mű első részét Zoltán József olaszból lefordította, halála után kézírata egy *czegei lakos* kezébe került, ki azt Galland francia munkája alapján átdolgozta s a hátralevő három résszel — ugyancsak Galland után kiegészítette. Nyilvánvaló, hogy Zoltán Józsefnek, a Telemek fordítójának e megjelent fordításban kevés része van.

Az irodalomtörténet e fordítót illetőleg többszörös tévedésben van. (E tévedésre Szily Kálmán hívta föl figyelmemet). Beöthy Zsolt szerint (a Szépprózai elbeszélés 118—119. lapján) «a munka alapját Zoltán János erdélyi orvosnak... még a mult század [XVIII.] közepe táján kezdett dolgozata képezi, Zoltán egy olasz fordítást használt s az első résszel készült el. Halála után kézírata egy czegei barátja kezébe került...» Gálos Rezső is Zoltán Jánost tartja és mondja a munka fordítójának (A Pančatantram és egyik magyar származéka. Irod. tört. közl. XVI. 174). Bittenbinder Miklós szerint «a bevezetésből értesülünk, hogy a könyvet Zoltán József kezdte olaszból fordítani, annak halála után az I. részt Pataki Sámuel Zoltán Jánosnak, a Telemek fordítójának küldötte el, ő nem sok hasznát vette a kéziratnak, Galland szövege után teljesen átálakította és a hátralevő három részt lefordította» (A Humájun Namé első magyar származéka 16—17. l.) Pintér Jenő szerint is (M. Irod. története II. 317. lapján) a fordítás «Zoltán Józsefé és Zoltán Jánosé».

Mindannyiuknak elkerülte figyelmét Szilágyi Sándor megjegyzése, ki Erdély irodalomtörténete c. értekezésében (Budapesti Szemle VI. 1859. 39. l.) helyesen a következő megjegyzést teszi: «Euphemiával egykorulag jelentek meg Galland után Bidpai és Lockmann indiai költött beszédei (hihetőleg egy gróf Wass által) fordítva...» E megjegyzést Lázár Béla is idézi Zoltán Józsefről szóló cikkében (Egy. Phil. Közöny 1887. 746 l.).

Nagy Ivánnak (M. o. nemes családai XII. 84. l.) czegei gróf Wassokról szóló cikkében közölt családfa alapján szerzőül gróf Wass Sámuelra gondoltunk. Gyanításunkat megerősíti gróf Wass Béla fölvilágosítása, ki Szily Kálmánnak hozzá intézett levelére a következő adatokat hozta tudomására: «gróf Wass Sámuel a családi hagyomány szerint író ember volt. 1781-ben a család férftagjai közül egyedül ő élt Czegében, (az akkor élt gr. Wass Dániel és Miklós Császáriban laktak); másra gondolni nem is lehet, mert az akkori czegei ref. lelkész franciául nem tudhatott. gr. Wass Sámuel feleségének egyik rokona, egy gróf Bethlen költeményt írt hozzá, melyben őt mint író-t üdvözli és ünnepli».

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Madách egyik gondolatának származásához.

A gondolatot, mely vizsgálódásunk tárgya, az Ember Tragédiájának két helyéből kell összekonstruálnunk. A 278—284. sorokban (Palágyi

Menyhértnek a Remekírók Képes Könyvtárában található kiadása szerint) a következőket olvassuk :

Nézd ott a *sast*, mely felhők közt kovályg,
Nézd e *vakondot* földet túrva lenn,
Mindkettőt *más-más láthatár övedzi*.
A szellemország látköröd kívül van,
És ember az, ki legmagasb neked.
Az ebnek is eb legfőbb ideálja,
S megtisztel hogyha társául fogad.

Megjegyzendő, hogy az eredeti, át nem javított szöveg szerint (Palágyi 229. l.) a 280—282. versek helyén Madách tömörebben csak ennyit írt:

Mindkettőt *más-más látkör vesz körül*
A legmagasbat embernek tekinted.

A gondolat másik felét a 3808—3811. Alexandernál: 3831—3834. (Az ember tragédiája, Iskola könyvtár, Magyar Olvasmányok Tára, szerk. Beöthy Zsolt, 5. szám, Bpest, 1900.) versek adják :

Az a különbség csak közöttetek,
Hogy ő főként, te embert áldozál
Az Istenségnek, melyet alkotál
Saját képedre, mint ez az övére.

[Mindkéthelyt Lucifer szól Ádámhoz; először mikor még a paradicsomban kísérti őket, másodsor az eszkimóval hasonlítva őt össze].

A *dült betűvel* szedett szavak kikerekítve azt a gondolatkomplexumot adják, hogy az ember a maga látókörének és környezetének megfelelően, csupán az embert tekintheti és tekinti a legmagasabbnak, az ideálnak, tehát az istenséget is csak úgy képzelheti el, amilyen ő; mint ahogy az állatok is — pl. az eb — a saját képükre alkotják és keresik eszményképeiket és alkotnák (hozzátéhetjük) — ha módjuk volna — isteneiket is.

Úgy tudjuk, Madách e gondolatával kapcsolatban még senki sem hívta fel a figyelmet arra, hogy ez eszmemenet az ősmert irodalmakban, elsőségség alapján, a Kr. e. VI. században élt «eleai» bölcsnek, *Xenophanesnek* a sajátja, amint *Clemens Ateandrinus* Stromatum VII. könyv 4. c., tomus II. p. 841. és V. könyv 14. c., u. o. p. 714/5. feljegyzett idézeteiből összeállítható¹ és Xenophanes nevének és személyének ismerői előtt köztudomású. Az előbbi helyen arról szól Clomens, hogy a hellének emberi alakúaknak és emberi tulajdonokkal felruházva képelték az isteneket. Hogy ez mily természetes, annak magyarázásául és erősítéseül hivatkozik Xenophanesre, aki azt mondja, hogy az aithiopsok (= négerek) feketéknek és pizéknek, a thrákok rőteknek és kékszeműeknek ábrázolták isteneiket és lelkületüket is épúgy képelték a saját lelkük mintájára. Ugyanezt a gondolatot kibővítvé idézi az orvos *Theodoretus* Therap. III. könyv 73. c. p. 519. is² és

¹ Clementis Alexandrini Opera, quæ extant, recognita et illustrata per Joannem Potterum etc. Venetiis MDCCLVII.

² A hely magyar fordításban így hangzik: «Ugyanis az aithiopsokról azt állította (t. i. Xenophanes), hogy feketebőrűeknek és pizéknek ábrá-

Hermann *Diels*: *Poetarum Philosophorum Fragmenta* (Berlin, Weidmann MCMI) c. gyűjteményének 40. l. (a 16. számú szemelvényhez) meg is próbálja a versek — jóllehet kétesértékű — rekonstruálását.

A minket már közelebről érintő második helyen Xenophanes eredeti verseit idézi Clemens, annak az illusztrálására, hogy Xenophanes szerint *egy az Isten és testetlen.*

Ám a halandók azt hiszik, istenek is csak aképpen
Származtak s érzésök, a hangjuk, alakjuk is olyan.

és

Hogyha az ökröknek vagy oroszlánnak keze volna
S írni, miként ember, tudnának avagy alakítani,
A lovak a lovakéra, az ökrök ökörré hasonlóan
Alkotnák meg az istent, testét épen olyannak,
Hogy aminő az övék, a kép legyen arra hasonló.¹

Felmentve érezzük magunkat a sok magyaráztatás alól: az idézetek magok eleget beszélnek. A kérdés csak az, *hogyan jutott Madách a Xenophanes gondolatához?*

A felelet igen egyszerűnek látszik. *Cicero*, a nagy népszerűsítő, a népszerűsítőök örök és tipikus hibájával, t. i. a szerző elhallgatásával, propagálja a xenophanesi gondolatot *De natura deorum* c. munkájában I. könyv 27. c.² (ed. F. Schoemann, Berlin, Weidmann 1857² 71/72. l.), hol az istenek emberalakban való ábrázolásáról beszél és ennek okai közt említi azt is, hogy *az ember semmit se lát szebbnek az embernél.* A természet nagy kerítője magamagának — mondja. Földön és vízen nincs állat, amelynek ne a maga fajtája tessenek leginkább. Mert egyébként miért nem vágyódnék a bika a kancára, a csödör a tehénre? A sas, az oroszlán, a delfin nem részesít a maga fajtájával szomben másfélét előnyben. És minthogy az embernél is így vagyunk, t. i. nekünk is a magunk fajtája a legszebb, nem csoda, ha az isteneket az emberekhez hasonlóknak kép-

zolják hazai isteneiket, a thrákok meg kékszeműeknek és rőteknek, és ép úgy a médek és perzsák is önmagukhoz hasonlóknak; szintűgy átalakítják őket az egyiptomiak is nemzeti típusukra.*

¹ Olvasóink könnyebb megértése kedvéért a sorokat Sebestyén Károly fordításában idéztük, (A görög gondolkozás kezdetei Thalestől Sokratesig. Bpest, 1898. Filozófiai Írók Tára XI. kötet, 102. l. 5. és 6. szám) bár a fordítás sokban nem kielégítő. Így a két első sor, prózában, pontosabban így hangoznék: «Ám a halandók azt hiszik, hogy az istenek (is) születnek s az emberi ruha, hang és alak egyszersmind az övék is»; a harmadik sort pedig eredetileg: «De viszont ha . . . átmenettel kellene kezdeni. stb. (Sebestyén megjegyzéseit Xenophanes e szavait illetőleg l. a 93. lapon). — Az eredeti szöveg variánsokkal olvasható *Diels* i. h. 14. és 15. sz. (Karsten 5., Crusius 30. frgm.) és Fr. Guil. Aug. *Mullachus* (Paris, Firmin Didot MDCCC LXXV, 101. k.) 5. és 6. szám alatt. Clemens után idézik még *Eusebius* *De praefatione Evangelii* XIII., 13. p. 269. sq. (ed. Heinen) és *Theodoretus* i. h. III. 72. sq. stb.

² Cicero az isteni emberszerűségnek e kérdését epikureista hitként ejti sorra. *Plutarchos*, ki ugyanezt szintén így érinti (*De placitis philosophorum*) esetünkben — azt hisszük — kevésbé jöhet tekintetbe.

zeljük.¹ A gondolat oly kézenfekvő és Cicero oly népszerű volt minden időkben, hogy részint a *De natura deorum*, részint az ebből kifrók közismertté tették eme passus tartalmát. Hogy Madách egyenesen Ciceróból olvasta, vagy pedig valami közvetítésnek köszönheti e rominiscenciát, — ennek eldöntését annál inkább is azokra hagyjuk, kik hivatottak a költőnk olvasmányait illető, odig felette fogyatékos vizsgálatokat elvégezni, minthogy egy adatnak vélünk birtokában lenni, mely valószínűvé teszi, hogy talán mégsem Cicero vagy legalább is nem kizárólag Cicero volt Madách gondolatának architypusa.

Diogenes Laërtius, *De clarorum philosophorum vitis, dogmatibus etc.* libri X. (rec. C. Gabr. Cobet, Paris, Firmin Didot MDCCCL, Graece et latine) III. k. 15. és köv. fejezetében Alkimos négy könyvéből hoz fel példákat arra, hogy *Platon* mennyi hasznot húzott *Epicharmos* műveiből.² Annak illusztrálására, hogy az összes élőlényekben megvan a hasonlóság iránti érzék, amelynél fogva a fajtájukbeli észreveszik (15. c.), két összefüggő darabot idéz is *Epicharmos*ból (16. c.) A második látható összefüggésben van *Xenophanes* második gondolatának második részével, a *Mulachnál* és *Sebestyén*nél 6.-nak jelzett töredékkel. Az összefüggést szolgáló részt elhallgatva, csupán az arra alkalmazott szentenciát idézzük, amely szerint: καὶ γὰρ ἂ κούων κύνι | Καλλίστον εἶμεν φαίνεσθαι, — *aminek legpontosabb fordítása a Madáchnál olvasható: «Az ebnek is eb legfőbb ideálja.»*³ Az ebről vett példa pedig egy *Xenophanes*-variánsban se fordul elő (*Theodoretus*nál oroszlán helyett *elefántról* van szó) és a Cicero-féle példákban felvonuló menaszéria sem ismeri.

A találkozás mindenesetre lehet véletlen is. Hogy Madách olvasta volna *Diogenes Laertiust* (latinul?), — Madách könyveit illető fogyatékos ismereteinkkel mi nem tudjuk megállapítani, de észlelésünk talán sapientissat ahhoz, hogy a helyes nyomra bukkanjon. Részünkről általánosságban nem tartjuk a klasszikus eredetet a *Sophokles*ről szóló «Művészeti Értekezés» írójánál⁴, a *Sophokles* (A férfi és nő témája!) és az *aristophanesi stílus* (A civilizator) riválisánál lehetetlennek. Talán az is nyomra vezetne, ha Madách egyéb műveiben sikerülne e gondolat további változatait felfedezni.

MARÓT KÁROLY.

¹ A lényeges vonások fordítása a 72. lapról.

² *Epicharmos* *Xenophanes*nek kortársa volt, Kosz szigetén született és «dór» vígjátékokat írt, — sokszor vitatkozva a filozofusokkal és gúny tárgyává téve őket.

³ *Epicharmos* fenti helyen kiteregeti a gondolatot, hozzátéve: «bikának a tehén, számárnak a szamar, sertésnek pedig a sertés».

⁴ *Palágyi Menyhért*: *Madách Imre élete és költészete*. Bpest, 1900., 130 kk. II.

IRODALOM.

Mikszáth Kálmán munkái. Hátrahagyott iratok. Sajtó alá rendezte *Rubinyi Mózes*. A Mikszáth Kálmán negyvenéves jubileumára közrebocsátott kiadás folytatása. 33—41. köt. Budapest, 1914. Révai-kiadás. A kilenc kötet ára 90 korona.

A saját ábrázatomról, ez az első poszthumus kötet címe. Régi ismerősökre találunk benne. Ismerjük már Lukács kakast, Filszik uramat, a kis bagoly diákokot, a nemes vármegyét, a klubot, a tarokk-partikat, csak szivarfüstből mosolyog mindig felénk a nagy palóc sajátos magyar feje. Érdekes könyv ez nagyon. Amint így együvé kerültek ezek a novellák, ráterelik figyelmünket Mikszáth írói sajátosságának egyik jellemző vonására: meleg, kedves lírizmusára. Ez azonban nem a regényalakban írt önéletrajzok, nem az Ich-regények, nem a romantikusok lágy lírizmusa, hanem a mesemondóé, aki a maga egyéniségét is beszövi a mese dús fonatába. Nála a valóság és invenció között hihetetlen rövid az út. Tolla alatt minden még oly jelentéktelen egyéni élménye is bájos költői megnyilatkozássá lesz. Sok témát kap barátaitól is, de ezeket csak egyéniségén keresztül tudja kiépíteni. «Csak úgy, hogy mondtak valamit s arról nekem eszembe ötlött más valami, mint ahogy az ember más szivarjáról gyűjtja meg a magáét, nekem csak össze kell szednem az ötleteiket s van már nekem arra otthon egy olyas formám (mint aminőbe a szakácsné a kuglót süti), abba én beleszúrom, amit ők összehordtak, kirázom és megvan az egész.» Ez a varázs-szivar és kuglóf képes kifejezései egyénisége két jellemző vonásának: eleven szemléletének és ösköltészeti humorának. A kötetnek életrajzi értéke van és költészetének geneziséhez megbecsülhetetlen adalékokkal járul. A hátrahagyott munkák közreadásánál az az aggodalom támadt, hogy a költő gyenge szárnypróbálgatásainak közlése zavarossá teszi az olvasó élvezetét. De egypár kísérlettel szemben bőven kárpótol bennünket novella-irodalmunk olyan remeke, mint pl. A nyúl, a doktorok és a betegség. Különösen két témája van Mikszáthnak, mikkel néha világirodalmi magasságokba szökell: a serkenő élet, — a gyermek s a tovatünő élet — a halál szemlélete. Ha ezekhez nyúl, érzelmes humora oly ragyogással csillan föl bennük, mint az igazgyöngy fénye, mikor először kerül a napvilágra. Ezt a novelláját bátran állíthatjuk A ló, báránka és a nyúl c. ismert remeke mellé.

Mikszáth a címben is kifejezésre jutott hármasságot a magyar nép-

mesétől vette, amint ezzel rokon egész művészete és főleg az a kedves mesélő készség, ami *Az igazi humoristák* c. kötetét átragyogja. A harmadik kötet a *Tudós írások* címet viseli. Tartalmát az Almanachokhoz írt előszók teszik, továbbá beszédei, törvényszéki karcolatai a tiszzaeszlári per-ről. *Az én ismerőseim* a következő kötet címe. Apró jellemrajzok ezek, könyvismertetések, egy-egy írói egyéniség rajzával. Mikszáth nem épen élesszemű kritikus, de okos megjegyzéseiben gyakran eltalálja az író legjellemzőbb sajátságát. Igen helyesnek tetszik pl. a Kis József költeményei c. cikke. Beöthy Zsoltról ezeket olvassuk többek között: «A rajzot is ő kezdte kultiválni. Nekem legalább az ő «Zsebrák» c. csodálatosan szép rajza volt az első sarkantyú arra, hogy én is rajzot írjak.» A filológust különösen érdekli ez a kötet. Sok megható és derűs könnyet gyűjtött össze Rubinyi: *Az én halottaim* címen. A halált különben is becézgeti Mikszáth és átszövi gyermekkori képzeleteinek bájos naivságával és derűs humorával. Az Arany János halálára írt gyönyörű nekrológból a Mikszáth egész meleg költőisége felénk sugárzik. Mikszáthot, az ujságíró — tegyük hozzá: a legjobb magyar ujságíró — tárja elénk a következő két kötet, melynek tartalmát címük is mutatja: *Szeged könyve*. Elbeszéléseket ad az utolsó két kötet *Dekameron* címmel; köztük két hosszabb, regénnyé szélesedő művel.

Mégcsak egy-két szót Rubinyi munkájáról. Még a költő életében és az ő útmutatásai szerint kezdte gyűjteni az anyagot. Hogy ez az anyaggyűjtés a Mikszáth közmondásos igénytelensége mellett mennyi kritikai utánjárásba került, arról mindenki meggyőződhetik, ha Rubinyi előszavait, az egyes novellákhoz írt jegyzeteit átolvassa és ellenőrzi. Rubinyi érdemes szerkesztő munkájáról nem lehet nagy olismerés nélkül beszámolnunk.

GESZTESI GYULA.

Mindszenty Gedeon költeményei. Kiadja az Egri Egyházmegyei Irodalmi Egyesület. Eger, 1913. I—II. köt. 427+306 l. Ára 5 kor. Érseki nyomda.

Mindszenty Gedeon költeményeinek új kiadása mindenképen érdemes és örvendetes vállalkozás. Mindszenty egyénisége megérdemli a vele való foglalkozást. A mult század ötvenes és hatvanas éveinek költői között kevés olyan határozott egyéniség van, mint ő. Első kötetét Toldy Ferenc így üdvözölte: «Valahára egy kifejezett költői tehetség! Hatható gondolatok, merész képes előadás, nyelvuralom, lendület, dallamos idomok, de mindez még tisztulásra váró. Hiányzik a koncepció átlátszósága s a művészi nyugalom.» (Új Magy. Múz. 1859. 364. l.) Ez a Toldy kívánta tisztulás nem is maradt el. Mindszenty költészete mindvégig fejlődést mutat. Egyénisége, igazi hivatottsága már első könyvében is erőteljesen kiütözközik. A megszokott képek és formák közt ki-kitör egy-egy hatalmas, eredeti kép, egy-egy megragadó vízió, az érzésnek egy-egy egészen újszerű hangja. Az erő és a — sokszor túlzásig menő — merészség mindvégig uralkodó tulajdonsága maradt. Később hangja egyre egyénibbé lesz, tartalomban pedig egyre elmélyedőbb. A megtisztult művésziességnak arra az egészen

harmonikus fokára, amely az igazán nagyokat jellemzi, sohasem tudott eljutni; egész, befejezett, minden ízében sikerült nem sok akad a költeményei közt, de az a néhány és még inkább a kevésbé sikerültekben is lépten-nyomon felöltő hatalmas sorok és strófák megéreztetik, hogy van egyéniségében valami nagyobb szabású, valami váteszi, amit azonban itt nem részletezhető szerencsétlen élete és a körülmények nem engedtek teljes kifejlődésre jutni.

Katholikus vallásos költészetünkben Mindszenty történeti jelentősége igen nagy. Már első kötetének megjelentekor egész sereg papköltő áll a hatása alatt. Az egyéniséget ő vitte bele az addig inkább általános, liturgikus jellegű költészetbe. Ő tette korszerűvé és ő nyitotta meg számára a témák egész új területeit. És ez a hatás eltartott egészen napjainkig. Talán az egy Reviczky kivételével máig minden katolikus vallásos költőnknél ki lehetne mutatni. Ez a történeti jelentősége már egymaga is indokoltá teszi, hogy nehezen hozzáférhető költeményei összegyűjtve új kiadásban lássanak napvilágot.

Ezt a munkát az érdemes Egri Egyházmegyei Irodalmi Egyesület vállalta magára, amelynek megalapításában a költő maga is részt vett. A kiadásnak filológiai értéke nem igen van. Rövid, névtelen előszóval kezdődik, aztán bibliográfia következik, végül a versek. A csoportosítás nem mondható szerencsésnek. (A három megjelent kötet verseit Hit, Mária, Elbeszélő Költemények, Himnuszok, Hon és Vegyesek címek alatt nyomtatja le néhány új jegyzettel.) A kiadás legnagyobb hiánya azonban, hogy Mindszenty kéziratban maradt költeményeit nem vette föl. (Az eddig kiadatlanok közül az egy Tárkányihoz írt szonettet közli.) A két kötet még így is érdemes vállalkozás és a kiadó egyesület a magyar katolikus papságnak egyik régi tartozását róttá le.

SÍK SÁNDOR.

Scrittore Ungheresi. I. Giovanni Arany. Ballate. Versione in prosa, con introduzione e note di *Francesco Sirolo*. Fiume, 1914. 71 l. E. Mohovich.

A műfordításai révén jól ismert, érdemes fumei tanár életrevaló vállalatot indított meg *Scrittore Ungheresi* címen, melyben klasszikusainkat akarja sorra bemutatni az olasz közönségnek. Az első füzetben Arany huszonöt balladáját adja, sajnos azonban prózai fordításban. S ez sokban levonja a fordítás értékét. Versek prózai átültetése egyáltalában mindig kétes eredménnyel jár, kivált ez esetben, mikor Arany balladáiról van szó. Azok az erős nyelvi rövidítések, a bennök pillanatra feltáruuló, szédítő perspektívákkal, a kifejezések izgató merészsége, melyek Arany balladáit annyira jellemzik, más nyelven csakis versben adhatók vissza. Ekkor azonban művész legyen és a nyelv föltétlen mestere, aki ilyen verselési és stílusbeli bravurokra vállalkozzék. Még hagyján, ha ezek híjján bizonyos numerikus tömörségre, archaikus és népies árnyalásra törekednék a prózában, de ebből a mindenekfelett hűségre törekvő, papiros-fűz, iskolás stílusból alig alkothat valaki magának fogalmat Arany művészetéről. Ennek

a füzetnek legföljebb a fiúmei olasz diákok veszik majd hasznát, mint pontos és hű fordításnak, melynek értékét még sok gondos jegyzet is növeli. Csak néhány egyszerű, nem is tömörebb kifejezést idézek, vajjon rá lehet-e ismerni Aranyra ezekből a körülményes, szépen kicirkalmazott mondatokból: örömhírt viszen a szomorú fogságba = e gli recava liete novelle, tali da rendergli meno gravosa la dura prigionia (16. l.). Ki viszi hamarább levelem Prágába? = C'è qualcuno fra voi che sia buono di recare il più presto possibile questa lettera a Praga? (16. l.) Szép szemét a lány kisérti = La fanciulla s'è sciupata i begli occhi a forza di piangere (20. l.), derekának hajladozni = nè di sciuparsi il groppone a furia di star chinata (43. l.).

Másik hibája a fordításnak a népies színezés hiánya. Milyen furcsán hat pl. ez: mintha orruk vére folyna = pare che abbiano l'emorragia nasale! A nevekben is lehetetlen *Tuba Ferkó* mint *Francesco Tuba*, *Szöke Panna* mint *Anna Szöke*, *Vörös Rébék* mint *Rebecca Vörös*. Mennyivel fölötte áll e tekintetben Cassone nagyszerű *János vitéze*, mely nemcsak hangulatában, hanem még egyes kifejezéseiben is egészen hozzásimul az eredetihez.

A fordítás maga a lehető legprecízebb, látszik, hogy a fordító nemcsak nagyon jól ismeri a magyar nyelvet, hanem a balladák homályosabb és nehezebb helyeit is gondos tanulmány tárgyává tette. Félreértés csak elvétve fordul elő, pl. a *harmat arc* nem *izzadt arc* (*faccia sudata*, Ágnes asszony); orcáikon mint félelem sáppadt el a harag = sono pallidi in volto, ma pallidi d'ira non di timore (ép az ellenkezője), ugyanott Edvárd parancsában: *igen kemény* — a *kemény* jelző nem a büntetésre, hanem a dalra vonatkozik (v. ö. Ha! *lágabb* ének kell nekünk), mégis Sirola így fordítja: *Sia crudele la morte!* A *sima váll* nem *puha váll* (*le morbide spalle*, Rozgonyiné).

A fordítást megelőzi Arany életrajza, munkáinak rövid, találó jellemzésével.

KIRÁLY GYÖRGY.

F. Baldensperger: La littérature. Paris, 1913. Flammarion. 3 fr. 50.

A kötet legfontosabb része az, melyben a szerző a költői alkotás mibenlétét vizsgálja. Deductiv módszerrel dolgozva, a költők és írók vallomásaiból a következő megállapítást vonja le. Az írói alkotás munkájának a legtöbbször három fázisa van: 1. Az író predispozíciója, a tapasztalat és olvasmány által szerzett lelki tartalom, mely egyelőre rendezetlen. 2. Az író talál egy központi «képzetet», legyen az akár egy vizuális kép, akár hallucináció, akár egy idea, melynek forrása tapasztalati vagy irodalmi, az élet avagy egy olvasmány. 3. Az előbb rendezetlen lelki tartalom egyes elemei ezen központi képzet körül csoportosulnak. Ez a munka bizonyos idegizgalommal, belső örömmel, extázissal jár, sőt sokszor a központi kép ellenállhatatlan erővel vonzza a neki megfelelő elemeket. Az ily módon belsőleg fővonalában megteremtett művet formába kell önteni (forma-műfaj, nyelv stb. a kifejezés minden eszköze).

A kritikus első feladata: keresni, mi volt a «központi képzet», melynek a mű életét köszöni; mi volt az író szándéka; és hogyan tudta ezt formába önteni, megvalósítani.

Minden író egyrészt egy irodalmi milieu, másrészt egy konzervatív társadalom ízlésével és ezek asszimiláló törekvésével találja magát szemben. A közönség nem az eredetiséget, de a megszokottat keresi az irodalmi műben és nem tűri, hogy általános felfogását, melyet az életről, ennek bizonyos formáiról és eseményeiről alkotott magának, megsértsék. Ehhez járul az irodalmi epigonok utánzása. E két elem bizonyos «irodalmi ritualizmus»-t törekszik teremteni. Ezzel szemben az irodalmi formák megújulásának több módja van. Mindenekelőtt egy társadalmi vagy politikai változás hat az irodalomra. Ez a hatás nem közvetlen, sőt nem is feltétlen szükséges. Gyakran megesik, hogy az irodalom megérzi egy a társadalomban lappangó változás előjeleit, mielőtt ezek a felszínre törnének (demokratikus irodalom—forradalom). Sokkal közvetlenebb már az a hatás, melyet egy-egy kor vezéreszméinek megváltozása gyakorol az irodalomra, de a legfontosabb a «nem alkalmazkodó» genie differenciáló hatása. Ez szembehelyezkedik az irodalmi milieu megszokott formáival; az egyéni lelki tartalom neki megfelelő formában jelenik meg. Ennek a «nem-alkalmazkodás»-nak van gyakran két segédereje: egy régi irodalmi forma felújítása és az idegen irodalmak inspiráló ereje.

Az irodalmi sikerre, hatásra, hírnévre vonatkozólag fontos Baldensperger következő megállapítása. Egy nagy író hírneve a tömegnek «egyszerűsítő törekvése» folytán kristályosodik ki. Mindenekelőtt csak azokat a műveket tartjuk emlékezetben, melyek az íróra legjellemzőbbek, azután ezekből egy általános főszmet vagy főtulajdonságot vonunk el, az író megtestesítők ezek képviselőjévé, végül az író neve az így egyszerűsített irodalmi munkásság szimbolumává lesz.

A «nemzeti irodalom» eszméje tulajdonképen szintén ezen egyszerűsítő törekvésnek köszönheti létét; mert az egyéniség ereje és az idegen irodalmak hatása lehetetlenné teszi egy abszolút értelemben vett nemzeti irodalom létezését. Az ugyanegy nyelvi és territoriális egységhez tartozó emberek ellenben hajlandók egész irodalmi multjukat a «nemzetiség» szempontjából tekinteni és ezen szempontból végezni a művek osztályozását. Így lesz egy nép irodalmából nemzeti irodalom, és az író az irodalmi mű életét biztosítja, ha nemzetiségét fejezi ki. Ha ezen utóbbi megállapítás nem alkalmazható módosítás nélkül a magyar irodalomra, annak oka az, hogy Baldensperger itt csak a német, francia és angol irodalmat tartja szem előtt, mert véleménye szerint: «úgy látszik Magyarország, Csehország, Európa és Ázsia számos keleti országa még nem szolgáltatott elég «konfidenciát», hogy sem megkísérelhetnők rekonstruálni jellemző tulajdonságait». Ez talán a könyv egyetlen tévedése.

KASTNER JENŐ.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

A Cél. 1914. évf. 2. sz. — *A szabadkőművesek és Kossuth Lajos.* A névtelen cikkíró szerint annak a szabadkőművességnek a szelleme, amelybe a nagy hontalan ezelőtt 62 évvel belépett, merőben más volt, mint a mai magyarországi szabadkőművességé s azok az indító okok, melyek Kossuth Lajost a szabadkőművességbe vezették, a legnagyobb mértékben tiszteletreméltók. — *Nyári Albert: A Deák Ferenc gyűrűje.* Szerző Deák egyik bizalmas barátjától, Somsich Fáltól tanuk előtt hallott egy regényesen hangzó történetet, mely szerint Deák ifjú korában szerelmes volt egy szerb leányba, kivel gyűrűt is váltottak, de az apa ellenkezése miatt nem lehettek egymáséi. A leány később a szabadságharcban ellenünk küzdő Philipovich tábornok felesége lett.

A Hét. 1914. évf. 7. sz. — *Kiss József: Gondolatok a Kisfaludy-Társaság nagygyűlésén.* Negyven évvel ezelőtt mutatta be Toldy Ferenc Simon Juditot a Kisf.-Társ.-ban. — *L.: Kemény Zsigmond.* Rövid megemlékezés. Első szerelmét említve, melyről pedig semmit sem tudunk, felsóhajt: «Micsoda sujet — Freudnak, az álomfejtő mágusoknak.»

U. i. 1914. évf. 8. sz. — *Kosztolányi Dezső: Emberbőr.* Riedl Frigyes az újabb irodalomról (nemrég Reviczkyről, most Mikszáthról) is tart előadást az egyetemen.

U. i. 10. sz. — *Szabolcsi Lajos: Szigligeti Ede.* Sz. E. a magyar színpad zsurnalistája. Technikája, történeti romantikája ma elavult; a polgárság, melyet kifigurázott, már eltűnt. Népszínművei még élnek, de sokszor gyerekesen hatnak. Csak Liliomfi humora az, mely csorbíthatlanul megmaradt. — *S.: Vargha Gyula.* Rövid méltatás.

Az Érdekes Ujság. 1914. évf. 8. sz. — *A legkedvesebb humoristánk.* Heltai Jenő önmagáról. Képekkel.

Az Ujság. 1914. évf. 46. sz. — *p.: A sárga ház.* Alkalmi visszaemlékezések, nagyrészt Feszty Árpádné közlése alapján, Jókai Mór Baross-utcai házáról, melyet a napokban lebontottak. — *Fabó Bertalan: Mária Terézia-legendák.* Szentgyörgyvölgyi Boczor Pál sómérő tisztnek 1751-ből való versét ismerteti, mely abból az alkalmából készült, hogy Mária Terézia

királynő férjével Pestre érkezett és a sóházat is meglátogatta. A ver-
set a közlö a Nemzeti Múzeum egy ritka kis nyomtatványa alapján
ismerteti.

U. i. Gajdács Pál: Mikszáth Kálmán otthon. Szerző meglátogatta a
nagy író t horpácsi birtokán. (1909.) Közli tapasztalatait s főkép Mikszáth
vendégszeretetét dicséri.

Akadémiai Értesítő. 1914. évf. 2. sz. — *Váczy János: Az 1790 utáni
visszahatás és Kazinczy.* (Kivonat jan. 5-i előadásából. L. Budapesti Szemle
2. sz.) — *Voinovich Géza: Jelentés az 1913. évi Vojnits-jutalomról.*
«A Vojnits-jutalom odaitélése évről-évre élénk érdeklődést kelt a hírlapok
körében... Ez érdeklődés s elégtelenség közös forrásból ered, onnan,
hogy mint a belletrista, ép úgy a színpadi írók is legnagyobbbrészt egy-
szersmind a sajtó munkásai.» — *Viszota Gyula: Vörösmarty nagyjutalmi
és drámai jelentései.* V. csak akkor nincs benn a nagyjutalmi bizottság-
ban, ha műve a jutalmazásnál szóba kerül; így 1833 és 1844 közt csak
1834, 1839, 1841, 1842-ben nem. A mondott időközben kilenc ízben írt
jelentést a kijelölő-bizottság nevében, 1836, 1837 és 1838-ban pedig ő volt
a bizottság jegyzője s így ez évekből nagyjutalmi jelentései is vannak.
Mindezeket közli a cikk. 1833 kivételével minden évben tagja volt a drámai
bizottságnak is, de csak két ízben, 1837 és 1840-ben szerkesztette a jelen-
tést. Ezek is közölve. A Vörösmartyén kívül közli a cikk Kiss János ala-
pos jelentését (1836) Bajza és Jósika munkásságáról. — *Gr. Széchenyi
István Naplói.* A Naplók kiadása ügyében kiküldött bizottság 1913 dec. 9-i
ülésén Viszota Gyulát bizta meg a Naplók sajtó alá rendezésével, miután
Heinrich Gusztáv főtítkár rámutatott a Zichy-féle kiadás nagy hiányaira.

Budapesti Hírlap. 1914. évf. 35. sz. — *Rákosi Jenő: Kemény Zsigmond.*
Beszéd a Kisfaludy-Társ. febr. 8-iki nagygyűlésén. A publicistát jellemzi,
részben egyéni emlékei alapján. — *Herczeg Ferenc: Szigligeti.* A Gyulai-
serleggel elmondott beszéd a Kisfaludy-Társ. nagygyűlését követő lako-
mán. Szigligeti a híd Kisfaludy Károlytól Csiky Gergelyig. Nemcsak
fölötte termékeny s a félnémet Pest magyarság iránti honvágyát kielé-
gítő színműíró, hanem igazi költő is.

U. i. 40. sz. — Herman Ottó: Pósa Lajosért. P. L. megérdemelné a
Nobel-díjat. Ő teremtette meg a magyar gyermek-irodalmat. Felhívja az
anyákat és tanítókat, hogy gyűjtsenek neki.

U. i. 50. sz. — Garamszeghy Sándor: Németek a Nemzeti Színházban.
1849 aug. 9-től nov. 13-ig 27 ízben játszottak a Gizella-téri színházuk le-
égése folytán hajléktalanná vált német színészek a Nemzetiben, Albrecht
kir. hg. rendeletére. Különösen nevezetes az augusztus 28-iki előadás, mely
Haynaunak, az «ünnepelt győzőnek» a tiszteletére rendeztetett.

U. i. 57. sz. — Bittenbinder Miklós: Szigligeti és Csiky. Szigligetinek
az volt a híre, hogy elnyomni iparkodik a fiatal színműírókat. Mást bizo-
nyít Csiky példája. Jólát c. verses vígjátékát, mely az akadémiai Teleki-
pályázaton vett részt, önként, minden figyelmeztetés nélkül kérte el

Szigligeti s alakította át úgy, hogy 1875 őszén elő lehetett adni. Később is, míg csak élt, mindenben segítségére volt Csikynek.

Budapesti Szemle. 1914. évf. 2. sz. — *Váczy János: Az 1790 utáni visszahatás és Kazinczy.* Az 1790—91. orsz. gyűlés nem valósította meg a hozzáfűzött reményeket. Zátonyra jutott minden ügy, mely célja volt a küzdelemnek: a tudós társaság, a magyar játékszín, a szabad vallásgyakorlat, sajtószabadság. Hasztalannak bizonyult az olvasókedv felélesztésére irányuló minden törekvés is. A nemzet közönye, s másfelől a francia forradalom által fölkeltett rettegés mindent megakasztott. Révai nem csügged, tovább izgat a tudós társaság megalapítására. Kazinczy pedig minden erejével folytatja megkezdett küzdelmét. A cikk különösen két területre követi őt. Egyik a felvilágosodásért folytatott küzdelme a vallási, felekezeti elfogultsággal szemben. Ő nem tartozott a kinyilatkoztatott vallás szorosabb hívei közé, bár nagy tisztelője általában a keresztény hitnek. A felvilágosodás terjedésétől várja a papi uralom bukását. Másik az iskolaügy. E tekintetben nem sok jót várhatott magára a korszellem fordulatától. Ő buzgó híve volt az iskolaügyi újításoknak s a II. József alatti szabadelvű felfogásnak. A papság visszanyervén korábbi hatalmát, elsősorban az iskolák szellemét akarja megváltoztatni. Kazinczynak, az iskolafelügyelőnek, buknia kell s 1791 ápr. 1-én a Helytartó Tanács felmenti hivatalától. A cikkirő világosan rámutat Kazinczy tévedésére, mellyel «nyelvünknek országos felforgatásakor», mint Vörösmarty is szemére vetette, annyira exponálta magát a reánk parancsolt német nyelv mellett. Nem lankad ezután sem. Tervei azonban egymásután meghiusulnak. «A magyar szellemi élet köszirtjeit ő is hasztalan ostromolja.» — *Angyal Dávid: Szalay László.* Befejező közlemény. Tárgyalja Sz. L. 1848—49.-i diplomáciai működését, részletesen jellemzi Magyarország története c. főművét, mely történetírói tárgyilagosságával annál inkább feltűnik, mert Sz. L. izgató politikai szereplés után volt képes a józan higgadság ily magaslatára emelkedni; e nagy műben a jog és alkotmány története s az egyének jellemzése köti le leginkább figyelmünket. Következik a kisebb munkák ismertetése. — *Szász Károly: Vén fa az udvaron.* Költemény: emlékezés Gyulai Pálra. — *Rubinyi Mózes: Mikszáth Kálmán írói hagyatéka.* M. 32 kötetes jubileumi kiadásának (1910) kiegészítő sorozata a Hátrahagyott Iratok 15 kötete, melyet Rubinyi rendezett sajtó alá. Ismerteti saját kiadványa beosztását, s utal arra, mit nyer e kiadás által M. írói pályafutásának teljesebb ismerete. — *Ferenczi Zoltán: A nemzeti genius és a nemzeti irodalom.* Megnyitó beszéd a Petőfi-Társaság jan. 6.-i nagygyűlésén.

Corvina. 1914. évf. 5—6. sz. — *Haraszti Károly: Ivanics Zsigmond könyvkereskedése.* I. Zs. 1803-ban kapott engedélyt a Helytartótanácsától s 1844-ig vezette könyvesboltját. Mikor meghalt, már kilenc könyvkereskedés volt Pesten. (1844.)

Egri Egyházmegyei Közlöny. 1914. évf. 5. sz. — *Stiller Kálmán* ismerteti

Mindszenty Gedeon költeményeinek két kötetes kiadását s jellemzi Mindszentyt, mint költőt. A magyar költők közül főleg Tompa és Petőfi, a németek közül Görres Guido hatott M-re.

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1914. évf. 2. sz. — *Zolnai Béla: Szigligeti «Szökött katonája»-nak külföldi elemei.* (I.) E darab amellet, hogy egy új műfaj, a népszínmű vele ébred különállóságának tudatára, közvetve és közvetlenül folytatója két nagy hagyománynak: benne gyökerezik a polgári dráma és a francia romantika áramlatában. A romantikus elemek csoportja két részre különül: Victor Hugo és Alexander Dumas père hatására. — *Kovács Lajos: De Johannis Michaelis Bruti Historiae Hungaricae Latinitate.* A Victorisz József hasonló című dolgozatában előforduló tévedések kiigazítása. (A tulajdonnevek helyes olvasása.) — *Tolnai Vilmos: Váczy János Tompa életrajzát, Elek Oszkár Morvay Győzőnek a Koeppeleléle Byron-életrajzhoz függesztett Byron Magyarországon című dolgozatát ismerteti, bírálja.* — *Moravcsik Gyula: C. Pschmadtnak az «üldözött szarvas»-ról szóló német munkáját ismertetve a külföldi adatokat a magyar vonatkozásokra való utalással egészíti ki.* — *Kádár Jolán: Otto Rubnak Das Burgtheater c. művéről ír.* A bécsi udvari színházban előadott magyar darabok: Jókai: Könyves Kálmán (1885. háromszor), Dóczi Lajos: A csók (1877—1903-ig 59-szer), U. a.: Utolsó szerelem (1885—1903-ig 33-szor), Molnár Ferencz: A farkas (1912). A régi magyar irodalomból Fekete János gr. neve szerepelt a Burgtheater műsorán egy olasz eredeti nyomán készült német munkával. — *Kristóf György: Pruzsinszky Pálnak és Hamar Istvánnak a Ráday-könyvtár történetéről írt munkáját ismerteti.* — *Thinemann Tivadar: Herder és Bacsányi.* A híres magyar költőnek 1803 dec. 25.-én kelt levele Herderhez. Köszönetet mond benne azokért az ösztönzésekért, melyeket a német költő műveiből merített a magyar irodalom fejlesztéséhez. Herder 1803 dec. 3.-án halt meg, e levél tehát már nem jutott kezébe. — *Sas Andor: Göres József és a magyar hunmonda.* A magyar hunmonda irodalomtörténeti vizsgálatának területén a németek között az elsőség Görres Józsefet illeti, ki Grimm Vilmost megelőzve már 1808-ban hunvonalozású magyar énekek és mondák gyűjtésére buzdít a heidelbergi romantikusok folyóiratában a *Einsiedler Zeitung*-ban. — *Gálos Rezső: Bayer Józseffel szemben kimutatja, hogy Bauernfeldnek Grossjährg c. darabja «Nagykorú» címen 1847-ben nyomtatásban magyarul is megjelent.* — *Révay József: A hét bölcs mester történetének egy újabban felfedezett latin kézirat fordítására hívja fel a figyelmet.* — *M-ch, Barla Szabó Titusznak, Legrégibb nyelvemlékünkéről, K. Gy. pedig Kozma Andornak, Eötvös Józsefről szóló dolgozatait ismerteti.*

U. i. 3. sz. — *Zolnai Béla: Szigligeti «Szökött katonája»-jának külföldi elemei* (II.). A polgári dráma hagyományai: 1. A külföldieskedő típus. Szerző e típus külföldi és hazai irodalmának áttekintése után arra az eredményre jut, hogy Szigligeti egy nagy hagyomány kényszere alatt jutott a külföldieskedés színrevitelének gondolatára. Hogy ismerte ezt a

hagyományt, arra nézve vannak pozitív adatok. A Nemzeti Múzeum Fánecsy-féle színlapgyűjteményének tanúsága szerint szerepelt Iffland Játékosában, Kisfaludy K. Kérőkjében stb. Szigligeti érdeme e típusnál, hogy a realizmus érdekében több helyütt szakít a hagyománnyal. 2. A játékos típus. Ez is régi drámái tárgya a világirodalomban. Szerző Gottlieb Fritz értekezése alapján levonván e típus történetének tanulságait s rámutatván arra, hogy magyar hagyomány sem lebegetett Szigligeti előtt, megállapítja, hogy a játékos alakja a külföldi hatás nyomai mellett is eredeti alkotása a jeles drámáirónak. — *Trostier József: Faludi és a német gáláns költészet.* A Phyllis és a Nincsen neve c. költemények párhuzamba állítása német költeményekkel. — *Bleyer Jakab, Császárszár Elemérnek: A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században c. dolgozatát bírálja.* — *Rózsa Dezső a Magyar Shakespeare-Tár VI. kötetéről ír.* — *Heinrich Gusztáv: A Toldi-mondához.* Bartha Józsefnek Újabb vélemények a Toldi-mondáról c. dolgozatát cáfolja. — *Váczy János: Adalékok Tompa Mihály életrajzához* címen hét levelet közöl. Valamennyi Horváth Lajosnak van címezve. — *Radó Antal: Petőfi és Shelley.* Szerző szerint Petőfi az Elmondanám c. versét Shelley egyik költeményének hatása alatt írta. — *Kádár Jolán: Adatok a magyar drámafordítások forrásaihoz.* Pótlások Császárszár Elemérnek, A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században c. munkájához.

Erdélyi Múzeum. 1913. évf. 6. sz. — *Vértesy Jenő: Gorove László egy ismeretlen drámája.* A Magyar Nemzeti Múzeumban Gorove Lászlónak egy eredeti kézírata van, mely részletes vázlatot ad egy dráma tervéről, aminek Epaminondas lett volna a hőse. A költő e vázlatban példát akart adni a kezdő íróknak, hogyan kell színdarabot írni. — *rd* ismerteti Thury Zsigmondnak: A szombatos kodexek bibliográfiája című munkáját.

Ethnographia. 1913. évf. 5. sz. — *Szegedy Rezső: Téves felfogás a régi horvát énekek rigómezei ciklusáról.* Vitatkozás Soerensen Asmus felfogásával, mely a cikkírónak az Ethn. 1912. évf.-ban kifejtett eredményeivel több pontban ellenkezik, főképp abban, hogy Soerensen ez énekeket magyarországi szerbekenél keletkezettnek tartja, míg a cikkíró szerint horvát eredetűek. — *Harsányi István: Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata.* A sárospataki főiskola 1911 ben fölfedezett legrégibb kótatárában 47 magyar és egy német dal található melódiájával együtt. Az énektár 1787 és 1792 közt volt használatban. 20 dal közölve. — *Az új egyetemes népdalgyűjtemény tervezete.* Bartók Béla és Kodály Zoltán zeneakadémiai tanárok tervezetet nyújtottak be a Kisfaludy-Társasághoz egy monumentális magyar Corpus Musicæ Popularis kiadására. A tervezet közölve.

U. i. 1913. évf. 6. sz. — *Heller Bernát: Eötvös József báró, a népköltés és a néprajz.* Eötvös, kit minden vonzalma a népies felé hajtott, kinél Petőfit s Arany Toldiját senki sem fogadta nagyobb méltánnyal, nem volt, s egész természeté és műveltsége folytán nem is lehetett népies

költő. Átérezte s becsülte a nép költészetét is; a népet tekintve minden költői alkotás végső kútfejenek. A népdalt, mondát, hagyományt elfogadja a nép érzései s törekvései megbízható mértékéül, sőt történelmi, politikai kérdésekben is döntő bizonyítékul. Népdalt, mondát, legendát szívesen sző be költői műveibe alkalomadtán, vagy használ fel gondolat-indítékul. Ethnographia, az ő szóhasználatában a nemzetiségi viszonyok ismeretét jelenti ugyan, de érdeklődött az igazi néprajz iránt is, miről Reguly felett mondott emlékbeszéde is tanúskodik. A néprajzi érdeklődésnek az egész emberiség fejlődésére kell világot vetnie Eötvös szerint, s a tudományos vizsgálódásnak ily erkölcsi szempontú alapvetése annyira ő réa vall, hogy e tekintetben alighanem ő volt hatással Regulyra. — *Harsányi István: Két XVIII századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata.* Az előbbi számban megkezdett közlés folytatása.

Élet. 1914. évf. 8. sz. — *Egri csillagok.* A Nobel-díjra a magyarok közül Gárdonyi volna a legméltóbb. Csak ő képviselhet ma bennünket az európai irodalmi lelkiismeret előtt. — *Halasi Andor: Gondolat.* A régiebb s a mai költői kifejezés különbségeiről. Szembeállítva Petőfi Adyval.

Irodalomtörténeti Közlemények. 1913. évf. 4. sz. — *Trostler József: Az «Igen Hasznos És Drága Nemes Receptum» német eredetije.* A Toldy Forentől felfedezett Receptum a nőket gúnyolja. Német megfelelője az 1609-ből való Ethnographia Mundi második részében a Malus Mulier-ben van meg. E könyv álnévű szerzője: Sommer János (1545—1622), kinek forrása Hans Sachs egyik műve. — *Gragger Róbert: Irodalomtörténeti forrástanulmányok* (II.). A városban nevetséges falusi nemes igen kedvelt típus az európai vigjátékirodalomban. Ide tartozik Bessenyei Gy. Pontyija is. Mintája Destouches, La fausse Agnès c. vigjátéka. Népszerűsége tetőpontjára ezt a motivumot a Richter Józseftől kiadott Briefe eines Eipeldauers stb. (1785.) c. élclap vitte. Az Eipeldai Levelei szolgáltak mintául Gaal Györgynek A tudós palótz c. munkája írásakor. Szinnyei Ferenc Versegly, Kolomposi Szarvas Gergelyében is ilyenféle gyűjteményt lát. Nagy Ignázt fővárosi ujdonságai is ily nyomokon íródtak. Gvadányi József gróf az Egy falusi notáriusnak budai utazásában nemcsak a típus és irodalmi forma, de a hang és egyes részletek tekintetében is merít az Eipeldauerből. A források kimutatásával Széchy Károlynak Becsly Györgyre vonatkozó föltevése esik. — *Eckhardt Sándor: Balassa Bálint irodalmi mintái.* (Az egész dolgozat ismertetését l. folyóiratunk: II. 469. l.) — *Gulyás József: Benkő József becsülete.* Szerző azt bizonyítgatja, hogy az Argirus-mesére vonatkozó, Benkő József nevéhez fűződő, jelképes magyarázatnak megvan az előzménye egy a XVIII. századból való E. S. J.-től származó «Az igazság bujdosása» c. szép históriában, továbbá Huszti Andrásnak 1736-ból való Ó és Újj Dácia című prózai munkájában. — *Horváth István: Mindennapi-jából a hetedik közlemény a jeles történetíró naplójegyzeteinek folytatását adja.* Szokás szerint sok szó esik benne Vitkovics Mihályról, Kultsár Istvánról, Révai Miklósról, Virág Benedekről, Versegly Ferenc-

ról, Schedius Lajosról stb. Érdekes az 1806 febr. 13.-ról kelt följegyzése: «Reggel elkezdtem olvasni a' Jankovits Miklós úrtól nálam lévő Magyar verses kéziratot. Végére jövén meg győződtem még Dél előtt, hogy a' Munka Tökölyi Imrénének Zrínyi Helénával való össze párosodásáról iratott, és ugyan Gyöngyösi Istvántól.» Ezután megemlíti, hogy felfedezését elmondta Jankovits Miklósnak, aki nagyon örült neki s felszólította, hogy írjon e tárgyról egy értekezést, ő majd aztán a kézirattal együtt kinyomtatja. Később Horváth az állítólagos Gyöngyösi kéziratot Schedius Lajosnak és Dugonics Andrásnak is megmutatta. Dugonics viszont a Csalárd Cupido eredetije segítségével alkalmat ad Horváthnak a kézirat hitelességének megállapítására. Horváth úgy látja, hogy a Tökölyiről szóló «munka egészen meg egyez sok tárgyakra nézve Gyöngyösi Palinodiájával.» — *Harsányi István: Adatok Tompa Mihály életéhez* címen 35 levelet közöl. Harminchármat a költő írt részben Szentpétery Sámuel pelsőci, részben Orbán Ferenc ragályi ref. papnak, egyet Szentpétery küldött Tompának, egyet pedig Tompáné Szentpéterynek (1868 máj. 2. Kéri, hogy nevében Sz. figyelmeztesse Batizfalvit, ne adjon módot Tompának a rég óhajtott czankáli megszerzésére.) — *Harmos Sándor*: Thury Zsigmondnak, A szombatos kodexek bibliographiája c. munkáját bírálja.

Katholikus Szemle. 1914. évf. 3. sz. — *Vargha Damján* ismerteti Katona Lajos irodalmi tanulmányainak két kötetes kiadását.

Keresztény Magvető. 1914. évf. 1. sz. — *Borbély István: A magyar unitárius egyház hitelvei a XVI. században.* A m. unitarizmus Dávid Ferenc idejében három fejlődési fokon ment át: 1. a reformált kalvinizmus, 2. a Servet hitrendszerén felépült antitrinitarizmus, 3. a tiszta unitarizmus. Ez a cikk a két elsőt tárgyalja. — *Borbély Ferenc: A szombatos kódexek bibliográfiája.* Thury Zsigmond művét ismerteti.

Könyvtári Szemle. 1914. évf. 2. sz. — *Kacziány Géza: A magyar mémoires-irodalom.* Pótlások szerzőnek e címen megjelent dolgozatához. A felsorolt emlékiratok közül irodalomtörténeti szempontból figyelemreméltók Kertbeny Károly és Hugo Károly művei. — *U. a.* szerző egy másik cikkében az Ernst-gyűjtemény irodalomtörténetileg is ismeretes, dedikált darabjait ismerteti röviden.

Le Courier Cinématographique. Paris, 1914 február 21. — A nagy mozgókép-ujtság tudatja, hogy a Nordisk Film Co. szerződésileg megszerezte a jogot Jókai regényeinek előadására. A lap ezt a következőképen közli: A világ egyik legnagyobb költőjének művei kerülnek ezúttal a filmre. Jókai neve nemcsak hazájában ismeretes, hol a legnagyobb hazafinak is tekintik, de az egész világon kétségkívül ő egyike a legnagyobb elbeszélőknek és színpadi íróknak. Komáromban született 1825-ben és már kora ifjúságában az irodalomra adta magát. Nevezetes szerepe volt a forradalom alatt. 1861-ben képviselővé választják és mandátumát megtartja

mindaddig, míg a király a főrendiház tagjává nem nevezi ki. Jókai a legtermékenyebb és legnépszerűbb magyar regényíró. Írt regényeket, novellákat, költeményeket, színdarabokat, politikai szónoklatokat, de kitűnő főleg a regényírásban. A francia romantikusok tanítványa és minket főleg ebből a szempontból érdekel. Legnagyobb érdeme, hogy új stílust teremtett, mely hű tükre a magyar szellem frissességének és humorának. Képzetele egész sereg kedves és mosolygós alakot teremtett, igazi nemzeti hősokeket testben és lélekben. Legnagyobbrészt a XIX. század első felét, Magyarország újjászületésének időszakát választja regényei korául.

Le Temps. 1914. március 7. — Rövid megemlékezés Tormay Cecilia: A kövek között c. regényéről, melyet Marcelle Tinayre és Jean Guerrier fordítottak franciára. Elmondja a regény tartalmát, kiemeli annak mély tragikus hátterét és dicséri a fordítást, mely megtartotta az eredeti szöveg költői színét és erejét. (Marcelle Tinayre, a kitűnő írónő, a Légion d'honneur tagja, tökéletesen tud magyarul!)

Magyar Figyelő. 1914. évf. 5. sz. — *Domanovszky Sándor: A száműzött Rákóczi.* Thaly minden buzgó adatgyűjtése ellenére sem lehetett az általa összehordott anyagból Rákóczi teljes életrajzát s kortörténeti szerepét megírni. Másfelől pedig abban, amit adott, bizonyos elfogult idealizmus folytán fölöttebb ellégiesítette R. alakját. Márki Sándor könyve nagy mértékben hozzájárult az adatok teljesebb egybegyűjtéséhez s már az ő művében is testibb mivoltában látjuk R.-t. Szekfű Gyula nemrég megjelent könyve tovább megy ebben az irányban, sőt a bíráló szerint a másik végtel felé lépi túl valamennyire az objektív igazság határát.

Magyar Kultura. 1914. évf. 4. sz. — *Szöllösy Alfréd: Péterfy Jenő Petőfi Sándorról.* Ismertetés.

U. i. 1914. évf. 5. sz. — *Deák Viktor: Biró Lajos színdarabjai.* B. L. társadalmi problémákat fejteget, de azok legtöbbje inkább vígjátékba való, mint komoly drámába. Sokkal jobban gyűlöli alakjait, semhogy beérné egyszerű felszűlésükkel. Pedig szatirája nem volna erőtlén. Hibái nem jellemzőképessége rovására irandók: vadássza a hatást, nem az egészszel, hanem kiélezett részletekkel akar hatni. Tárgyai gyakran túlságosan is felismerhető aktualitások. Van emberismerete; de jobban ismeri közönségét, mint alakjait. Stílusa hírlapírói, mely, ha emelkedett akar lenni, szentimentalizmusba téved; ha felindul, kiabál, sőt káromkodik; ha jellemző szeretne lenni, ízléstelenül túloz.

Magyar Nyelv. 1914. évf. 2. sz. — *Szinnyei József: Visszatekintés.* Megnyitó beszéd a Nyelvtud. Társ. közgyűlésén. A magyar nyelvtudomány haladása az utóbbi évtizedekben. — *Horváth János: Szomorjmusok a Nemzeti színpadján.* Támadja a Nemzeti Színházat, mely színpadjáról terjeszti Szomorj Dezső barbarizmusait. «A Nemzeti Színházban tapsot kap a kores beszéd, mely csak füttyöt érdemelne. Nem is a nyálkás stílusú

Szomoryst vádolom én, hisz mindenki úgy ír, ahogy akar, vagy ahogy tud. Én a Nemzeti Színházat, az állam pénzén fenntartott, a nemzeti műveltség, a nemzeti hagyomány, a nemzeti nyelv ápolására kötelezett Nemzeti Színházat vádolom. Vádolom pedig árulással, melyet tudatlanságból vagy lelkiismeretlenségből követ el nyelvünk épsége ellen, mikor nagymúltú színpadján szóhoz engedi jutni a nyelvbeli magyarság esküdt ellenségét.»

Magyar Nyelvőr. 1914. évf. 2. sz. — *Erdélyi Lajos: A Halotti Beszéd nyelvjárása.* A H. B. legjellemzőbb sajátossága: ö ~ ë hangváltozása, a tatárjárási és törökpusztítások után is kimutatható Dunántúl s ma is megvan Felsődunántúl nagyobb mértékben, mint eddig hitték. A nyelvtörténeti adatok különösen Pannonhalma-Tihany vidékére utalnak. Azon a vidéken iratott tehát a H. B., ahová való e nyelvemlék legtöbb kutatója; de ők ezt nem vették észre. — *Mészöly Gedeon: A Döbrentei-kódex zsolttárai és az Apor-kódex.* Nemrég kimutatta a cikkiró, hogy a Döbr. kódex evangélium-fordítása a müncheni kódexbeli fordítás ismeretével készült. Ezúttal kimutatja, hogy a Döbr. kód. zsolttárfordításai az Apor-kódexbelivel (mely tudvalevőleg a Bécsivel és Münchenivel együtt a Ferencrendi biblia egy része) vannak ugyanolyan viszonyban. A Döbr. kód. nek eszerint nemcsak evangéliumai, hanem zsolttárai is csak átdolgozása a Ferencrendi biblia illető részének, a Vulgata alapján. — *Turóczi József: Simon bíró.* E régi irodalmunkból eléggé ismeretes kifejezés papushóst jelent. Eredetét már Szarvas Gábor megmagyarázta (Nyr. 21:294). A német pantoffelheld és baseman (= Pázmány) egyik szinonimája: siemann = sie — Mann. A mi Simon bírónk tehát nem tulajdonnév, hanem a német siemann, simon szónak magyarosított alakja. T. J. e magyarázathoz közül újabb kiegészítő adatokat.

Magyar Paedagogia. 1914. évf. 3. sz. — *Böngérfi János: Brassai módszeréről.* A rövid cikk írója hangsúlyozza, hogy Brassai módszeréről nem feledkezett meg teljesen az irodalom.

Nyugat. 1914. évf. 5. sz. — *Laczkó Géza: Kemény Zsigmond.* «Erdélyt, a meg nem érdemelt tragikum földjét, a szerencsétlen nagyok klasszikus világát, a nemes lendület, az erény tévedéseinek átokverte hazáját, a silány szenvedélyek tikkolt küzdéseinek zeg-zúgát, a töprengő sötétben látás alkonyi táját, az ezer gyásszal, száz ragyogással terhelt rögöket, ezt az Erdélyt írta meg K. Zs. s mindig ezt írta.» A tragikus mélységű lelkek: Zrínyi, Külcsey, Vörösmarty, Katona, Arany, Gyulai, Széchenyi sorába tartozik. Ő a legbecsületesebb és legnagyobb magyar újságíró, a kiegyezés elgondolója.

Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 1914. évf. 12. sz. — *Molnár György: Újabb Mikszáth-kötetek.* Ismerteti a Révai Testvérek kiadásában megjelent nyolc kötetet.

Pesti Hirlap. 1914. évf. 51. sz. — *Garamszeghy Sándor: Szigligeti.* 1913 december 31-ig a Liliomfi 124-szer, a Szökött Katona 114-szer, a Csikós 109-szer, a II. Rákóczi Ferenc Fogsága 100-szor, a Két Pisztolý 86-szor, a Czigány 77-szer, a Mama 77-szer került színre a budapesti Nemzeti Színházban.

Pesti Napló. 1914. évf. 58. sz. — *Londesz Elek: Szigligeti.* Alkalmi cikk Sz. E. születésének századik évfordulójára.

Protestáns Egyházi És Iskolai Lap. 1914. évf. 9. sz. — *i-y* ismerteti a Műveltség Könyvtárában megjelent magyar irodalomtörténetet.

Sárospataki Református Lapok. 1914. évf. 8. sz. — *Simonfi János: Néhány szó a kuruc balladák kérdéséhez.* Torpad: Tolnai és Riedl szerint Thaly félreértette s hibásan használja e szót terped, terpeszkedik értelemben. Azonban bizonyos, hogy Thaly tudta e szó igazi értelmét, mert Bercsényi Levelei 122. l. jegyzetében e szóhoz ezt a jegyzetet teszi: «Régies szó; annyi mint: egyszeribe megáll» stb. A cikkíró ígéri, hogy ki fogja mutatni a torpad és terped testvérvoltát. A kuruc balladák némely kifejezéséhez közöl még párhuzamos helyeket a kor irodalmából.

Turul. 1913. évf. 3. sz. — *Daróczy Zoltán: János küküllői főesperes és családja.* Pótlások és javított családfa Pór Antal Küküllői-életrajzához.

Új Élet. 1914. évf. 2. sz. — *Kremmer Dezsdó: A fővárosi színművészet multja.* Tárcsa, képekkel. — *Keleti Adolf: Pósa Lajos.* P. L. mesékkal és csengő rímekkel termékenyítette meg a magyar gyermekek lelkét. Az Én Ujsággal új nemzedéket nevelt.

Új Idők. 1914. évf. 8. sz. — *Pásztor Árpád: Kossuth Lajos és Teleki László ismeretlen levelei.* Kossuth levele Garachanin szerb belügyminiszterhez, 1851. Teleki L. levele Mack tüzérezredeshez, 1856.

U. i. 11. sz. *Vargha Gyula.* Arckép és méltatás. — *Zuboly: A százéves Szigligeti.* Ő teremtett eredeti magyar műsort. Ő teremtette meg a népszínművet. Iskolájának még évtizedek múltán is jelentékeny hatása volt. A társadalmi színműben Csiky Gergelyen át Hercege Ferencig, a népszínműben (nacionalista népszínműből irodalmivá alakulva) egészen Gárdonyiig terjed a hatása.

Ungarische Rundschau. 1914. év. 1. sz. — *Franz Babinger: Eine neu-entdeckte ungarische Kerbinschrift aus Konstantinopel vom Jahre 1515.* Német kiadása az Ethnographia 1913. évf.-ban megjelent cikknek. (V. ö. folyóiratunk: II. 399. és 540.) — *Albert von Berzeviczy: Baron Josef Eötvös als Kulturpolitiker.* Német fordítása a Budapesti Szemle 1913. évf.-ban megjelent föllovasásnak. (V. ö. folyóiratunk: II. 479.) — *Zoltán von Beöthy: Josef Baron Eötvös als Redner.* Magyarul megjelent: Budapesti

Szemle 1913. évf. (V. ö. folyóiratunk: III. 122.) — *Jakob Bleyer: Friedrich Schlegel am Bundestage in Frankfurt.* (III. közlemény.) Schlegel «Concordia» című katolikus konzervatív folyóiratára (1820–1823) maga Széchenyi Ferenc gyűjtötte a magyar püspökök között előfizetőket. Széchenyi-ben (meghalt 1820.) Schlegel egyik leghatalmasabb anyagi és politikai támogatóját vesztette el. — *Alexander Fest: Ungarn in den mittelenglischen Romanzen.* Hat XV. és XVI. századi angol románc meséjének van hazánkkal, mint távoli kalandok országával, laza és külsőleges kapcsolata. Elterjedt középkori motívumok keretében látjuk Magyarországot. Ilyen az üldözött ártatlan nő mondája, melynek egyéb európai változataiban is közkeletűek a magyar elemek. A történeti alappal nem bíró angol románcok legnagyobbbrészt francia eredeti után készültek, bizonyára annak az érdeklődésnek hatása alatt is, melyet a Zsigmond király angolországi látogatása (1416.) keltett föl. — *Arthur Weber: Theodor Körner und seine Beziehungen zu Ungarn.* Összefoglaló dolgozat. Szerző bizonyítja, hogy Körner Kisfaludy Károly figyelmeztetése nélkül, Hormayr Österreichische Plutarch-ja alapján jutott a «Zriny» megírásának gondolatára. Eddig ismert forrásaihoz kell vennünk még Petrus Bizarus és Révay Péter latin munkáit. Kisfaludy Sándor Körner számára drámatervet készítésére vállalkozott, amikből aztán ő maga írt darabokat. — *F. S.: Zur Geschichte des ungarischen Pressrechts.* Tarnai János Sajtójogi dolgozatok (1913) című könyvének terjedelme ismertetése. — *Edgar Palóczy: Napoleon in Ungarn.* Napoleon győri tartózkodásáról, melyről Kisfaludy Sándor is megemlékezik Szegedy Rózához írt két levelében. — *Berthold Fabó: Verdi in Ungarn.* Verdi operái 1847 után és az ötvenes években nagy kedveltségnek örvendtek a pesti színpadon. — *Arthur Weber: Der Tod des Dichters Zrinyi.* Összefoglalása a Bertha Sándor által hangoztatott öngyilkosság-hypothesis-szel szemben a szerző régebbi dolgozataiban fejtegetett álláspontjának. (V. ö. folyóiratunk: I. 337., 452. és II. 303.) — *Berthold Fabó: Die älteste Zeitung Ungarns.* A Pressburger Zeitung ismertetése, 150 éves főnnállása alkalmából. — *Gustav Heinrich: Joh. Arany's Dichtungen in deutscher Sprache.* Dengi János programmértekezésének (Arany német nyelven, 1913.) ismertetése és elvi megjegyzések a magyar költők német fordítására vonatkozólag. Arany nagyobb epikus költeményeinek hivatott fordítójára még várunk kell.

Uránia. 1914. évf. 3. sz. — *ly.: A magyar dráma fejlődése* címen azokat a felolvasásokat bírálja, melyeket a kolozsvári Nemzeti Színház drámatörténeti felolvasásai előtt olvastak fel a közönségnek. (A bírálóban különösen az a részlet értékes, melyben a szerző a méltatlanul feledett Toldy István irodalomtörténeti jelentőségére hívja fel a figyelmet.) — Ugyancsak *ly* Vértesy Jenőnek: A magyar romantikus dráma c. munkáját, *gr.* pedig Váczy János Tompa életrajzát ismerteti. (Mindhárom mű bírálata I. folyóiratunk II: 552., III: 117., III: 116.)

Vasárnapi Ujság. 1914. évf. 7. sz. — *S. A.: Kemény Zs. Népszerűt-*

lenségének magyarázata nem az, hogy művészietlen, hanem hogy szelleme magasan felette állt kora, s felette áll még korunk magyar kultúrájának is. Nagy mulasztás terheli a magyar kritikát is, mely Gyulai óta semmit sem tett arra, hogy hozzánevelje az olvasók tömegét. — Kardos Lajos Bolond Istók c. tanulmányának ismertetése.

U. i. 8. sz. — *Kemény Zs. hátrahagyott munkái.* Ismertetés. — *Mindszenty Gedeon költeményei.* Ismertetés.

U. i. 9. sz. — *Palásthy Géza: Német előadások a Nemzeti Színházban.* 1849 aug. 9.— nov. 13. német színészek játszottak a Nemzetiben. Az előadott darabok teljes jegyzéke. Két színlap közölve. (L. Budapesti Hirlap. 1914. évf. 52. sz.)

U. i. 10. sz. — *Vargha Gyula.* Arckép és méltatás.

Világ. 1914. évf. 40. sz. — *Jászi Oszkár: Egy verseskönyvről.* Vezércikkben ünnepli Ady Endrét új kötetének megjelenése alkalmából. «Ma húsz-harmincezer ember olvassa, érti és várja Adyt, az ő működését felülemeli az esztétikusok és irodalmárok vitáin s próféta-szerűvé is teszi költői misszióját, melynek megértése kulcsot ad az eljövendő magyar dolgok sejtéséhez. . . Ő ma az Új-Magyarország lelkének legmélyebb és legtisztább költői beteljesedése.» — *Mikszáth.* A Világ ismertetni fogja Riedl Frigyes egyetemi tanár azon előadásait, melyekben R. F. a modern magyar irodalomról szól.

U. i. 46. sz. — *Riedl Frigyes: Mikszáth művészete.* Riportszerű kivonat R. F. egyetemi előadásaiból. — *Lupas János: Br. Saguna András és br. Eötvös József.* Ismerteti a híres gör. kel. román metropolita és E. J. barátságát.

U. i. 52. sz. — *Riedl Frigyes: Mikszáth regényei.* A Szent Péter Esernyőjének, a Beszterce Ostromának és az Új Zrinyiásznak méltatása egyetemi jegyzetek alapján.

U. i. 57. sz. — *Kosztolányi Dezső: Juhász Gyula.* Adalékok a millénium után fellépő legifjabb költői nemzedék élete folyásához és világ-felfogásához.

FIGYELŐ.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság II. rendes közgyűlése. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1914. évi március hó 7-én tartotta II. rendes közgyűlését.

Elnök: Szász Károly, alelnök.

Jegyző: Kéki Lajos.

Jelen voltak: Beöthy Zsolt, elnök; Négyesy László, alelnök; Horváth János, titkár; Pintér Jenő, szerkesztő; Ágner Lajos pénztáros és Alszeghy Zsolt, Áldásy Antal, Bajza József, Bán Aladár, Birkás Géza, Császáz Elemér, Dittrich Vilmos, Fejérfataky László, Ferenczi Zoltán, Förster Aurél, Gesztesi Gyula, Glatz Ernő, Gragger Róbert, Gulyás Pál, Gyöngyösy László, György Lajos, Harmos Sándor, Husztiné Révhegyi Rózsi, Kádár Jolán, Kardos Albert, Kardos Lajos, Kelecsényi Rezső, Kepes Ernő, Kocsis Lénárt, Komlós Aladár, Korpás Ferenc, Kovács Sándor, Kürti Menyhért, Laczkó Géza, Lampérth Géza, Magyar László, Marczinkó Ferenc, Melich János, Mészöly Gedeon, Német Károly, Oberle Károly, Pais Dezső, Panity Vukoszava, Pap Károly, Papp Ferenc, Perényi József, Petri Mór, Rédey Tivadar, Riedl Frigyes, Riegler Ernő, Rubinyi Mózes, Schöpffin Aladár, Sebestyén Gyula, Sikabonyi Antal, Simonfi János, Singer János, Sipótz Pál, Szabó Ernő, Szabolcsi Lajos, Szemkő Aladár, Szigetvári Iván, Szily Kálmán, Szinnyeai Ferenc, Szinnyeai József, Szóts Gyula, Thienemann Tivadar, Tolnai Vilmos, Tordai Ányos, Vargha Zoltán, Váczy János, Vargha Damján, Velledits Lajos, Versényi György, Vértesy Jenő, Vissnyovszky Rezső, Weber Arthur, Zlinszky Aladár, Zolnai Béla tagok. (Összesen: 80.) Ezenkívül számos vendég.

1. *Szász Károly* alelnök az Irodalomtörténet jelen füzetében közölt élénk figyelemmel hallgatott, sűrű helyesléssel kísért és nagy tetszéssel fogadott elnöki beszéddel a közgyűlést megnyitja.

2. *Horváth János* titkár előterjeszti az Irodalomtörténet jelen füzetében közölt titkári jelentését, melyet a közgyűlés tudomásul vesz s egy-szersmind az elnök indítványára buzgó és sikeres munkásságáért meleg köszönetet mond a titkárnak.

3. *Elnök* indítványára a közgyűlés szavazatszedő-bizottságul Szigetvári Iván elnöklete alatt Pais Dezsőt s Kéki Lajos jegyzőt küldi ki. A szavazatok összegyűjtéséhez szükséges rövid időre elnök a közgyűlést fel-

függeszti. Miután a bizottság a szavazatok összeszámlálása végett a mellékterembe vonul, elnök a gyűlést ismét megnyitja.

4. *Pintér Jenő* szerkesztő felolvassa az Irodalomtörténet jelen füzetében közölt emlékbeszédét id. Szinnyei Józsefről. Az elnök indítványára a közgyűlés legmelegebb köszönetét fejezi ki a tartalmában és formájában egyaránt jeles, emelkedett szellemű s őszinte megindultsággal hallgatott emlékbeszédért.

5. *Tolnai Vilmos* előterjeszti a számadásvizsgáló-bizottság jelentését a Társaságnak 1913. évi bevételeiről, kiadásairól és vagyonmérlegéről, továbbá az 1914. évi költségelőirányzatról. Mindezt a bizottság a legnagyobb rendben találta. A közgyűlés a bizottságnak szíves fáradozásáért köszönetet mondva, a jelentést tudomásul veszi, a pénztárnoknak az 1913. évre a felmentést megadja s egyszersmind köszönetet szavaz neki a pénztári ügyek buzgó kezeléséért.

6. *Szigetvári Iván*, a szavazatszedő-bizottság elnöke, kihirdeti a szavazás eredményét. Összesen 69 szavazatot adtak be s választmányi tagokul megválasztottak: Békefi Remig (69), Bleyer Jakab (67), Erdélyi Pál (62), Ferenczi Zoltán (69), Gálos Rezső (64), Gragger Róbert (66), Greksa Kázmér (69), Gulyás István (68), Gyöngyösy László (68), Gyulai Ágost (69), Harsányi István (69), Jánosi Béla (69), Kelemen Béla (69), Kiss Ernő (64), Kőrös Endre (64), Kürti Menyhért (64), Loósz István (68), Német Károly (64), Pap Károly (68), Prónai Antal (68), Radó Antal (66), Riedl Frigyes (69), Sebestyén Gyula (68), Tones Gusztáv (67), Vadász Norbert (59), Vargha Damján (67), Varju Elemér (66), Veress Samu (66), Vizsota Gyula (69), Zlinszky Aladár (69). Ezekon kívül szavazatokat kaptak még: Kuncz Aladár (5), Laczkó Géza (5), Benedek Marcell (4), Heinrich Gusztáv (4), Melich János (4), Trostler József (4), György Lajos (3), Kádár Jolán (2), Leffler Béla (2), Sikabonyi Antal (2), Asbóthné Ferenczi Sári (1), Birkás Géza (1), Kocsis Lénárt (1), Pais Dezső (1) és Rédey Tivadar (1). Elnök a megválasztottakat a választmány tagjainak jelenti ki s a vendégeknek szíves érdeklődésükért köszönetet mondva, a közgyűlés véget ér.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1913. évi zárószámadása.

Bevétel.

	Kor.
1. Maradvány 1912-ről	502·81
2. Alapítványokból	1413·—
3. Hátrálékos tagdíjakból	694·30
4. 1913. évi tagdíjakból	5436·—
5. Előre fizetett tagdíjakból	814·60
6. Előfizetési díjakból	4229·54
7. Előre fizetett előfizetésekből	489·—
8. Kamatokból	149·61
9. Füzetek eladása, hirdetés	205·—
10. Vegyes bevételek	178·34
11. Kormánysegély	2000·—
Összesen	16112·20

Kiadás.

1. Nyomdai tartozás 1912-ről	3250.90
2. A folyóirat nyomtatása és exped.	4249.10
3. Nyomtatványok	477.10
4. Tisztviselők tiszteletdíja 1912-ben	1550.—
5. Tisztviselők tiszteletdíja 1913-ban	1826.—
6. Írói tiszteletdíjak 1913-ban	2009.50
7. Irodai kiadások	485.55
8. Postaköltség	173.27
9. Szolgáknak	122.20
10. Vegyes kiadás	169.80
11. Kereskedőknek engedmény	165.—
12. Törzsvagyonyhoz csatoltatik	1413.—
13. Maradvány az 1913. év végén	220.78
Összesen	16112.20

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1914. évi költségeloirányzata.*Bevétel.*

	Kor.
1. Maradvány az 1913. év végén	220.78
2. Hátrálékos előfizetési és tagdíjakból	1124.98
3. 1914. évi tagdíjak	5400.—
4. Előre fizetett tagdíjak	600.—
5. 1914. évi előfizetési díjak	4000.—
6. Előre fizetett előfizetési díjak	400.—
7. Füzetek eladása, hirdetés	200.—
8. Alapítványok kamatai	160.60
9. Kormánysegély	2000.—
Összesen	14106.36

Kiadás.

1. Nyomdai tartozás 1913-ra	1252.48
2. A folyóirat nyomtatása és szétküldése	7000.—
3. Tisztviselők tiszteletdíja 1914-ben	1800.—
4. Írói tiszteletdíjak 1914-ben	2000.—
5. Szolgáknak	100.—
6. Nyomtatványok	400.—
7. Irodai kiadások	500.—
8. Kereskedőknek engedmény	200.—
9. Postaköltség	200.—
10. Vegyes kiadások	100.—
11. Egyenleg, azaz 1914. évi maradék	553.88
Összesen	14106.36

Nincs nemzeti bibliográfiánk. E címen mutat rá Kőhalmi Béla¹ a magyar tudományosság egy régi mulasztására. Egész tudományos munkásságunk szervezetlenségének egyik főoka egy általános és teljes biblio-

¹ Kőhalmi Béla: Nincs nemzeti bibliográfiánk. Budapest, 1914. 29 l.

gráfia hiánya. Már a tudományos munka kezdetén, az anyaggyűjtésnél a legnagyobb akadályokba ütközik a kutató. Egy-egy könyv, adat megszerzése gyakran inkább nevezhető a szerencse kényére bízott hajszának, mint rendszeres kutatásnak. Régi bibliográfiáink kiegészítése minden terv nélkül öletszerűen folyik, az új, kurrens bibliográfiák pedig (a Könyvkereskedők Egyletének kiadványai, a *Corvina*, az *Évkönyv*) rendkívül hiányosak. Ilyen körülmények között hiába minden erőmegfeszítés, hiábavaló a tudományos társaságok egyre növekedő munkássága, hiábavalók a kitünően szerkesztett folyóiratok, a részletkutatások óriási halmazokra felgyülemelő eredményei, ha az elszigeteltség és szervezetlenség folytán a legtöbb munka «már születésekor megholtnak tekinthető». Nagyobb összefoglaló munkáink hiánya s a meglevők elkerülhetetlen fogyatékossága egyenesen erre vezethető vissza: nincs sem teljes magyar bibliográfiánk, sem általános hirlap és folyóiratrepertoriumunk. A könyvtárosok, kiknek saját bajaik mellett minden tudományos kutatás nyomorúságát végig kell szenvedniök, tartották eddig is felszínen ezt a kérdést. Már régebben Ferenczi Zoltán, újabban Gulyás Pál hirdették egy ilyen munkának elodázhatatlan szükségét, most pedig Kőhalmi Béla tárja föl valóban megdöbbentő adatok alapján a baj igazi állapotát.

Fonák helyzetbe kerül ez adatok mellett mindjárt az 1897: XLI. törvényeikk, mely gondoskodik ugyan róla, hogy minden Magyarországon megjelenő nyomdatermék a Nemzeti Múzeumba kerüljön, de elfelejtett ennek olyan munkaerőt rendelkezésére bocsátani, mely ezt az évről-évre fokozódó rengeteg anyagot legalább bibliográfiában feldolgozhatná. Időszaki teljes bibliográfiánk az ujonnan megjelenő nyomtatványokról 1892 óta nincs! Ekkor szüntette meg a Magyar Könyvszemle 1876 óta folyó könyvészetét s azóta csak a Könyvkereskedők Egylete folytatja a *Corvina*-ban, mely azonban a megfelelő anyag híján a megjelent könyveknek és füzeteknek csak *ötöd részét* képes feldolgozni, úgy hogy a magyar könyveknek évenként átlag *78,5 percentje marad a bibliográfia számára ismeretlenül*, nem is szólva az apró nyomtatványok rengeteg tömegéről. Még szomorúbb ez az állapot, ha tekintetbe vesszük, hogy egy ilyen havonként vagy kéthetenként megjelenő, kurrens bibliográfia költségei Kőhalmi kimutatása szerint nem haladják túl az 5000 korona költséget. Olyan csekély összeg valóban, melyet akármelyik nagyobb tudományos intézetünk a Könyvkereskedők Egyletének közreműködésével még állami támogatás nélkül is előteremthetne. Mert ne felejtjük el soha, a legnagyobb erőfeszítés, a legszorgalmasabb tudományos munkásság java vész el a kellő bibliográfiai alapvetés nélkül. Ez a tudományos költségvetés olyan tétele, melynek minden egyéb tételt föltétlenül meg kell előznie.

Nem részletezzük tovább Kőhalmi adatait; ha apróbb részleteiben, a kivitel eszközeiben el is térhetnek nézeteink, a végső következtetéseket mindenkinek el kell fogadnia, aki a magyar tudományos munkásság rendszerezését és szervezését szívén viseli. Mulaszthatatlanul szükségünk van: *1. egy időszaki teljes bibliográfiára, 2. régi bibliográfiáink rendszeres kiegészítésére, 3. a Szinnyei-féle hirlaprepertorium kiegészítésére és további folytatására.*

k. gy.

Válasz Birkásnak. Birkás az Élet című irodalmi vállalat egyik kötetében megjelent cikkemhez e folyóiratban (II: 134) hosszabb észrevételt fűzött. Az észrevételező cikk gúnyos és sértő hangja lehetetlenné teszi, hogy rá érdemben válaszoljak, csak azt hangsúlyozom, hogy én Birkással szemben nemcsak mindvégig tárgyilagos voltam, hanem értekezését is méltánylással említettem. Azért, hogy véleményét nem fogadtam el, még nem érdemlem meg a sértegető hangot, mert hiszen akkor ő most nagyon sokakat megsérthetne. Továbbá: nem az ő összehasonlító fejtegetéseit mondtam fölöslegeseeknek, hanem Wertner Mórnak úgynevezett kutatásait, amelyeket az Akadémiának 1913 febr. 24-iki ülésén a főtítkár *Adalékok Toldi M. életrajzához* c. értekezés formájában bemutatott. A szerző ezen akadémiai értekezésben 18 olyan oklevelet sorol fel, mint saját kutatásának eredményeit, amelyekből 14-et már más felkutatott s belőlük következtetéseket állapított meg. Most pedig (1913 febr. 24.) e következtetéseket Wertner Mór részint ismét levonja, mint saját elmeszüleményeit, részint már régen megcáfolt véleményt talál újra fel.

A kérdésnek tendenciózus és hatásvadászó beállítása jellemző világot vet Birkás igazságérzetére.

BARTHA JÓZSEF.

A Toldi-mondáról. (Válasz Karl Lajosnak.) Karl Lajos az Irodalomtörténet folyó évi 2. füzetében «Ilosvai Toldijáról» című tizenegy lapnyi cikket közölt, mely nem egyéb, mint terjedelmes bírálata az Ethnographia 1912-iki évfolyamában megjelent «Ilosvai Toldija s az olasz és francia Rainouart-mondák» c. értekezésemnek. A Toldi-monda kérdésének fontosságára való tekintettel szükségesnek tartom, hogy e folyóirat hasábjain Karl bírálatára részletesen reflektáljak.

Mivel az Irodalomtörténet olvasói között valószínűleg vannak olyanok, akik Ethnographia-beli értekezésemet nem ismerik, jónak látom előrebocsátani a következőket. Én a Toldi-monda forrásait évek óta középkori külföldi hősmondában nyomozom. E célból Toldit több román, germán, szláv, görög mondai alakkkal egybevetettem. Ezek közt egyetlenegy olyan hősré akadtam, akinek egész egyénisége s pályafutása nem egy-két jelentéktelen vonás, hanem fontos motívumok *egy bizonyos sorozata* tekintetében hasonlóságot mutat a mi Toldinkkal. Ez a mondai alak a középkor második felében Francia- és Olaszországban népszerű s Németországban is ismeretes Rainouart-énekek hőse: Rainouart. Értekezésemben e Rainouart-t összehasonlítottam Toldival s feltűnő hasonlóságuk alapján ama feltevésemnek adtam kifejezést, hogy a Rainouart-eposzok *bizonyos elemei* Olaszországon át, mellyel vegyesházi királyaink alatt igen intenzív és sokoldalú volt az érintkezésünk, valahogy eljutottak hazánkba és Toldi alakjához fűződtek. Értekezésemben tehát nem matematikai pontossággal bizonyítható tételről, hanem csupán óvatos feltevésről volt szó, melyre fel akartam hívni a kutatók figyelmét.

Karl cikkét, melyben e feltevésém cáfolatára vállalkozott, a zavarosság, a homályosság s a logikai összefüggés hiánya jellemzi. Látszik rajta,

hogy szerzője sok mindent össze-vissza tanult és olvasott, azonban ismereteit rendszerezni nem volt képes. Világosan és szabatosan írni képtelen, mondatai közt nincsen szerves kapcsolat és logikus átmenet, azért cikkét kinszenvedés olvasni és számos helyén teljesen lehetetlen megérteni. Francia filologus létére nem a franciás pontosság, tömörség és áttekinthetőség, hanem a német tucat-filologusok nehézkes, szörszálhasogató modora jellemzi.

Részletes megjegyzéseim a következők:

1. Karl cikkéből az tűnik ki, mintha azt állítottam volna, hogy Ilosvai ismerte a francia Rainouart-énekek s az azok alapján készült olasz prózai regény kéziratait és azokból tetszése szerint némely motivumokat átvett, másokat mellőzött. Én, mivel tudom, hogy Ilosvai Olaszországban se nem járt, se nem tanult, olaszul nem tudott, olasz kéziratokat és nyomtatványokat nem ismert, azért világosan és határozottan megmondtam, hogy a szóban forgó külföldi mondai motivumok hozzánk kerülését nem irodalmi úton, hanem szóbeli közvetítés útján tartom lehetségesnek. «Ilosvai munkáját» — ezt írtam — «valószínűleg népmondák alapján írta meg... Lehetek közöttük eredeti magyar mondák... s lehetnek idegen eredetűek, melyeket népként hihetőleg szájhagyomány útján külföldről kapott és lokalizált, a magyar viszonyoknak megfelelőleg átalakított, Toldira alkalmazott.» (Id. ért. 287. l.) E szóbeli közvetítésből folyik, hogy a magyar monda s a külföldi mondák hasonlósága nem olyan szembeszökő, mint mikor például egy magyar író valami külföldi író munkáját szószerint fordítja vagy kivonatolja, de azért hasonlóságukhoz szó sem férhet. Karl tehát értekezésem alapgondolatát félreismeri vagy félremagyarázza, s így nekem értekezésemben elő nem forduló naiv állításokat tulajdonít.

2. Épúgy nem esik szó értekezésemben «olasz-francia népmondáról», «egységes Rainouart-mondáról», «szövegektől elütő népmondáról» sem. Hogy a Rainouart-énekekben melyek az esetleges népmondai elemek, azt nem vizsgáltam, mert ez nem tartozott vizsgálódásaim körébe és igyekeztem rövidre szabott értekezésemben szorosan a tárgynál maradni. Csupán annak bizonyítását tartottam szükségesnek s ezt sikerült is bebizonyítanom, hogy a Rainouart-eposzok Francia- és Olaszországban széles körben népszerűek voltak, szerzőik és terjesztőik énekmondók, népénekesek, jocularok voltak, kiknek hallgatósága nemcsak a nemesség volt, hanem főleg a vásárok, búcsújáró helyek s egyéb népies összejövetelek köznépe. «Die ganze Gestalt des Rainouart», írja Suchier, «ist dem plumpen Geschmack der Volksmenge zu Liebe geschaffen und dann weiter gebildet.» (Suchier. La Chançon de Guillelme, LXVIII. l.)

3. Az, amit Karl a Rainouart-mondákról mond, általában azt a benyomást teszi rám, mintha magukat az eredeti műveket nem is ismerné. Hogy mondhatná másképp, hogy Rainouart a Chanson de Guillaume-ban «epizódyszerű alak»? A valóság az, hogy ezen eposz második részének (1980—3553 sor) Rainouart a főhőse és tudós kiadójának, Suchiernek nézete szerint ez a második rész eredetileg az első résztől független, önálló eposz volt: a Chanson de Rainouart. Az Aliscaus második részében is Rainouart-t

az «átdolgozó nem több oldalról jellemzi», hanem ennek a résznek is ő a főszemélye, ő nyomul előtérbe. Ezért szentel kiváló kézikönyvében Voretzsch is a francia hősmondák sorában a «Rainouartliednek» külön fejezetet. (Einführung in das Studium der altfranz. Litteratur, 2. kiad. 204—205. l.)

4. Nagyfokú tájékozatlanságra vall az az állítása is, hogy «Nerbonesinél többet Olaszországban nem tudtak». Hát nem tudja Karl, hogy a francia hősmondák a XII. század óta egész Olaszországban, különösen Észak-Itáliában rendkívül népszerűek voltak, hogy az Aliscansnak van olasz-francia keveréknyelven írt változata, hogy a Rainouart-ról szóló három francia eposz közül kettőnek költője, Graindor de Brie magában Olaszországban mint énekmondó működött, hogy Dante Paradicsomában Rainouart-t Nagy Károly, Roland, Bouillon Gottfrid s más nagy keresztény hősök társaságában szerepelteti, s hogy a róla szóló francia hőskölteményeket a XIV. században még Dalmáciában is ismerték. Akinak román filologus létére ismeretei ennyire fogyatékosak, az okosabban tenné, ha mások bírálatától szerényen tartózkodnék.

5. A papság s a zarándoklatok szerepét is a francia hősköltészet s általában a középkori költészet terjesztése torén csak olyan ember tagadhatja, aki az újabb francia filologiai kutatások eredményeit nem ismeri vagy nem fogadja el. Én a magam részéről Bédier és Morf véleményén vagyok, kik közül az utóbbi ezt írja: «Viele Erzählungstoffe . . . sind von Frankreich aus in die übrigen Länder gewandert, hauptsächlich auf den Pilgerstrassen. In den Pilgerzügen fluten die Völker im Mittelalter periodisch und friedlich zusammen . . . Die Pilgerstrassen sind die alten literarischen Verkehrswege . . . Während Jahrhunderte fand auf diese Weise ein unscheinbarer, aber nachhaltiger Austausch unter den Völkern Europas statt . . .» (Aus Dichtung und Sprache der Romanen, I. 166. l.)

6. Karl egyik jegyzetében (94. l. 3. j.) felsorolja a Rainouart-név középkori változatait és kijelenti, hogy «erre a névre alapított minden feltevés és abból vont következtetés tarthatatlan». E jegyzete teljesen felesleges, ha pedig mégis jónak látta megírni, kötelessége lett volna hivatkoznia a Toldi-mondáról írt második cikkemre (Még egyszer a Toldi-mondáról, Ethnographia, 1913.), melyben én már részletesen foglalkoztam a Rainouart-névvel és kimutattam az arra támaszkodó feltevés jogosulatlanságát. Mivel ez a felfogásom, azért nem tulajdonítottam jelentőséget ama körülménynek sem, hogy úgy Toldi, mint Rainouart Lajos nevű király szolgálatában áll.

7. Másutt (96. l. 5. j.) szememre veti, hogy értekezésemben a Guessard-féle elavult kiadást idéztem. Szándékosan tettem, mert a legújabb hallei kritikai kiadással szemben, melyből Karl idéz, óvatossá tett Paul Meyernek a Romániában (1904.) közölt bírálata. Aliscans mindhárom kiadása forgott kezem közt, a Guessard- és Rolin-féle megvan a budapesti egyetemi könyvtárban, a hallei kritikai kiadás pedig a Magyar Tud. Akadémia könyvtárban.

8. A 98. lap 5. számú jegyzetében ama váddal illet, hogy nem is

«sejtem», hogy Brioude és Bride egy és ugyanazon helynek neve, illetve az utóbbi középkori formája az előbbinek. Hiszen a két szó annyira hasonlít egymáshoz, hogy azonosságuk konstatálásához valóban csekély nyelvismeret és földrajzi tudás szükséges. Ha kétségem lett volna, akkor sem Karlnek jegyzetében idézett Francia Irodalmi Tanulmányaihoz fordultam volna, mert Király (Egy. Phil. Közl. 1912.) és Kont (Revue Critique, 1912.) bírálatai után szerzőjén kívül senki sem vehet komoly forrásmunkaszámba.

9. Az egyes lapok alján Karl szokása szerint forrásműveinek egész seregét idézi, ezt nem azért teszi, hogy írói műhelyébe bepillantást engedjen, hanem, hogy olvasóit nagy olvasottságával, cédulagyüjteményének gazdagságával elkápráztassa. Ha eszébe jut, idéz minden tücsköt-bogarat, sok esetben pedig, amikor a teljesség, a következetesség s az írói korrektség megkövetelné, mélyen hallgat. Megtudjuk cikkéből, hogy Káin közismert története Mózes Könyvében, Sámsoné a Birák Könyvében fordul elő, hogy azonban Szigfrid a Niebelungok melyik részében s Roland melyik spanyol románcban «dobál követ», azt nem mondja meg. (99. l.) Egy olyan adatnál, mely minden francia középkori irodalomtörténeti kézikönyvben (Gröber, Voretzsch, Suchier stb.) megvan, két speciális forrásmunkára hivatkozik és a másodikhoz hozzáteszi: «Cloetta széljegyzetes példánya». Az is sajátságos, hogy sem engem, sem Fótit nem nevez a magunk nevében, Fóti az «egyik», én vagyok a «másik», sőt Karácsonyi nevét sem veszi ajkára (kivéve egy jegyzetét), hanem engem mint Ethn. XXIII-at, Karácsonyit pedig mint Ethn. XXIV-et szerepeltet. Ennek a «szemfényvesztő játéknak» rám nézve az a kellemetlen következménye van, hogy a jámbor olvasó több esetben nem tudja, hogy Karl tulajdonképpen kit támad és így esetleg az én rovásomra írja mások tévedéseit is. «Tant mieux» — gondolja magában Karl.

10. Félreérti Ilosvait. Ilosvai e sorából: «Az énekszerzők is feledkeztek dolgukban», nem következik az, mint Karl véli, hogy Toldiról Ilosvai előtt nem lehettek népmondák s hogy Toldi Ilosvai előtt nem lehetett mondai alak, hanem csupán az, hogy Toldi históriáját ő előtte versben senki nem énekelte meg.

11. Karl szerint Ilosvai Toldiról okleveleket olvasott. Hogy «levéltári kutatásai» dacára miért hibásak Ilosvai történeti látszatú adatai (Toldi atyjának, bátyjának neve, halálának éve, stb.) s miért hallgat hősenek dicsőségére való előkelő tisztségeiről, melyekről az oklevelek tanuszkodnak, erre Karl így felel meg: «Toldi atyját és bátyját Ilosvai tévesen vagy önkényesen nevezte el; ez előtte ép oly közönyös volt, mint az, a bihari vagy nógrádi családból való volt-e.» Furcsa okoskodás!

12. Karl Ilosvait, úgy látszik, tehetséges költőnek tartja és «egyéni elhatározást és képzelőerőt» tulajdonít neki. «Az elbeszélés világos, a főmotivum élesen kiemelkedik, . . . a fokozás, a művészi szerkesztés nyoma nem tagadható», ezt írja Ilosvai históriájáról, melyet eddigelé zavaros, gyatra, költőileg értéktelen tákolmánynak tartottunk. Mivel Ilosvai tehetséges, sőt «eredeti» költő volt, «Toldi pedig előtte mondahős nem lehe-

tett», azért Karl szerint nagyon egyszerű a dolog: «Toldi Miklós mondáját és históriáját Ilosvai szerzette.» Ha Ilosvai halottaiból feltámadna s olvasná Karl cikkét, azt hiszem, erélyesen tiltakoznék ama feltevés ellen, hogy a «híres-neves Tholdiról» szóló históriája az ő képzetében született meg, az ő «szellemi terméke».

Mikor ezelőtt másfél évvel értekezésemet a Toldi-mondáról közrebocsátottam, számítottam arra, hogy e kérdéshez többen fognak hozzászólni, sőt arra is gondoltam, hogy akad majd olyan élelméjű, tárgyilagos s megfelelő román filológiai és magyar irodalomtörténeti ismeretekkel bíró filologusunk, aki feltevésemet esetleg szigorú bírálóat alá veszi és megcáfolja. Ez utóbbi esetben a legnagyobb készséggel dobtam volna bele feltevésemet az elhasznált, kiselejtezett hipotézisek lomtárába. Mivel eddigi bírálóimban, Karlban és Barthában az imént felsorolt feltételek teljesen hiányoznak és azért feltevésemet csupán támadni tudták, megdönteni nem, azért álláspontomhoz a Toldi-monda kérdésében továbbra is ragaszkodom és kutatásaimat az eddigi irányban tovább is folytatom.

BIRKÁS GÉZA.

Helyreigazítás. Az Irodalomtörténet 3. füzetének folyóiratszemeleje ismereti az Élet 3. számában (a valóságban 1., 2. és 3. számában) megjelent *Prohászka mint költő* c. tanulmányomat. Az ismertető a következő állítást tulajdonítja nekem: «A Világosság A Sötétségben a legnagyobb szabású műremek, amit a magyar kultúra létrehozott.» (291. l.) A meglepő félreértéssel idézett sorok dolgozatomban így hangzanak: «... s e műveihez csatlakozik most az Élet kiadásában legújabb kötete is: a Világosság a sötétségben. A legnagyobb szabású műremek pedig, amit az újkori magyar kultúra létrehozott, nem írás, nem kép, nem szobor, hanem egy élet, egy gyönyörű, az egésznek megrendítő nagyszerűségében az apró részletek gyengéd, harmatos szépségében egyformán tökéletes, harmonikus, diadalmas egyéniség, melynek neve Prohászka Ottokár.» (Élet. 1914 jan. 18. 70. l.)

Egyébként a szóban forgó kérdés iránt netalán érdeklődőket arra kell kérnem, hogy magát a kérdéses tanulmányt — ne csak a befejezését — olvassák el.

SÍK SÁNDOR.

Piarista iskolai dráma az Uránia színpadán. F. é. február hó 23-án nem mindennapi meglepetésben volt részük a budapesti Uránia Színház látogatóinak: a kegyesrendi főgimnázium alsó osztályos növendékei előadták Simai Kristóf Váratlau Vendégét. A kis diákok meglepően ügyes játékkal nagy sikert arattak. Most értettük meg, e bámulatos frissességű gyermek-előadás után, mi volt az igazi hatásuk a XVIII. század iskoladrámáinak. A tizenkétéves aktorok ügyes játéka, a korhű jelmezek s a darab zamatos magyarságú dialogusai osztatlan hatást keltettek a nézők sorában. A színjáték rendezője, Német Károly kegyesrendi tanár volt, aki nagy fáradozással készítette elő a darab sikerét. Különösen méltó a kiemelésre, hogy növendékek a darabot eredeti szövegében, régies árnyalatokkal, minden betoldás és átdolgozás nélkül adták elő.

A Kisfaludy-Társaság jutalomtételei közül irodalomtörténeti vonatkozásúak a következők:

I. Lukács Krisztina-jutalom: Greguss Ágost élete és művei. Jutalma 1000 korona. Benyújtásának határideje 1914 október 31-ike. — II. Lukács Krisztina-jutalom: A lira fejlődése a XIX. század második felétől kezdve, különös tekintettel a magyar irodalomra. Jutalma 1000 korona. Benyújtásának határideje 1916 október 31-ike. — III. Széher Árpád-jutalom: Szigligeti Ede élete és munkái. Jutalma 1000 korona. Benyújtásának határideje 1914 október 31-ike. — IV. Somogyi Dezső-jutalom: Kisebb tanulmány Henszlmann Imréről. Jutalma 200 frank aranyban. Benyújtásának határideje 1914 október 31-ike.

A pályamunkák idegen kézzel, tisztán és olvashatólag másolva, bekötve, lapszámozva, a szerző valódi nevét rejtő lepecsételt, jelmondatos levél kíséretében, a fenn kitett határideig a Társaság titkárához küldendők.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Gombocz Zoltán és Melich János: Magyar Etymologiai Szótár. (Lexicon Critico-Etymologicum Linguae Hungaricae.) I. füzet: A! — Aszó. Budapest, 1914. 160 hasáb. Kiadja a M. T. Akadémia. Ára 5 korona.

A magyar nyelvtudomány történetében párját ritkító jelenség s további fejlődésére is kétségtelenül elhatározó fontossággal bír az a monumentális arányú vállalkozás, melynek első füzete most került ki a sajtó alól. A történeti anyaggyűjtés, a kritikai részletmunka, a rendszerező összefoglalás és általában a tudományos életáldozat fölemelő példája lesz e mű, ha majdan befejeztetik. A két szerző, kikre méltán büszke lehet a testvér nyelvtudomány, évek hosszú sora óta dolgozott lankadatlan kitartással és céltudattal, mielőtt meg merete kezdeni az anyag rendszeres közlését, s majd-majd egy évtizedre terjedő munka áll még előttük, hogy jó végre juttassák.

A Magyar Etymologiai Szótár szerzői egész munkát akarnak végezni. Nem elégsznek meg a feladat ideiglenes, félig-meddig való elvégzésével, mely majd csak meg-megújuló pótlásokkal s toldalékokkal válhatnék teljessé, ha ugyan akadna arra vállalkozó szaktudós. Ők, akik szinte elődtelenül állnak a magyar etymologiai szótárírás terén (mert hiszen csak részletjellegű, egy-egy nyelvrokonsági vagy nyelvkölesznési területre szorító szótár-monografiák előzik meg az ő vállalkozásukat s azok egy része is az ő saját művek), az elképzelhető legnagyobb teljességre törekednek. Munkájok feloleli az *egész magyar szókészletet*, vagyis a köznyelven kívül a tájszavakat is, és a tulajdonnevek közül is mindazt, ami világos eredetű s nyelvszeti vagy történeti fontossággal bír. Minden címszó alatt egy-egy szónak és családjának tömören egybefoglalt története, bírálattal megrostált bibliográfiája, s a tudomány mai lehetőségeihez képest kifejelett eredetmagyarázata olvasható. Minden szónál feljegyzik az időrendben legelső adatot, elősorolják a szó alakváltozatait, származékait (s ezt is az első előfordulás jelzésével), meghatározzák különféle jelenté-

seit, elősorakoztatják rokon nyelvekbeli megfelelőit, vagy ha kölcsönzés esete áll fenn, kimutatják törvényszerű származását az illető idegen nyelvből; szükség esetén tovább követik a magyar szó útját azon idegen nyelvekbe, melyekbe esetleg átment; ősi finn-ugor szavak függelékiül pedig, ahol a párhuzamba állítás lehetősége megvan, közlik az indogermánságból odatartozó megfelelőket is, gondosan megjegyezve, vajjon tisztázva van-e, vagy nincs, egymáshoz való viszonyuk. S e fejtegetés minden lépésénél ott a pontos bibliografiai utalás. Nem tudjuk, van-e egyáltalán etymologiai szótár, mely a feldolgozásnak ily kimerítő teljességével dicsekedhetnék. Úgy érezzük, hogy itt készül az a biztos alap, melyen nyelvtörténetünk egész jövője nyugszik. Bele van építve mindaz, amit eddigi nyelvtudományunk megállhatót alkotott, de annak a kihámozása és kritikailag megnyugtató megállapítása is a szerzők érdeme.

Nem vagyunk illetékesek a mű részletező bírálatára, de kifejezést kívántunk adni azon való örömünknek, hogy a hozzánk oly közel álló magyar nyelvtudomány megkezdheti végre az elraktározását azon végleges eredményeknek, melyeket százados nagy múltja folyamán létrehozott, s hogy találkozott magyar nyelvtudós, ki kellő ismeretekkel, talentummal, képzettséggel, munkaösztönrel és önmegtágadó áldozatkészséggel bír ahhoz, hogy azt összegyűjtse, kiegészítse, megbírálja és közkinccsé tegye. Köszönet érte a szerzőknek. Kívánjuk nekik, hogy a nagy feladatot, mit oly tiszteletreméltó önbizalommal tűztek ki maguk elé, egészen és mihamarább meg is oldhassák.

G—y.

Szemkő Aladár: A kor és stílusa. (A budapesti VI. ker. áll. főgimnázium értesítője. Budapest, 1913. 3—14. l.)

Kétségtelen, hogy azon körülmények közt, melyek az egyéni kifejezés-módot befolyásolják, a legelső egyike a korszellem hatása. A címben jelzett gyors menetelű, ügyesen és magyarosan megírt kisebbszerű dolgozat e tételt igazolja irodalomtörténetünk ismert korszakainak lepergetésével. Már szűkre szabott s csak a legnagyobb általánosságok befogadására elegendő terjedelme is mutatja, hogy első sorban az ifjúságnak van szánva. Értesítőben az ilyen, bizonyos ismereteket egy szempontból összefoglaló és áttekintő olvasmány nagyon helyén van. De érdemes volna egyszer e kérdést alapos, tudományos vizsgálatra méltatni. Stiltörténetünk még csak elemeiben is megiratlan. Egyes nagy íróink nyelvéről szóló tanulmányok ismereteseek ugyan, de azok legnagyobb része nyelvtani osztályozásokba lyukad ki. A feladat kettős: kimagasló, stilusteremtő egyéniségek vizsgálata az egyik, irodalmi hatásuk megállapítása a másik. E rövid dolgozat teremszerszerűleg csak futva érint e nemű kérdéseket.

—gym—

Rózsa Ignác: Martinovics Ignác és társai. Budapest, 1913. 58 l. Lampel R. könyvkereskedése.

Szerző, az eddigi irodalom alapján, népies stílus ismertetését adja az

1790-es évek szabadelvű irodalmi mozgalmainak. Lelkes hangon ír, de a nemességre és papságra vonatkozó megjegyzései nem mindenütt igazságosak. Abban igaz a van, hogy Fraknói Vilmos sok adattal, de a tettek és törekvések belső rúgóinak igazi meglátása nélkül írta meg a Martinovic-féle összeesküvés történetét, amint erre annak idején már Pulszky Ferenc is nagy nyomatékkal rámutatott.

B. L.

Berczik Árpád: *Báró Podmaniczky Frigyes levelező tag emlékezete.* Budapest, 1914. 14 l. Kiadja a M. T. Akadémia. Ára 30 fillér. (A M. T. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékezés. XVI. köt. 10. sz.)

A M. Tud. Akadémia Podmaniczky Frigyes társadalmi regényeiért választotta tagjai sorába. Nem az író, hanem a magyarság érdekében működő mágnást méltányolták benne. Podmaniczky, mint regényíró, nem keres társadalmi problémákat, hanem megelégszik egy-egy érzékeny, a kíváncsiságra ható történet elég kellemes, sima elmondásával. Leányok, asszonyok számára kellemes fehér olvasmányt akart nyújtani, melyből csak jót és nemeset meríthessenek, anélkül, hogy lelküket nagyobb rázkódtatásnak kitégye. A jellemrajz erejét, a leírások hatalmát hiába keresni nála, a képzelet gazdagságával nem ajándékozta meg a természet, valami különös eredetiségével sem a véralkatnak, de az anya nyugodtan adhatta leánya kezébe, rosszat belőle az ifjú szív nem tanulhatott. Mindössze ennyi dicséretet tud mondani regényeiről életírója. Kilenc regényt írt Podmaniczky, de művei közül egy sincs, mely felülemelkedne a harmad-, negyedrangú regények színvonalán. Művészi eredményei nem voltak. Olvasóközönséget nem tudott teremteni. Egyedül hazafias buzgalma érdemel elismerést.

Koller István: *Bölcsészeti és neveléstudományi dolgozatok.* Budapest, 1914. 75 lap. Kókai Lajos könyvkereskedése. Ára 2 korona.

Egy irodalomtörténeti dolgozat is van a kötetben: *Komjáthy Jenő.* Szerző, Sikabonyi Antal könyvének hatása alatt, állítja, hogy Komjáthy «igazi nagyság; nem utalozó, hanem a nagy költők mellé sorolható, egyedülálló s eredeti egyéniség. Hazánk ily költőt még nem mutatott fel.» — Bármennyire lelkesednek is egyesek Komjáthy költészetéért, pusztán magasztalással bajosan fogják előmozdítani az egyre szűkebb körre szorító Komjáthy-kultuszt. Hogy Komjáthy nagysága elismertessék, ehhez a kritikai érvelés hatalmas fegyvertárára volna szükség s még inkább arra, hogy Komjáthy versei igazi remekművek legyenek. Komjáthy költészetében tagadhatatlanul vannak felöltő szépségek, de azért K. kivételes költői tehetségnek nem nevezhető. E tekintetben az irodalomtörténeti közvélemény ma már meglehetősen egységes álláspontot foglal el.

Homerosz Iliasa. Fordította: *Vértesy Jenő.* Budapest, 1913. 470 l. Kilián Frigyes bizománya. Tevan Adolf nyomdája. Békéscsaba. Ára 6 kor. Négy évvel azelőtt jelent meg Vértesy Jenő Odysseia-fordítása, me-

lyet az olvasóközönség és a szakkörök egyforma elismeréssel fogadtak. Vértesy rimtelen alexandrinusokban fordította le az Odysseiat s ugyanilyen versalakban adta ki most az Ilias fordítását. A fordítás filológiai megbírálása nem folyóiratunk dolga, mi csak annyit jelzünk, hogy az új magyar Ilias igen kellemes, költői olvasmány. Melegen ajánljuk a nagyközönség pártfogásába s a tanári és ifjúsági könyvtárak figyelmébe. Ezzel együtt, remélhetőleg, hosszabb időre be is zárult a Homeros-fordítások sora. Annyi jó Homeros-fordításunk van (prózai szövegben, hexameterekben, rímes és rímtelen alexandrinusokban), hogy újabbat adni fölösleges energiapazarlás volna. Elérkezett végre annak az ideje, hogy műfordítóink friss témák után nyuljanak.

Új könyvek és füzetek. — *Olcsó Jókai*. 171. Esetek Petőfi életéből. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Baros Gyula. 172. Bürgözdí bácsi esintevései. 173—176. A két Trenk. 177—178. Trenk Frigyes. 179—180. A szegénység útja. (Egy-egy szám ára 40 fill. Révai-kiadás.) — *Magyar Könyvtár*. 732. Wells: Az elcsérelt élet. Ford.: Benedek Marcell. 733. Hegedűs Sándor: A trombitás süvege. 734. Ariosto: Az őrjöngő Lórántból. Ford.: Radó Antal. (Egy-egy szám ára 30 fill. Lampel-kiadás.) — *Maupassant: Horla és egyéb elbeszélések*. Ford. Kelen Ferenc és Siklóssy József. Budapest, 1914. 383 l. Athenaeum-kiadás. Ára 1 kor. 90 fill. — *Henry George: Haladás és szegénység*. Ford. Braun Róbert. Budapest, 1914. 572 l. Athenaeum-kiadás. Ára 2 kor. — *Élet irodalmi és nyomda részv. társ. III. évi jelentése és zárószámadása az 1913. évről*. Budapest, 1914. 16 l. (Az Élet r.-t. nagy buzgósággal szolgálja a kath. szépirodalom ügyét. Nemcsak négy folyóiratot ad ki, hanem legutóbb 800,000 kötetet kitevő példányszámban indította útnek a Bibliotheca Vitæ-t, melyet nemrégiben ismertettünk.) — *Pongrácz József: Magyar diákok Angliában*. Pápa, 1914. 6 l. Különlenyomat a Jókai-kör évkönyvéből. (A XII. század végén Oxfordban tanult Nicholaus de Hungaria, a XVI. században rövid tanulmányutat tett Angliában Skarieza Máté. A XVII. századtól kezdve meggyarapodik az angol iskolákba járó magyar ifjak száma. Széchenyi koráig kiemelhetők: Tolnai Dali János, Kalmár György, Uri János.) — *Pakots József: Sok asszony, egy férfi*. Budapest. 215 l. Légrády-Testvérek kiadása. — *Széchenyi eszmévilága*. II. köt. Apáthy István, Imre Sándor, Pauler Ákos, Zsilinszky Mihály, Márki Sándor és Gaal Jenő tanulmányai. Budapest, 1914. 143 l. Franklin-Társulat. Ára 1 kor. 60 fill. — *Erdélyi Lajos: A Halotti Beszéd nyelvjárása*. 8 l. (Különlenyomat a Magyar Nyelvőr 1914. évf.-ből.) — *Balassa József és Honti Rezső: Magyar-angol zsebszótár*. Budapest. 318 l. Athenaeum-kiadás. Ára 4 kor. (A mindennapi társalgás és utazás közben előforduló szavak, szólások és beszélgetések gyűjteménye, az angol kiejtés megjelölésével.)

HIVATALOS NYUGTÁZÁS

az 1914 febr. hó 1-től 1914 márc. hó 1-ig befizetett díjakról :

Tagdíj 1914-re: Tolnai V., Huszti J. (1913), H. Révhegyi R. (1913), Erdélyi I., Nádai P. (1913), Prodán J., Kelemen B., Kemény K., Konsza S., Balog D. (1913), Springer S., Csárszky I. (1913 + 1914), Perhács S. (1913), Bán A., Klimkó K., Safáry I. (1913), Bartha Gy., Szinnyi F., Erdélyi L., Szentgyörgyi L., Szentiványi B., Szilágyi S., Fábrián I. (1914 + 1915), Künsztler L., Lékó B., Bleyer J., Mihály B., Balogh P., Bodola Gy., Thienemann T. (1912 + 1914), Fekete I., Hajnóczy I., Morvay Gy., Ebergényi M., Ferenczi Z., Biró I., Osztojics T., Balás F., Károlyi Á., Szerető G., Werner A., Révy F., Kirchner B. (5 K), Németh K., Schiller I., Istók J. (1913), Kaposi J., Dengl J. (1913), Szily K. (1913), Kovács S., Marczinkó F., Kertész M. (1912), Hankiss J. (1913), Hóman B. (1913), Ballagi A. (1913), Weszely Ö. (1913), Löwy Ö. (6 K), Hidvégi J. Összesen : 601 K.
Előfizetési díj 1914-re: Nyiregyházi ev. főgimn. ifj. önk. köre (750 K), Csegezy L., Szekszárdi áll. főgimn. ifj. önk. köre, Fábry E., Székesfehérvári m. kir. áll. főreálisk. ig., Hódmezővásárhelyi ref. főgimn. ig., Debreczeni ref. kollégium anyakönyvtára, Karczagi ref. főgimn. ig., Mildner F., (2 pd.) Zentai áll. főgimn. ig., Szászvárosi ref. kollégium kvtára, Lugosi m. kir. áll. főgimn. ig., Gyulafehérvári r. k. főgimn. ig., Kaposvári m. kir. áll. főgimn. ig., Budapesti III. k. ifj. ktára (1912 + 1913), Budapesti II. k. felső keresk. isk. ifj. önk. köre, Dévai m. kir. áll. főreálisk. ig., Trencsényi kir. kath. főgimn. ig., Ungvári kir. kath. főgimn. ifj. önk. köre (1912 + 1914), Budapesti orsz. izr. tanítóképző int. ig. (35 K), Sepsiszentgyörgyi áll. polg. leányisk. ig. (10 K), Debreczeni m. kir. áll. főreálisk. ig., Ipolysági m. kir. áll. főgimn. ig., Székelyudvarhelyi r. k. főgimn. ig., Székely D., Huszár I., Szolnoki m. kir. áll. főgimn. ig., Losonczy m. kir. áll. főgimn. ig., Nagyváradi felső keresk. isk. ig., Döme K., Nagyszalontai közs. polg. leányisk. ig., Szegszárdi m. kir. áll. főgimn. ig., Soproni m. kir. áll. felső keresk. isk. ig., Egri angol kisasszonyok int. ig. (1912:10 K), Seraphin G., Schell W., Kolozsvári m. kir. áll. tanítóképző int. ig. (1913 + 1914), Késmárki áll. fels. keresk. isk. ig., Mármaroszi geti ref. lyceum ifj. önk. köre, Szentgyörgyi rk. főgimn. ig., Aradi m. kir. áll. főreálisk. ig., Aradi fels. keresk. isk. ig., Aradi m. kir. k. főgimn. ig., Veszprémi m. kir. fels. keresk. isk. ig., Brádi polg. fiúisk. ig., Nagyrőcei áll. fels. ker. isk. ig., Békéscsabai polg. fiúisk. ig., Zombori m. kir. áll. főgimn. ig., Temesvári kegyesr. főgimn. ig., Vágújhelyi izr. főreálisk. ig., Temesvári m. kir. áll. fels. keresk. isk. ifj. önk. köre. Összesen : 827 K 50 f. — **Mindösszesen befolyt: 1428 K 50 f.**

Felkérem a Társaság azon t. tagjait, akik tagdíjaikkal még hátralékban vannak, hogy a hátralékot mielőbb címemre juttatni szíveskedjenek. Alapszabályaink 7. §-a értelmében a tagdíj az év első negyedében fizetendő be.

Dr. Ágner Lajos,

a M. Ircdalomtörténeti Társaság pénztárosa.
Budapest, I. ker., Bors-utca 10. sz. II. em. 7. a.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG

TISZTIKARA ÉS VÁLASZTMÁNYA.

Elnök: Beöthy Zsolt.

Alelnökök: Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén.

Titkár: Horváth János. *Jegyző:* Kéki Lajos.

Szerkesztő: Pintér Jenő. *Pénztáros:* Ágner Lajos.

Tiszteleti tagok: Szilády Áron, † id. Szinnyi József.

Választmányi tagok:

Alexander Bernát	Ferenczy József	Kelemen Béla	Schöpflin Aladár
Alszegehy Zsolt	Ferenczi Zoltán	Király György	Sebestyén Gyula
Angyal Dávid	Gagyhy Dénes	Kiss Ernő	Szily Kálmán
Babits Mihály	Gálos Rezső	Körös Endre	Szinger Kornél
Badics Ferenc	Gárdonyi Géza	Kristóf György	Szinnyi Ferenc
Bajza József	Gragger Róbert	Kürti Menyhért	Tolnai Vilmos
Baksay Sándor	Greksa Kázmér	Lehr Albert	Toncs Gusztáv
Balassa József	Gulyás István	Lengyel Miklós	Tordai Ányos
Baros Gyula	Gulyás Pál	Loósz István	Vadász Norbert
Bayer József	Gyöngyösy László	Madarász Flóris	Vargha Damján
Bánóczy József	Gyulai Ágost	Miklós Elemér	Varju Elemér
Békefi Remig	Hajnóczy Iván	Miklós Ferenc	Váczy János
Binder Jenő	Harsányi István	Nagy József	Várdai Béla
Bleyer Jakab	Hegedűs István	Német Károly	Vende Ernő
Borbély István	Horváth Ferenc	Pais Dezső	Veress Samu
Császár Elemér	Imre Lajos	Pap Károly	Versényi György
Császár Ernő	Imre Sándor	Papp Ferenc	Vértesy Jenő
Csűrös Ferenc	Jakab Ödön	Paulovits István	Viszota Gyula
Czapáry László	Jánosi Béla	Perényi József	Voinovich Géza
Czeizel János	Kapossy Lucían	Prónai Antal	Wallentinyi Samu
Elek Oszkár	Kardos Albert	Radó Antal	Weber Arthur
Endródi Sándor	Karl Lajos	Riedl Frigyes	Werner Adolf
Erdélyi Pál			Zlinszky Aladár